

อำนาจยึดและอายัดของพนักงานสอบสวน
ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

อนุชิต องค์กรบิลย์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ปริธีดี พนมยงค์
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

พ.ศ. 2560

**The Seizure and Attachment of the Inquiry Official
Under the Criminal Procedure Code**

Anuchit Ongkabin

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree Master of Laws

Department of Law

Pridi Banomyong Faculty of Law, Dhurakij Pundit University

2017

ใบรับรองวิทยานิพนธ์

คณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต

หัวข้อวิทยานิพนธ์ อำนาจยึดและอายัดของพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมาย

วิธีพิจารณาความอาญา

เสนอโดย นายอนุชิต องค์กรบิลย์

สาขาวิชา นิติศาสตร์

หมวดวิชา กฎหมายอาญาและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.กรรกริรมย์ โกมลารชุน

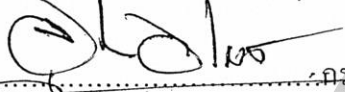
ได้พิจารณาเห็นชอบโดยคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์แล้ว

.....ประธานกรรมการ

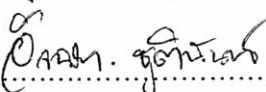
(ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ฌ นกร)

.....กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

(อาจารย์ ดร.กรรกริรมย์ โกมลารชุน)

.....กรรมการ

(อาจารย์ ดร.อุทัย อาทิวะช)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์อัจฉริยา ชูตินันท์)

คณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์ รับรองแล้ว

..... คณบดีคณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย รัตนเชื้อสกุล)

วันที่ ๒๕ เดือน กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

หัวข้อวิทยานิพนธ์	อำนาจยึดและอายัดของพนักงานสอบสวน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
ชื่อผู้เขียน	อนุชิต องค์กรบิลย์
อาจารย์ที่ปรึกษา	อาจารย์ ดร.กรรกริรมย์ โกมลารชุน
สาขาวิชา	นิติศาสตร์
ปีการศึกษา	2559

บทคัดย่อ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) บัญญัติให้อำนาจพนักงานสอบสวน “ยึด” ใว้ซึ่งสิ่งของที่ค้นพบหรือ ส่งมา อันเป็นสิ่งที่ของซึ่งมีใว้เป็นความผิด หรือได้มาโดยการกระทำผิด หรือได้ใ้หรือสงสัยว่าใ้ใช้ในการกระทำผิด หรือซึ่งอาจใ้เป็นพยานหลักฐานได้เท่านั้น ไม่ได้กำหนดใ้พนักงานสอบสวนมีอำนาจ “อายัด” ทรัพย์สินแต่อย่างใด แต่ในปัจจุบันพนักงานสอบสวนมักมีหมายเรียกหรือหนังสือไปยังบุคคลภายนอก เพื่อใ้ “อายัด” สิทธิเรียกร้องของผู้ถูกกล่าวหาที่มีอยู่กับุคคลภายนอก เช่น สถาบันการเงิน รวมถึงการใ้ระงับการทำธุรกรรมต่างๆ กัผู้ถูกกล่าวหาโดยอ้างว่าเป็นการใ้ใช้อำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) จากการศึกษาวิจัย พบว่าอำนาจของพนักงานสอบสวนในการ “ยึดสิ่งของ” ตามเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) ไม่ได้หมายความว่ารวมถึงการ “อายัดสิทธิเรียกร้อง” เนื่องจาก “สิทธิเรียกร้อง” ไม่อาจนำมาใ้เป็นพยานหลักฐานได้จริง และไม่อาจใ้พนักงานสอบสวนสามารถทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิดและพิสูจน์ใ้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาได้ การอายัดสิทธิเรียกร้องจึงไม่ได้ใ้บรรลุวัตถุประสงค์ที่แท้จริงตามเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 และมาตรา 132 ประกอบมาตรา 2 (18) และไม่สามารถตีความคำว่า “ยึด” ใ้มีความหมายรวมถึงการ “อายัด” ได้ เพราะจะเป็นการขัดต่อเจตนารมณ์ของกฎหมายที่บัญญัติใ้แล้วอย่างชัดแจ้งและเป็นการการใ้ใช้อำนาจของพนักงานเจ้าหน้าที่เกินขอบเขตกว่าที่กฎหมายใ้ให้อำนาจใ้ อันเป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญอีกด้วย จึงเห็นควรใ้บัญญัตินิยามความหมายของคำว่า “ยึด” ใ้หมายถึง “การเอาใ้ซึ่งสิ่งของเพื่อใ้อยู่ในความครอบครองหรือการดูแลรักษา ของเจ้าพนักงานหรือของผู้ใดที่เจ้าพนักงานมีคำสั่งหรือ

มอบหมาย” และเห็นควรบัญญัติให้อำนาจในการยึดสิ่งของ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) เป็นมาตรการบังคับทางอาญาที่จะต้องมีความหมายของศาลหรือคำสั่งของศาลเท่านั้น เว้นแต่จะมีเหตุจำเป็นเร่งด่วนที่ไม่อาจขอให้ศาลออกหมายยึดได้ทันในลักษณะเดียวกันกับการค้นและการจับที่มีเหตุยกเว้นที่สามารถกระทำได้โดยไม่ต้องมีหมาย โดยในกรณีนี้จะต้องยื่นขอให้ศาลอนุญาตในภายหลัง เพื่อให้ศาลพิจารณารับรองว่าสิ่งของดังกล่าวมีความจำเป็นเพียงพอที่จะต้องยึดไว้เพื่อเป็นพยานหลักฐาน

Thesis Title	The seizure and attachment of the inquiry official under the Criminal Procedure Code
Author	Anuchit Ongkabin
Thesis Advisor	Professor. Dr. Kanpirom Komalarajun
Department	Law
Academic Year	2016

ABSTRACT

The Criminal Procedure Code , Section 132 (4) provides that the inquiry official to detain all the articles found or produced which constitutes an offence, or which are obtained through an offence or used or suspected of having been used for the commission of an offence or which may be used as evidence. Do not provides inquiry official to attachment any property. But nowadays, inquiry official often have subpoenas or books to outsiders to order the attachment the claims of the accused who are available to third parties. Such as financial institutions Including suspension of transactions with the alleged person claiming to be under the Criminal Procedure Code, Section 132 (4). Based on research It was found that the inquiry official ' power to "seize" under the intent of the Criminal Procedure Code, Section 132 (4) does not mean to include " Attachment claims" because "claims" can not be used as evidence and can not make the inquiry official can know the facts and circumstances about the alleged offense to recognize the offender and prove the offender's innocence or innocence. The attachment of claims does not achieve the true purpose of the Criminal Procedure Code, Section 131 and Section 132, Section 2 (18), and the term "seize" can not be interpreted as meaning "attachment". Because it is contrary to the intent of the law explicitly stated and the use of authority of the competent official beyond the scope of the law empowered which contrary to the Constitution. It is therefore advisable to define the meaning of the term "seize " to refer to "to put things in possession or care of the officer or of any person ordered or assigned by the officer". And should be given the power to seize things. According to the Criminal Procedure Code, Section 132 (4) is a criminal enforcement measure

that must have a court order or order of Court only. Unless there is an urgent need to ask the court to issue a seize same with search and arrest There are exceptions that can be made without warrant. In this case, you must apply to the court for permission later. For the court to certify that such articles is a sufficient need for evidence to be seized.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้อย่างสมบูรณ์ โดยได้รับความช่วยเหลือและการสนับสนุนจาก อาจารย์ ดร. กรรภิรมย์ โกมลารชุน อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ให้ความรู้ คำแนะนำ ตลอดจนแง่คิดต่างๆ อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความกรุณาของท่านอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการทุกท่าน อันประกอบด้วย ศาสตราจารย์ ดร. คณิต ฒ นคร อาจารย์ ดร. อุทัย อาทิเวช และรองศาสตราจารย์อัจฉริยา ชูตินันท์ ที่ท่านอาจารย์ทุกท่านกรุณาให้ความรู้ คำแนะนำ ให้แง่มุมความคิดเพิ่มเติม ตลอดจนชี้แนะแนวทางอันเป็นประโยชน์ในการแก้ไขปรับปรุงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีคุณค่าและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คุณ พ่อสุรชัย องค์กรบิลย์ และคุณแม่ศุภวรรณ ประพาพรัตน์ บุคคลสำคัญผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จในครั้งนี้ ผู้คอยให้การสนับสนุนและเป็นที่กำลังใจอย่างดียิ่งมาโดยตลอด รวมทั้งอาจารย์ทุกๆ ท่าน เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย และเจ้าหน้าที่ห้องสมุดที่อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เขียน

ขอขอบคุณ คุณกาญจนา นวไทรลาก ที่ช่วยค้นคว้าหาข้อมูลทางกฎหมายและเสนอแนะในประเด็นที่เป็นประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และเป็นกำลังใจที่ดีเสมอมา

อนึ่งหากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สามารถก่อให้เกิดความรู้ และข้อคิดที่เป็นประโยชน์อันควรแก่การศึกษา ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณของบิดามารดาผู้ให้กำเนิดเลี้ยงดู และให้การศึกษาคูรบาอาจารย์ทุกท่านที่มีส่วนในการวางรากฐานการศึกษา ตลอดจนผู้มีพระคุณทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนแก่ผู้วิจัย หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีข้อผิดพลาด หรือข้อบกพร่องประการใด ผู้วิจัยน้อมรับแต่เพียงผู้เดียว

อนุชิต องค์กรบิลย์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	๖
กิตติกรรมประกาศ.....	๗
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	4
1.3 สมมุติฐานของการศึกษา.....	4
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	5
1.5 วิธีการศึกษา.....	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา.....	6
2. สถานการณ์ปัญหาในการยึดหรืออายัดของพนักงานสอบสวน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.....	7
2.1 ความหมายของการยึดและอายัด.....	7
2.2 ความหมายและประเภทของพยานหลักฐาน.....	13
2.3 การตีความกฎหมาย.....	17
2.4 การยึดและอายัดตามกฎหมายไทย.....	22
2.5 ปัญหาการตีความอำนาจยึดและอายัดของพนักงานสอบสวนตามประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.....	32
3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้มาตรการบังคับในคดีอาญา ของพนักงานสอบสวนในการค้นหาความจริง.....	48
3.1 หลักการค้นหาความจริงในคดีอาญา.....	48
3.2 แนวความคิดเกี่ยวกับมาตรการบังคับในคดีอาญา.....	54
4. อำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในการยึดและอายัดตามกฎหมายต่างประเทศ..	70
4.1 ประเทศเยอรมนี.....	70
4.2 ประเทศฝรั่งเศส.....	74

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4.3 ประเทศสหรัฐอเมริกา.....	85
4.4 ประเทศอังกฤษ.....	93
5. แนวทางแก้ไขปัญหาการตีความอำนาจของพนักงานสอบสวนในการยึดและอายัด ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.....	97
6. บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	101
6.1 บทสรุป.....	101
6.2 ข้อเสนอแนะ.....	111
บรรณานุกรม.....	113
ประวัติผู้เขียน.....	119

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้กำหนดอำนาจและหน้าที่ให้กับพนักงานสอบสวนไว้อย่างชัดเจน กล่าวคือ ในบทบัญญัติมาตรา 131 กำหนดให้พนักงานสอบสวนมีหน้าที่รวบรวมหลักฐานทุกชนิด เท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา โดยในบทบัญญัติมาตรา 132 ได้กำหนดให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการใช้มาตรการต่างๆ เพื่อทำหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานทั้งปวง

เมื่อพิจารณาอำนาจของพนักงานสอบสวนตามบทบัญญัติมาตรา 132 (4) แล้วพบว่า บทบัญญัติดังกล่าวกำหนดให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการ “ยึด” ทรัพย์สินของที่ค้นพบหรือส่งมา อันเป็นสิ่งที่ของซึ่งมีไว้เป็นความผิด หรือ ได้มาโดยการกระทำผิด หรือ ได้ใช้หรือสงสัยว่าได้ใช้ในการกระทำผิด หรือซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้เท่านั้น ไม่ได้กำหนดให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจ “อายัด” ทรัพย์สินแต่อย่างใด นอกจากนี้ บทบัญญัติดังกล่าวยังจำกัดไว้เฉพาะการยึด “สิ่งของ” ซึ่งตามนิยามในมาตรา 2 (18) สิ่งของหมายถึง “สังหาริมทรัพย์” ใด ซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในคดีอาญาได้ ให้รวมทั้งจดหมาย โทรเลขและเอกสารอื่นๆ เท่านั้น

ปรากฏข้อเท็จจริงว่าในปัจจุบันพนักงานสอบสวนมักจะมีหมายเรียกหรือหนังสือไปยังบุคคลภายนอก เพื่อสั่งให้ “อายัด” สิทธิเรียกร้องของผู้ถูกกล่าวหาที่มีอยู่กับบุคคลภายนอก หรือ แม้แต่กระทั่งสั่งให้บุคคลภายนอก เช่น สถาบันการเงิน ให้ระงับการทำธุรกรรมต่างๆ กับผู้ถูกกล่าวหาโดยอ้างว่าเป็นการใช้อำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4)

ประเด็นพิจารณาที่สำคัญคือ อำนาจของพนักงานสอบสวนในการ “ยึดสิ่งของ” ตามเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) หมายความว่ารวมถึงการ “อายัดสิทธิเรียกร้อง” ด้วยหรือไม่ “สิทธิเรียกร้อง” ถือเป็นสังหาริมทรัพย์ที่อาจใช้เป็นพยานหลักฐานที่จะทำให้พนักงานสอบสวนสามารถทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาได้หรือไม่ และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 และมาตรา 132 ประกอบ มาตรา 2 (18) หรือไม่

อย่างไรก็ตาม ในประเด็นปัญหาเรื่องการ “ยึด” ในมาตรา 132 (4) หมายความว่ารวมถึง การ “อายัด” ด้วยหรือไม่ นั้น ได้เคยมีผู้ส่งเรื่องเข้าหรือต่อคณะกรรมการกฤษฎีกา เกี่ยวกับกรณี ปัญหาการอายัดเครื่องจักรไว้เป็นพยานหลักฐาน ในคดีว่าสามารถกระทำได้หรือไม่ ซึ่ง คณะกรรมการกฤษฎีกาได้ให้ความเห็นตอบข้อหารือดังกล่าวไว้ว่า แม้ว่ามาตรา 132 (4) แห่ง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะกำหนดให้อำนาจพนักงานสอบสวนยึดไว้ซึ่งสิ่งของที่ ค้นพบหรือส่งมาเท่านั้น โดยมีได้กำหนดถึงกรณีอายัดไว้ด้วยก็ตาม แต่ก็ต้องตีความในความหมาย อย่างกว้างให้ คำว่า “ยึด” ตามมาตรา 132 (4) มีความหมายรวมถึง “อายัด” ด้วย มิฉะนั้นทรัพย์สินของ กลางที่มีขนาดใหญ่ซึ่งไม่สะดวกแก่การเคลื่อนย้ายเพื่อนำมาเก็บรักษาไว้ที่พนักงานสอบสวน จะไม่ สามารถดำเนินการใดๆ ได้¹ โดยอ้างอิงคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1437/2492 ว่าได้วินิจฉัยเป็นบรรทัด ฐานไว้แล้ว กรณีศาลฎีกาวินิจฉัยว่า ปลัดอำเภอมอบหมายให้จำเลย ผู้มีข้าวไม่แฉ่งปริมาณเป็น ผู้รักษาไว้ เพื่อดำเนินการตามอำนาจที่มีอยู่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 18 และมาตรา 132 อนุมาตรา 4 ปลัดอำเภอจึงมีอำนาจที่จะยึดหรืออายัดข้าวของกลางรายนี้ไว้โดยชอบ ด้วยกฎหมาย

นอกจากนี้ กรณีการอายัดสิทธิเรียกร้องเงินฝากในบัญชีธนาคาร ได้เคยมีคำพิพากษาศาลฎีกา ที่ 7528/2552 กล่าวถึงอำนาจในการอายัดของพนักงานสอบสวนว่า พนักงานสอบสวนสามารถ อายัดเงินฝากในบัญชีธนาคารของผู้ถูกกล่าวหาได้ เนื่องจากกฎหมายให้อำนาจแก่พนักงาน สอบสวนที่จะทำการรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา ซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งของการสอบสวน

นอกจากนี้แล้ว ยังมีนักกฎหมายหลายท่านได้ให้ความเห็นแตกต่างกันออกไป ซึ่ง นักกฎหมายฝ่ายหนึ่งมีเห็นว่า พนักงานสอบสวนมีอำนาจยึดรวมถึงอายัดสิทธิเรียกร้องของ ผู้ถูกกล่าวหาในชั้นสอบสวนได้ ทั้งนี้เนื่องจากการสอบสวนไม่ได้เป็นไปเพื่อการรวบรวม พยานหลักฐานอย่างเดียว แต่การสอบสวนจะต้องคุ้มครองผู้เสียหายจากการกระทำความผิดด้วย ส่วนนักกฎหมายอีกฝ่ายหนึ่งมีความเห็นว่า พนักงานสอบสวนมีอำนาจยึดสิ่งของเท่านั้น แต่ไม่มี อำนาจในการอายัดสิทธิเรียกร้องของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นสอบสวน เนื่องจากประมวลกฎหมาย

¹ บันทึกสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา เรื่อง หรือปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับการยึดและอายัดสิ่งของ ที่ค้นพบ เรื่องเสร็จที่ 529/2547

วิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) ไม่ได้ให้อำนาจไว้ ประกอบกับการอาศัยไม่เป็นการสมประโยชน์ เพราะไม่อาจนำมาทำสำนวนและเป็นพยานหลักฐานในการสอบสวน ตามมาตรา 131 ได้²

เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 ประกอบกับมาตรา 132 จะเห็นได้ว่า มาตรา 131 ได้บัญญัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในการรวบรวมหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา³ ส่วนมาตรา 132 เป็นการบัญญัติให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนในการใช้มาตรการต่างๆ⁴ ตามที่กฎหมายกำหนดเพื่อประโยชน์ในการทำหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 37 วางหลักว่า บุคคลย่อมมีสิทธิในทรัพย์สินและการสืบมรดก ส่วนขอบเขตแห่งสิทธิและการจำกัดสิทธิเช่นว่านั้นจะกระทำต่อเมื่อมีกฎหมายบัญญัติ ดังนั้น การใช้อำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 ของพนักงานสอบสวนในฐานะที่เป็นเจ้าพนักงานรัฐ จึงต้องตกอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 37 ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ เจ้าพนักงานรัฐจะใช้อำนาจใดๆ ก็ตามที่จะกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนจะต้องมีกฎหมายให้อำนาจไว้ และจะต้องใช้อำนาจภายในขอบเขตที่กฎหมายได้ให้อำนาจไว้

จะเห็นได้ว่าเนื่องจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 ไม่ได้บัญญัติให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการ “อาศัย” ทรัพย์สินไว้อย่างชัดเจน ดังเช่นกฎหมายพิเศษฉบับอื่นๆ เช่น พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 , พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 , พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พ.ศ. 2519 เป็นต้น พนักงานสอบสวนจึงไม่มีอำนาจอาศัยสิทธิเรียกร้องของผู้ถูกกล่าวหาได้ ดังนั้น การตีความคำว่ายึดสิ่งของ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 132 (4) ให้มีความหมายรวมถึงการอาศัยสิทธิเรียกร้องได้ด้วย ย่อมเป็นการตีความที่เกินขอบเขตและเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ให้อำนาจจำกัดไว้แล้วอย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังเป็นการตีความขยายขอบเขตอำนาจของพนักงานสอบสวนอันไม่

² มีชัย ฤชุพันธุ์, “ถาม-ตอบกับมีชัย,” สืบค้นเมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2560, จาก <http://www.meechai-thailand.com/ver1/?module=4&cateid=02&action=view&id=012874#q>

³ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับอ้างอิง ด้วบท คำอธิบายย่อ และเอกสารอ้างอิงเรียงมาตรา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2553), น. 219.

⁴ เพิ่งอ้าง, น. 224.

สอดคล้องกับหลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 25⁵ อีกด้วย และอาจเป็นการเปิดช่องให้พนักงานสอบสวนใช้ดุลยพินิจหรืออำนาจที่เกินสมควรแก่เหตุ ใช้ อำนาจตามอำเภอใจ เลือกลงปฏิบัติ หรืออาจเป็นช่องทางให้มีผู้ใช้พนักงานสอบสวนเป็นเครื่องมือใน การกลั่นแกล้งหรือแสวงหาประโยชน์ให้กับตนเอง ทำให้การบังคับใช้กฎหมายไม่ได้สร้างความ เป็นธรรมอย่างแท้จริง

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงสถานการณ์ปัญหาในการใช้อำนาจยึดและอายัดของพนักงานสอบสวนตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
2. เพื่อศึกษาถึงแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้มาตรการบังคับทางอาญาของพนักงาน สอบสวนในการค้นหาความจริง
3. เพื่อศึกษาถึงอำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในการยึดและอายัดตามกฎหมาย ต่างประเทศ
4. เพื่อศึกษาถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาการใช้อำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในการยึด และอายัดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

พนักงานสอบสวนมีหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดตามประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 และเพื่อประโยชน์แก่การรวบรวมพยานหลักฐาน ประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) ให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนในการ “ยึด” สัมหาริมทรัพย์ที่มีไว้เป็นความผิด หรือได้มาโดยการกระทำความผิด หรือได้ใช้ หรือสงสัยว่าได้ใช้ ในการกระทำความผิด หรือซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้ แต่บทบัญญัติดังกล่าวไม่ได้ให้อำนาจ แก่พนักงานสอบสวนในการอายัดแต่อย่างใด ดังนั้น พนักงานสอบสวนจึงไม่มีอำนาจในการอายัด

⁵ มาตรา 25 “สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย นอกจากที่บัญญัติคุ้มครองไว้เป็นการเฉพาะใน รัฐธรรมนูญแล้ว การใดที่มิได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมายอื่น บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพ ที่จะทำการนั้นได้และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ ตราบเท่าที่การใช้สิทธิหรือเสรีภาพเช่นว่านั้นไม่ กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น...”

เพราะการอายัดไม่ได้ต่อบัตถุประสงค์ของการรวบรวมพยานหลักฐานและการอายัดไม่ได้ทำให้พนักงานสอบสวนทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกล่ามำหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพินิจให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา ดังนั้น การ “อายัด” จึงไม่ใช่เจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ตามมาตรา 131 และมาตรา 132 (4) ประกอบมาตรา 2 (18) แต่อย่างใด และเนื่องจากว่า คำว่ายึดและอายัด มีความหมายต่างกัน ในลักษณะของการเคลื่อนที่ได้ในความเป็นจริง กล่าวคือ “ยึด” จะต้องเป็นลักษณะของการเอามาเก็บรักษาไว้ในความครอบครองของผู้ดูแลหรือผู้ยึด ดังนั้น คำว่ายึดจึงมักใช้กับสังหาริมทรัพย์ ส่วนคำว่า “อายัด” เป็นการสั่งให้ผู้ครอบครองห้ามจำหน่ายโอนไปยังผู้ใด ดังนั้น คำว่าอายัด จึงมักใช้กับทรัพย์สินที่มีทะเบียน โดยมีการสั่งอายัดทางทะเบียนมิให้จำหน่ายโอนไปยังผู้ใด หรืออายัดสิทธิเรียกร้องที่มีอยู่กับบุคคลภายนอก เป็นต้น ซึ่งการอายัด เป็นมาตรการทางทรัพย์สินซึ่งใช้ในวิธีการคุ้มครองชั่วคราวหรือการบังคับคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และเป็นมาตรการดำเนินการกับทรัพย์สิน ตามที่บัญญัติไว้เป็นการเฉพาะเรื่องตามกฎหมายพิเศษบางฉบับ ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนและเป็นเอกภาพ จึงควรบัญญัติคำนิยามของคำว่า “ยึด” ไว้ในบทนิยามของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพื่อให้สามารถนำไปใช้กับการยึดสิ่งของขนาดใหญ่ที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ เพื่อป้องกันการใช้คำว่า “อายัด” แทน เพราะเป็นการตีความที่เกินเจตนารมณ์ของกฎหมาย และทำให้เกิดความสับสนในทางปฏิบัติจนอาจทำให้เกิดการใช้อำนาจเกินกว่ากฎหมายให้อำนาจ และอาจทำให้กระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนเกินควร

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษานี้ จะมุ่งศึกษาหน้าที่และอำนาจของพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 และมาตรา 132 (4) และวิเคราะห์ว่าพนักงานสอบสวนมีอำนาจในการ “อายัด” หรือไม่ โดยศึกษาเปรียบเทียบอำนาจของพนักงานสอบสวนในการยึดและอายัดทรัพย์สินตามกฎหมายต่างประเทศ และกฎหมายพิเศษฉบับอื่นๆ

1.5 วิธีการศึกษา

ใช้วิธีการวิจัยแบบค้นคว้าเอกสาร โดยมีการค้นคว้าจากบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ตำรากฎหมาย บทความวารสาร เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยของผู้ทรงคุณวุฒิ

หลักฐานความเห็นของนักวิชาการของนักกฎหมาย ทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศ ข้อมูลทางสื่ออินเทอร์เน็ต รวมถึงการวิเคราะห์คำพิพากษาศาลฎีกาที่เกี่ยวกับกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในเรื่องนี้ โดยศึกษาข้อมูลแล้วทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบ เพื่อบรรลุผลแห่งข้อสรุปสุดท้าย

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัย

1. ทำให้ทราบสถานการณ์ปัญหาในการใช้อำนาจยึดและอายัดของพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
2. ทำให้ทราบแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้มาตรการบังคับทางอาญาของพนักงานสอบสวนในการค้นหาความจริง
3. ทำให้ทราบอำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวน ในการยึดและอายัดตามกฎหมายต่างประเทศ
4. ทำให้ทราบแนวทางการแก้ไขปัญหาการใช้อำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในการยึดและอายัดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

บทที่ 2

สถานการณ์ปัญหาในการใช้อำนาจยึดและอายัดของพนักงานสอบสวน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ในบทที่ 2 นี้จะได้อธิบายถึงสถานการณ์ปัญหาในการใช้อำนาจยึดและอายัดของพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยจะได้อธิบายถึง ความหมายของการยึดและอายัด ความหมายและประเภทของพยานหลักฐาน การยึดและอายัดตามกฎหมายไทย และปัญหาการตีความขอบเขตการใช้อำนาจยึดและอายัดของพนักงานสอบสวน ปรากฏรายละเอียดดังนี้

2.1 ความหมายของการยึดและอายัด

2.1.1 การยึด (Seizure)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายของคำว่า “ยึด” ว่าเป็น “การถือเอาไว้เหนี่ยวรั้ง” ส่วนคำว่า “ยึดทรัพย์” คือ “การที่เจ้าพนักงานเอาทรัพย์สิน⁶ ไปจากครอบครองของบุคคลเพราะเหตุที่กระทำฝ่าฝืนกฎหมาย หรือเพื่อบังคับคดี”⁷

สำหรับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีการบัญญัติเกี่ยวกับอำนาจในการยึดของพนักงานสอบสวน แต่ก็ได้บัญญัตินิยามของคำว่า “ยึด” ไว้แต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจาก “การยึด” ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จะเห็นได้ว่า การยึด เป็นอำนาจของพนักงานสอบสวนที่กฎหมายกำหนดไว้ให้อย่างชัดเจน เช่น การค้นเพื่อยึดสิ่งของซึ่งจะเป็นพยานหลักฐานประกอบการสอบสวน ได้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 69 (1) หรือ เพื่อพบและยึดสิ่งของซึ่งมีไว้เป็นความผิด หรือได้มาโดยผิดกฎหมาย หรือมีเหตุอันควรสงสัยว่าได้ใช้หรือตั้งใจจะใช้ในการกระทำความผิด ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 69 (2) สิ่งของที่สามารถยึดได้ ก็หมายความเฉพาะสิ่งห้ามทรัพย์ใด ซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในคดีอาญาได้ ให้รวมทั้งจดหมาย โทรเลขและเอกสารอย่างอื่น ๆ

⁶ ทรัพย์สิน หมายความรวมทั้งทรัพย์ และวัตถุไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและอาจถือเอาได้

⁷ ราชบัณฑิตยสถาน, “พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554,” สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2560 จาก <http://www.royin.go.th/dictionary/>

เท่านั้น ตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (18) กำหนดนิยามของคำว่า “สิ่งของ” ไว้ ซึ่งการยึดสิ่งของดังกล่าวเป็นการใช้อำนาจของพนักงานสอบสวนเพื่อวัตถุประสงค์ในการรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวน ตามมาตรา 132 นั้นเอง

ศาสตราจารย์พิเศษชัยเกษม นิติสิริ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ยึด” ว่า เมื่อพนักงานสอบสวนยึดสิ่งของบางอย่างไว้สามารถจะนำมาเก็บที่สถานีตำรวจได้หรือมีสถานที่ที่เก็บมาลงบันทึกประจำวันไว้ว่าได้ยึดอะไรมาอย่างไรทำบันทึกบัญชีของกลางไว้แล้วเก็บไว้ในความครอบครองของเจ้าพนักงาน แต่ในปัจจุบันตามบทบัญญัติที่แก้ไขใหม่ ยอมให้เจ้าของ ผู้ต้องหาหรือบุคคลที่ถูกยึดของมานั้นอาจจะวางประกันแล้วเอาของนั้นกลับไป⁸

การยึดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 332 เป็นมาตรการบังคับทางอาญาอื่น ซึ่งศาสตราจารย์ ดร. คณิต ฅ นคร ได้ให้ความหมายของคำว่า “มาตรการบังคับทางอาญา” คือ มาตรการบังคับต่างๆ ในกฎหมายอาญาที่จะใช้กับผู้กระทำความผิด อันได้แก่โทษ วิธีการเพื่อความปลอดภัย และมาตรการบังคับทางอาญาอื่น⁹

สำหรับการยึดในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เป็นกรณีของการคุ้มครองชั่วคราว (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 254 (1)) และการบังคับคดีของเจ้าพนักงานบังคับคดีตามคำพิพากษาศาลฎีกาได้เคยให้ความหมายของการยึดทรัพย์สินไว้ในกรณีวินิจฉัยคดีแพ่งหนึ่ง ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 187/2490 โดยอธิบายความหมายของการยึดทรัพย์สินว่าเป็นการเอาทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษามาไว้ในความดูแลรักษาของเจ้าพนักงานบังคับคดีเพื่อดำเนินการตามกฎหมายให้บรรลุผลตามคำพิพากษาศาล¹⁰

นอกจากนี้ อาจารย์ชัยยุทธ ศรีจันทร์ ได้ให้นิยามความหมายของ “การยึด” ว่าหมายถึงการเอาทรัพย์สินมาไว้ในความดูแลรักษาของเจ้าพนักงานบังคับคดี ทรัพย์สินใดๆ ของลูกหนี้ที่ยึดมา

⁸ สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, รวมคำบรรยายภาคสอง สมัยที่ 69 ปีการศึกษา 2559 เล่มที่ 9, (กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา), น.51.

⁹ คณิต ฅ นคร, กฎหมายอาญาภาคทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2551), น.377.

¹⁰ พิพัฒน์ จักรางกูร และภัทรพร จักรางกูร, คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง วิธีการชั่วคราวก่อนพิพากษาและการบังคับตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์อักษร, 2539), น.141.

และขายทอดตลาดได้นั้น เจ้าหนี้มีสิทธิยึดเสมอไม่ว่าจะอยู่ในครอบครองของลูกหนี้ตามคำพิพากษาหรือไม่¹¹

นายมหิธร กลั่นนุรักษ์ ได้ให้คำนิยาม คำว่า “ยึด” หมายถึง การกระทำให้รู้ว่สิ่งของนั้นๆ อยู่ในความครอบครองของเจ้าพนักงานแล้ว เช่น การยึดแผ่นซีดีหรือยึดเงินของกลางนำกลับมาสถานที่ตั้งของพนักงานสอบสวนหรือประทับตราเครื่องหมายบนสินค้าหนีภาษีของเจ้าพนักงานศุลกากร เป็นต้น¹²

จากการศึกษาความหมายโดยทั่วไปของคำว่า “ยึด” ดังกล่าวข้างต้น จึงสามารถสรุปได้ว่าการยึดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาสามารถอธิบายความหมายได้เป็น 2 ลักษณะคือ

1. ความหมายของการยึดเมื่อพิจารณาจากลักษณะของการยึด คือ การถือเอาไว้ซึ่งสิ่งของจากเจ้าของหรือผู้มีสิทธิครอบครอง ซึ่งสิ่งของที่ประสงค์จะยึดมาอยู่ในความดูแลของผู้ยึด

2. ความหมายของการยึดเมื่อพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของการยึด ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา คือ การที่พนักงานสอบสวนยึดสิ่งของที่เป็นสังหาริมทรัพย์เท่านั้นเพื่อประโยชน์ในการรวบรวมพยานหลักฐาน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา 132

ส่วนการยึดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ การที่ศาลมีคำสั่งให้ยึดทรัพย์สินของคู่ความในคดีเพื่อเป็นการคุ้มครองชั่วคราวก่อนมีคำพิพากษา และการที่เจ้าพนักงานบังคับคดียึดทรัพย์เพื่อบังคับคดีให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาล ซึ่งทรัพย์ที่สามารถยึดกฎหมายบัญญัติให้สามารถยึดได้ทั้งสังหาริมทรัพย์ซึ่งมีรูปร่าง และอสังหาริมทรัพย์¹³

¹¹ สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, รวมคำบรรยายภาคสอง สมัยที่ 69 ปีการศึกษา 2559 เล่มที่ 8, (กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา), น.104.

¹² มหิธร กลั่นนุรักษ์, “พนักงานสอบสวนคดีพิเศษกับการใช้อำนาจมาตรา 24 แห่งพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ,” DSI ไตรสาร, ฉบับที่ 1, ปีที่ 6 น.52 (2557).

¹³ มาตรา 282 ถ้าคำพิพากษาหรือคำสั่งใดกำหนดให้ชำระเงินจำนวนหนึ่ง ภายใต้บังคับแห่งบทบัญญัติห้ามตราต่อไปนี้ เจ้าพนักงานบังคับคดีย่อมมีอำนาจที่จะรวบรวมเงินให้พอชำระตามคำพิพากษาหรือคำสั่งโดยวิธียึดหรืออายัด และขายทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษตามบทบัญญัติในลักษณะนี้ คือ

(1) โดยวิธียึดและขายทอดตลาดสังหาริมทรัพย์อันมีรูปร่างและอสังหาริมทรัพย์

2.1.2 การอายัด (Attachment)

“อายัด” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้ความหมายไว้ว่า “อายัด” คือ “การห้ามจำหน่ายจ่ายโอนทรัพย์สินหรือสิทธิเรียกร้อง”¹⁴

ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น ไม่มีการบัญญัติเรื่อง “การอายัด” ไว้ในกฎหมายแต่อย่างใด ศาสตราจารย์พิเศษชัยเกษม นิติสิริ ได้ให้ความหมายของคำว่า “อายัด” ว่าเป็นกรณีที่พนักงานสอบสวนทำการตรวจยึดสิ่งของไว้แล้วไม่อาจนำมาเก็บไว้ในสถานีตำรวจหรือไม่อาจนำเคลื่อนย้ายจากที่เดิมได้ พนักงานสอบสวนก็เพียงแต่สั่งห้ามมิให้ทำการเคลื่อนสิ่งของดังกล่าวเท่านั้น สิ่งของยังอยู่ในความครอบครองของเจ้าของหรือผู้ครอบครอง¹⁵

ส่วนประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง การอายัดเป็นการอายัดทรัพย์สินไว้เพื่อการคุ้มครองครองชั่วคราว (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 254 (1)) และการบังคับคดีของเจ้าพนักงานบังคับคดีตามคำพิพากษา (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 282) ซึ่งการอายัดกระทำได้ทั้งกับสังหาริมทรัพย์อันมีรูปร่างและอสังหาริมทรัพย์¹⁶ รวมทั้งสิทธิที่พึงวางอันมีอยู่ในทรัพย์เหล่านั้น ซึ่งบุคคลภายนอกจะต้องส่งมอบหรือโอนมายังลูกหนี้ตามคำพิพากษาในภายหลัง มาตรา 282 (2) หรือเป็นการอายัดเงินที่บุคคลภายนอกจะต้องชำระแก่ผู้ถูกอายัดในภายหลัง มาตรา 282 (3) กรณีจะเกิดการอายัดขึ้นได้เนื่องจากลูกหนี้ตามคำพิพากษาไม่ชำระหนี้ตามคำบังคับมีสิทธิเรียกร้องที่จะให้บุคคลภายนอก ชำระเงินจำนวนหนึ่ง ให้ส่งมอบสิ่งของหรือมีสิทธิเรียกร้องอย่างอื่น สำหรับวิธีการอายัดมีวิธีการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 311 วรรคสี่ ที่กำหนดว่าคำสั่งนั้นต้องมีข้อห้ามลูกหนี้ตามคำพิพากษาให้งดเว้นการจำหน่ายสิทธิเรียกร้องตั้งแต่ขณะที่ได้ส่งคำสั่งนั้นให้ และมีข้อห้ามบุคคลภายนอกไม่ให้ชำระเงินหรือส่งมอบสิ่งของให้แก่ลูกหนี้ตามคำพิพากษาแต่ให้ชำระหรือส่งมอบให้แก่เจ้าพนักงานบังคับคดี ณ เวลาหรือภายในเวลาตามที่กำหนดไว้ในคำสั่ง ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การอายัดสิ่งของหรืออายัดเงินเป็นการอายัดสิทธิเรียกร้องทั้งสิ้น¹⁷

¹⁴ อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 7

¹⁵ อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 8

¹⁶ อสังหาริมทรัพย์ หมายความว่า ที่ดินและทรัพย์ อันติดอยู่กับที่ดินมีลักษณะเป็นการถาวร หรือประกอบเป็นอันเดียวกับที่ดินนั้น และหมายความรวมถึง ทรัพย์สินอันเกี่ยวกับที่ดิน หรือทรัพย์อันติดอยู่กับที่ดิน หรือประกอบเป็นอันเดียวกับที่ดินนั้นด้วย

¹⁷ อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 8, น.222-223.

ศาลฎีกาได้ให้ความหมายของการอายัดทรัพย์สินไว้ในการวินิจฉัยคดีแพ่งตามคำพิพากษาฎีกาที่ 187/2490 ว่า การอายัดคือการส่งบุคคลภายนอกมิให้ทำการโอนหรือชำระหนี้ให้แก่ลูกหนี้ในคดี แต่ให้ชำระแก่เจ้าพนักงานบังคับคดี ในกรณีที่เกิดการอายัดขึ้นได้ก็เพราะลูกหนี้ตามคำพิพากษาไม่ชำระหนี้ตามคำบังคับ จึงมีสิทธิเรียกร้องที่จะให้บุคคลภายนอกชำระเงินจำนวนหนึ่ง หรือให้ส่งมอบสิ่งของหรือสิทธิเรียกร้องอย่างอื่น¹⁸

นายมหิธร กลั่นนุรักษ์ ได้ให้คำนิยาม คำว่า “อายัด” หมายถึง คำสั่งของเจ้าพนักงานที่ตั้งห้ามจำหน่าย จ่าย โอน ทรัพย์สินหรือสิทธิเรียกร้องของผู้ถูกอายัด ใช้ในกรณีที่คำสั่งนั้นๆ มีลักษณะที่ไม่อาจยึดได้เช่น เงินฝากในธนาคารหรือสิทธิในการครอบครองรถยนต์หรือกรรมสิทธิ์ในที่ดิน เป็นต้น¹⁹

นอกจากการอายัดทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งดังกล่าวแล้ว ยังมีการอายัดอสังหาริมทรัพย์ตามประมวลกฎหมายที่ดิน มาตรา 83 กล่าวคือ ผู้มีส่วนได้เสียในที่ดินอันอาจจะฟ้องบังคับให้มีการจดทะเบียนหรือให้มีการเปลี่ยนแปลงทางทะเบียนได้ อาจจะขออายัดที่ดินต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ไม่เกิน 60 วัน เพื่อให้ผู้อายัดไปดำเนินการทางศาล การอายัดตามประมวลกฎหมายที่ดินมีระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยการบังคับของเจ้าพนักงานบังคับคดี พ.ศ. 2522 ข้อ 25 ได้วางระเบียบไว้ว่า “เมื่อผู้นำยึดขอให้เจ้าพนักงานบังคับคดีร้องขอไปยังเจ้าพนักงานที่ดินให้งดทำนิติกรรมเกี่ยวกับที่ดินที่จะยึดชั่วคราว (อายัด) โดยเสียค่าธรรมเนียมตามระเบียบ และเจ้าพนักงานที่ดิน ได้มีคำสั่งอนุญาตตามคำขอนั้นแล้ว ผู้นำยึดจะต้องจัดการนำยึดภายใน 15 วัน เจ้าพนักงานบังคับคดีอาจจะขอให้เจ้าพนักงานที่ดินถอนคำสั่งนั้นได้”²⁰

การอายัดอสังหาริมทรัพย์ตามประมวลวิธีพิจารณาความแพ่งและการอายัดอสังหาริมทรัพย์หรือที่ดินตามประมวลกฎหมายที่ดินนั้น มีข้อแตกต่างกัน ดังนี้

1. การอายัดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั้น เป็นกรณีที่ลูกหนี้ตามคำพิพากษายังไม่ได้มีกรรมสิทธิ์ในตัวทรัพย์สินยังมีแต่สิทธิเรียกร้อง กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินยังคงเป็นของ

¹⁸ อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 10, น.167.

¹⁹ อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 12

²⁰ ชูเชิด รักตะบุตร, “การอายัดอสังหาริมทรัพย์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง,” สืบค้นเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2560, จากห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม (http://elib.coj.go.th/Article/d27_4_4.pdf), น.36.

บุคคลภายนอก แต่การอายัดตามประมวลกฎหมายที่ดินนั้น ลูกหนี้ตามคำพิพากษามีกรรมสิทธิ์ในตัวทรัพย์สินอยู่แล้ว

2. การอายัดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เป็นคำสั่งห้ามบุคคลภายนอกไม่ให้ส่งมอบหรือโอนทรัพย์สินให้แก่ลูกหนี้ตามคำพิพากษา แต่การอายัดตามประมวลกฎหมายที่ดินนั้น เป็นการขอมิให้เจ้าพนักงานที่ดินจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรม เจ้าพนักงานที่ดินไม่ใช่เจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่อายัด

3. การอายัดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งจะต้องเสียค่าธรรมเนียม

จากการศึกษาความหมายของคำว่า “การอายัด” ดังกล่าวข้างต้น จึงอาจพอสรุปได้ว่าการอายัดใช้ได้กับทรัพย์สินได้กว้างขวางมากกว่าการยึด กล่าวคือสามารถอายัดได้ทั้งสังหาริมทรัพย์ที่มีรูปร่าง อสังหาริมทรัพย์ ตลอดจนสิทธิที่พึงปวงอันมีอยู่ในทรัพย์สินเหล่านั้น ซึ่งบุคคลภายนอกจะต้องส่งมอบหรือโอนมายังลูกหนี้ตามคำพิพากษาในภายหลัง หรือเป็นการอายัดเงินที่บุคคลภายนอกจะต้องชำระแก่ผู้ถูกอายัดในภายหลัง ข้อสังเกตคือ การอายัด จะเป็นการออกคำสั่งไปยังบุคคลภายนอกที่มีหน้าที่จะต้องส่งมอบหรือโอนกรรมสิทธิ์ให้แก่ผู้มีสิทธิเรียกร้องในทรัพย์สินดังกล่าวเพื่อให้ระงับการดำเนินการส่งมอบหรือโอนกรรมสิทธิ์ให้แก่ผู้มีสิทธิเรียกร้อง ทั้งนี้ ก็เพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองชั่วคราวก่อนที่ศาลจะพิพากษา หรือเพื่อประโยชน์แก่การบังคับคดีตามคำพิพากษาของศาลนั่นเอง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การอายัดจึงมีความแตกต่างจากกรณีของการสั่งยึดทรัพย์สินที่มีลักษณะเป็นการยึดทรัพย์สินมาอยู่ในความดูแลของผู้ยึดนั่นเอง

นอกจากนี้ ยังมีความเห็นว่า การที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มิได้มีบทบัญญัติในเรื่องการอายัดของพนักงานสอบสวนไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ก็เนื่องจากดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า พนักงานสอบสวนมีหน้าที่ในการรวบรวมพยานหลักฐาน กฎหมายจึงบัญญัติให้อำนาจในการยึดสิ่งของ(สังหาริมทรัพย์) มาไว้ในความดูแลของพนักงานสอบสวนเองก็เพื่อประโยชน์ในการสอบสวนและรวบรวมพยานหลักฐาน ดังนั้น การอายัดทรัพย์สินอื่นๆ เช่น อสังหาริมทรัพย์ ย่อมไม่มีความจำเป็น เนื่องจากอสังหาริมทรัพย์ไม่สามารถเคลื่อนที่หนีหายไป พนักงานสอบสวนสามารถไปตรวจสอบได้ตลอดเวลา หรือกรณีการอายัดสิทธิเรียกร้องที่บุคคลภายนอกมีหน้าที่ต้องส่งมอบหรือโอนกรรมสิทธิ์ในภายหลังก็ไม่มีมีความจำเป็นต่อการทำหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานเช่นกัน เนื่องจากการอายัดไม่ได้ทำให้พนักงานสอบสวนได้พยานหลักฐานใดมาไว้ในความดูแลของพนักงานสอบสวน พนักงานสอบสวนย่อมไม่สามารถทำ

หน้าที่ในการสอบสวนหรือค้นหาความจริงจากทรัพย์สินหรือสิทธิเรียกร้องที่อายัดไว้ได้นั้นเอง ดังนั้น ในการทำหน้าที่ของพนักงานสอบสวนเพื่อสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐาน และการค้นหาความจริงจากพยานหลักฐานที่ปวง “การยึด” สั่งหาทรัพย์สินจึงเป็นเครื่องมือที่ตอบสนองวัตถุประสงค์ของการทำหน้าที่ดังกล่าวแล้วนั่นเอง

2.2 ความหมายและประเภทของพยานหลักฐาน

2.2.1 ความหมายของพยานหลักฐาน²¹

คำว่า “พยานหลักฐาน” หมายถึงสิ่งใดๆ ที่แสดงข้อเท็จจริงให้ปรากฏแก่ศาลได้ ซึ่งบางทีก็เรียกสั้นๆ ว่า “พยาน” คำว่า “พยาน” คำเดียว บางทีก็หมายความว่าบุคคลที่มาเบิกความที่ศาล ซึ่งเรียกว่า “พยานบุคคล” ส่วนพยานชนิดอื่น เช่น พยานเอกสาร หรือพยานวัตถุ มักจะใช้คำเต็มๆ ว่า พยานหลักฐาน ไม่เรียกว่า “พยาน” เฉยๆ ฉะนั้น เมื่อกล่าวถึงพยานหลายประเภท หรือกล่าวถึงพยานรวมๆ กัน มิได้มุ่งเฉพาะ “พยานบุคคล” แล้ว มักจะใช้คำว่า “พยานหลักฐาน” ซึ่งมีความหมายรวมถึงพยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุ ตลอดจนบันทึกคำเบิกความ ทำให้การชั้นสอบสวน รายงานการตรวจวัตถุสถานที่ ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ หรือสิ่งใดๆ ที่นำเสนอต่อศาลเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริง

ในทางวิชาการคำว่า “พยานหลักฐาน” ก็คงมีความหมายกว้างหรือแคบไม่เท่ากันแล้วแต่จะใช้ในความหมายใด

(1) สิ่งที่สามารถให้ข้อเท็จจริงแก่ศาล

ในความหมายที่กว้าง พยานหลักฐานย่อมหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อาจพิสูจน์ข้อเท็จจริงต่อศาล หรืออาจนำข้อเท็จจริงเข้ามาสู่สำนวนได้ ไม่ได้รวมอยู่เฉพาะแต่คำเบิกความของพยานเอกสารที่นำมาสืบ วัตถุสิ่งของที่นำมาแสดงต่อศาลหรือสถานที่ที่ให้ศาลไปตรวจ หรือความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ แต่ยังรวมถึงสิ่งอื่นๆ ที่นำข้อเท็จจริงมาสู่ศาลโดยคู่ความไม่ต้องพิสูจน์ด้วย เช่น ในกรณีที่กฎหมายสันนิษฐานว่าข้อเท็จจริงอย่างใดอย่างหนึ่งมีอยู่เป็นประโยชน์ของคู่ความฝ่ายใดหรือเป็นข้อเท็จจริงที่กฎหมายถือว่าศาลรู้เองโดยไม่ต้องนำสืบ คำรับสารภาพของจำเลยในคดีอาญาหรือคำรับของคู่ความในคดีแพ่ง เป็นต้น และรวมถึงพยานหลักฐานที่ศาลเรียกมาสืบเองด้วย

²¹ โสภณ รัตนกร, คำอธิบาย กฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2549), น.20.

(2) พยานหลักฐานที่คู่ความนำสืบ

ในความหมายที่แคบเข้ามา พยานหลักฐานหมายถึงเฉพาะพยานหลักฐานที่นำสืบเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงในประเด็นแห่งคดี หรือที่เกี่ยวกับประเด็นแห่งคดีเท่านั้น ข้อเท็จจริงที่คู่ความไม่ต้องนำสืบ เช่น ข้อสันนิษฐานของกฎหมาย ข้อเท็จจริงที่ศาลรู้อเอง คำรับสารภาพและคำรับของคู่ความนั้น แม้จะเป็นข้อเท็จจริงซึ่งศาลนำมาวินิจฉัยคดีได้เช่นเดียวกับพยานหลักฐานที่คู่ความนำสืบ แต่หาใช่พยานหลักฐานตามความหมายนี้ไม่ เพราะมิได้เกิดจากการนำสืบของคู่ความ ไม่ใช่พยานของฝ่ายใด

(3) พยานหลักฐานที่ศาลยอมรับ

ในความหมายที่แคบเข้าไปอีกนั้น พยานหลักฐานจำกัดอยู่เฉพาะพยานหลักฐานที่ศาลยอมรับ หรือยอมให้นำสืบเท่านั้น แม้เป็นสิ่งที่อาจพิสูจน์ข้อเท็จจริงได้และคู่ความได้นำสืบแล้ว แต่ถ้ากฎหมายห้ามมิให้ศาลรับฟัง สิ่งนั้นแม้จะแสดงข้อเท็จจริงบางอย่างและรวมอยู่ในสำนวนแล้ว ก็ไม่ถือเป็นพยานหลักฐานในความหมายนี้ เพราะไม่สามารถใช้พิสูจน์ข้อเท็จจริงอะไรในคดีได้ เนื่องจากศาลไม่รับฟัง ดังที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 86 บัญญัติให้ศาลปฏิเสธไม่รับฟังพยานหลักฐานที่รับฟังไม่ได้หรือยื่นฝ่าฝืนกฎหมายหรือพยานหลักฐานที่ฟุ่มเฟือยเกินสมควร หรือประวิงคดีที่ไ้ชักช้า หรือไม่เกี่ยวแก่ประเด็น

นอกจากนี้ยังมีพยานอีกประเภทหนึ่งซึ่งเรียกว่า “พยานศาล” อันเป็นพยานที่ศาลเรียกมาสืบเอง หรือการที่ศาลไปตรวจสถานที่เอง พยานหลักฐานเหล่านี้แม้มิใช่พยานหลักฐานของคู่ความฝ่ายใด และไม่อยู่ภายใต้บังคับของบทบัญญัติว่าด้วยการสืบพยานหลักฐานของคู่ความแต่ก็ต้องถือว่าเป็นพยานหลักฐานในคดี ซึ่งให้ข้อเท็จจริงอันศาลอาจนำไปตัดสินคดีได้ เช่นเดียวกับพยานหลักฐานของคู่ความ ในอีกเรื่องหนึ่งจำเลยขอให้ศาลเรียกพยานเอกสารที่จำเลยอ้างมาจากสำนักงานที่ดิน เมื่อพนักงานที่ดินส่งพยานเอกสารมาแล้ว จำเลยไม่ประสงค์จะอ้างพยานนั้น ศาลก็รับไว้เป็นพยานศาลได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 504/2518)

2.2.2 ประเภทของพยานหลักฐาน

พยานหลักฐานอาจแบ่งเป็นประเภทต่างๆ ตามรูปลักษณะหรือตามเนื้อหาสาระก็ได้ การแบ่งพยานหลักฐานเป็น 3 ประเภท คือ พยานบุคคล พยานเอกสาร และพยานวัตถุ ดูเหมือนจะเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปทั้งในตำรากฎหมายลักษณะพยานของต่างประเทศและของไทย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226 ก็บัญญัติรับรองว่า “พยานวัตถุ พยานเอกสาร หรือพยานบุคคล ซึ่งน่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีผิดหรือบริสุทธิ์ ให้อ้างเป็นพยานหลักฐานได้” อนึ่งบทบัญญัติอันเกี่ยว

ด้วยพยานหลักฐานในประมวลวิธีพิจารณาความแพ่งที่ดี ประมวลวิธีพิจารณาความอาญาก็ดี ได้แยก บัญญัติพยานทั้ง 3 ประเภทนี้ออกจากกัน เพราะพยานหลักฐานทั้ง 3 ประเภทนี้มีวิธีการนำเสนอและ ข้อห้ามบางประการแตกต่างกัน ทั้งพยานหลักฐานบางประเภทเหมาะสมหรือมรน้ำหนักแตกต่างกัน ด้วย

(1) พยานบุคคล คือ บุคคลที่มาเบิกความให้ข้อเท็จจริงในคดีต่อศาล ศาลรับรู้ข้อเท็จจริง จากพยานชนิดนี้โดยการที่พยานเล่าเรื่องหรือตอบคำถามของศาลหรือคู่ความเกี่ยวกับข้อเท็จจริง หรือเหตุการณ์ที่พยานได้เห็น ได้ฟัง หรือได้ทราบมาก่อน หาใช่ตัวพยานเองไม่ ฉะนั้นเมื่อกล่าวถึง พยานชนิดนี้จึงหมายถึง คำเบิกความพยาน หรือบางทีก็เรียกว่าพยานถ้อยคำ เพราะถ้าพยานอยู่เฉยๆ ไม่เบิกความ ศาลก็จะไม่ได้ข้อเท็จจริงอะไรผิดกับพยานเอกสารหรือพยานวัตถุซึ่งตัวอักษรหรือวัตถุ นั้นเองแสดงข้อเท็จจริงต่อศาลหรือศาลตรวจดูได้เอง และเนื่องจากศาลต้องบันทึกคำเบิกความของ พยานเป็นลายลักษณ์อักษรเก็บรวมไว้ในสำนวน เพื่อเป็นหลักฐานในการวินิจฉัยคดี พยานบุคคลจึง หมายถึงบันทึกคำพยานที่ปรากฏอยู่ในสำนวน ซึ่งใช้ในการตัดสินคดีนั้นเองด้วย แต่ถ้าบันทึกคำ พยานดังกล่าวนำไปใช้ในอีกคดีหนึ่งก็อาจจะกลายเป็นพยานเอกสารไป²²

พยานบุคคลนับเป็นพยานสำคัญที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีอาญา จะเป็นพยานหลัก ตั้งแต่ในชั้นสืบสวนสอบสวนและในชั้นศาล แม้ในคดีแพ่งก็จะขาดพยานบุคคลไม่ได้

(2) พยานเอกสาร คือสิ่งซึ่งมีการบันทึกตัวอักษร ตัวเลข รูปรอย หรือเครื่องหมายซึ่ง สามารถแสดงข้อความหรือความหมายอย่างใดอย่างหนึ่งให้ศาลตรวจดูได้ สิ่งนั้นจะเป็นอะไรก็ได้ และจะบันทึกไว้โดยวิธีการเขียนด้วยมือ พิมพ์ พิมพ์ดีด แกะสลัก ถักร้อย หรือวิธีอื่นใดก็ได้ ถ้า สามารถใช้เป็นพยานหลักฐานได้ พยานเอกสารอาจจะเป็นหนังสือสำคัญแสดงการจดทะเบียน หนังสือสัญญา จดหมาย บันทึกข้อความ สมุดบัญชี บันทึกคำให้การ ฯลฯ ซึ่งปกติก็มักจะเป็นการ บันทึกข้อความด้วยตัวอักษรบนแผ่นกระดาษซึ่งสามารถสื่อความหมายหรือแสดงข้อเท็จจริง บางอย่างได้ แต่อาจบันทึกไว้ในวัสดุอื่นนอกจากกระดาษ เช่น บันทึกไว้ในผ้า กระดาน แผ่นโลหะ หรือมีการบันทึกไว้ที่กำแพง ถ้าเป็นการนำเสนอถึงถ้อยคำหรือความหมายที่บันทึกไว้ กำแพงนั้นก็อาจ เป็นเอกสารได้ แม้การบันทึกตัวเลขที่เครื่องยนต์ของรถยนต์ก็เป็นเอกสารได้เช่นกัน สิ่งที่จะพิสูจน์ ข้อเท็จจริงก็คือข้อความหรือความหมายของตัวอักษร ตัวเลข หรือเครื่องหมายที่บันทึกไว้ หาใช่วัสดุ

²² เพิ่งอ้าง, น.22.

ที่ใช้บันทึกไว้ ถ้าจะนำสืบเกี่ยวกับตัววัตถุ เช่น นำสืบถึงความมีอยู่ หรือรูปลักษณะ วัตถุนั้นก็เป็
นพยานวัตถุไป²³

พยานเอกสารนับเป็นพยานสำคัญในคดีแพ่งยิ่งกว่าคดีอาญา เพราะคดีแพ่งมักจะมีการ
ทำข้อตกลงกันไว้เป็นลายลักษณ์อักษรก่อน และในบางกรณีกฎหมายก็บังคับว่านิติกรรมจะต้องทำ
หลักฐานเป็นหนังสือด้วย

(3) พยานวัตถุ คือวัตถุอย่างอื่นนอกจากเอกสารที่นำมาให้ศาลตรวจ พยานวัตถุที่เห็นได้
ง่ายและมีการนำสืบอยู่เสมอก็คือของกลางในคดีอาญา เช่น อาวุธที่จำเลยใช้ทำร้ายผู้เสียหาย ทรัพย์สินที่
จำเลยลักไป ยาเสพติดที่จำเลยครอบครองไว้โดยไม่ได้รับอนุญาต ไฟที่จำเลยใช้เล่นการพนัน เป็น
ต้น ในคดีแพ่งก็มีการนำสืบพยานวัตถุเหมือนกัน เช่น สินค้าที่มีเครื่องหมายการค้าปลอม หรือ
ทรัพย์สินที่ได้รับความเสียหายจากการทำละเมิดของจำเลย เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่แล้วพยานวัตถุจะใช้
อ้างอิงในคดีอาญามากกว่าในคดีแพ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพย์สินที่ถูกลักไปและจับได้ในทันทีทันใดที่
ตัวจำเลย ซึ่งเรียกว่าจับได้คาหน้าขเขา ย่อมเป็นพยานหลักฐานที่มีน้ำหนักที่คดีที่สุดที่จะพิสูจน์ว่า
จำเลยเป็นผู้ลักทรัพย์สินนั้น

เดิมทีพยานวัตถุหมายถึงสิ่งของที่เกี่ยวข้อกับคดีหรือของกลางนั่นเอง แต่ต่อมาได้
หมายความรวมไปถึง “สาริตพยาน” (demonstrative evidence) คือพยานหลักฐานที่มีได้เกี่ยวข้อ
กับคดีโดยตรง แต่นำมาแสดงเป็นแบบอย่างหรืออธิบายเรื่องราวให้ศาลเข้าใจง่ายขึ้น เช่น แผนที่
แผ่นผัง หุ่น แบบจำลอง ลายพิมพ์นิ้วมือ ลายพิมพ์เท้า ภาพถ่าย ภาพยนตร์ หรือเสียงที่บันทึกไว้
 เป็นต้น วัตถุที่เกี่ยวข้อกับคดีโดยตรงนั้นโดยปกติก็จะต้องมีการนำสืบให้เห็นว่าเป็นวัตถุชิ้นเดิมที่
เกี่ยวข้อกับคดีด้วย แต่สำหรับสาริตพยานหาต้องมีการนำสืบเช่นนั้นด้วยไม่

สิ่งที่เป็นพยานวัตถุ โดยมากเป็นวัตถุที่อาจรับรู้ได้โดยการเห็น หรือโดยประสาทตา แต่
ความจริงแล้วพยานวัตถุอาจเป็นสิ่งที่รับรู้โดยประสาทอื่นก็ได้ เช่น ปี่อาจมีการตรวจด้วยการดูตัวปี่
หรือฟังเสียงปี่ก็ได้ มีดอาจตรวจดูรูปร่างด้วยตา อาจตรวจดูความคมด้วยการสัมผัส พยานวัตถุที่เป็น
อาหารอาจมีการตรวจดูด้วยตา ด้วยการดม หรือชิมด้วยก็ได้ ศาลฎีกาเคยวินิจฉัยว่าแถบบันทึกเสียง
เป็นพยานวัตถุ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1828/2534 , 7155/2539)

คำว่า “พยานวัตถุ” อาจทำให้หลงผิด คิดว่าต้องเป็นวัตถุสิ่งของซึ่งหมายถึงสิ่งไม่มีชีวิต
เท่านั้น แต่ความจริงพยานวัตถุที่นำมาให้ศาลตรวจอาจเป็นสัตว์ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ที่มีปัญหาว่า

²³ เห่งอ้าง, น.23.

จะมีรอยตำหนิตตรงกับทะเบียนรูปพรรณหรือไม่ หรือเด็กที่นำมาให้ศาลดูเพื่อแสดงว่ามีหน้าตาคล้ายกับจำเลยซึ่งถูกฟ้องให้รับรอนบุตร เป็นต้น

นอกจากนั้นยังมีพยานหลักฐานอีกจำพวกหนึ่งซึ่งไม่อาจจัดเข้าเป็นพยานบุคคล พยานเอกสาร หรือพยานวัตถุได้โดยแท้ แต่มีลักษณะใกล้เคียงมาทางพยานวัตถุ จึงอนุมานถือว่าเป็นพยานวัตถุก็มี เช่น รูปร่างหน้าตาของคน บาดแผลของผู้เสียหาย อวัยวะที่พิการ สภาพจิตใจของจำเลย ตลอดจนกิริยาท่าทาง อารมณ์ ความเฉลียวฉลาด ความลังเลใจ หรือความขี้อายของพยานก็อาจเป็นพยานหลักฐานเกี่ยวกับการชั่งน้ำหนักพยานของศาลได้ การที่ให้ศาลไปดูทรัพย์หรือสถานที่นั้น บางทีก็ไม่เพียงแต่ตรวจดูเฉพาะตัวทรัพย์หรือสถานที่เท่านั้น แต่ไปดูการแสดงว่าเหตุการณ์เกิดขึ้นอย่างไรด้วย หรืออาจไปดูว่าสถานที่ที่พยานอ้างว่าได้ยื่นมองดูเหตุการณ์นั้นอาจมองเห็นดังที่พยานอ้างหรือไม่ เป็นต้น

พยานวัตถุมีความแตกต่างจากพยานบุคคลและพยานเอกสารในอีกแง่หนึ่ง กล่าวคือพยานวัตถุนั้นเมื่อศาลตรวจดูแล้วอาจได้ข้อสรุปออกมาโดยตรงเลย ไม่ต้องมีการแปลความอย่างคำเบิกความหรือข้อความในเอกสาร และพยานวัตถุที่ใช้พิสูจน์ถึงความมีอยู่หรือเกี่ยวกับลักษณะของตัววัตถุนั้นเองย่อมมีน้ำหนักฟังได้เป็นเด็ดขาดยิ่งกว่าพยานหลักฐานใด²⁴

2.3 การตีความกฎหมาย

การตีความกฎหมายในความหมายอย่างแคบ (strict sensu) การอธิบาย (explanation) โดยผู้พิพากษาเกี่ยวกับความหมายของถ้อยคำหรือวลีที่ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายหรือกฎหมายลายลักษณ์อักษรอื่นๆ หรือเป็นการเลือกกฎหมายทางกฎหมายโดยได้ทำการค้นหาความหมายและนัยสำคัญ และกำหนดให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่ได้รับพิจารณาเรียบร้อยแล้วโดยผู้พิพากษา²⁵

การตีความกฎหมายในความหมายอย่างกว้าง (lato sensu) หมายถึง กิจกรรมในเชิงสร้างสรรค์ของผู้พิพากษาในการขยายความ จำกัดความ หรือ การแก้ไขกฎหมายทางกฎหมาย ซึ่งถูกแสดงออกหรืออยู่ในรูปของกฎหมายลายลักษณ์อักษร²⁶

²⁴ เพิ่งอ้าง, น.454.

²⁵ ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมาย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548), น.92.

²⁶ เพิ่งอ้าง.

การตีความกฎหมายหมายถึง การคิดค้นหาจากบทบัญญัติของกฎหมายโดยวิธีใช้เหตุผลตามหลักตรรกวิทยาและสามัญสำนึก เพื่อให้ได้มาซึ่ง “ข้อความ” ของกฎหมายที่จะนำไปใช้วินิจฉัยคดีข้อพิพาทได้อย่างถูกต้อง คือ เหมาะเจาะเหมาะสมและเป็นธรรม หรือหมายถึงการค้นหาคำความหมาย (meaning) และนัยสำคัญ (significance) ซึ่งอยู่เบื้องหลังของถ้อยคำที่บุคคลบางคนมีเจตนาจะกล่าว แต่หมายถึงสิ่งที่ต้องการกล่าวจริงๆ และวัตถุ (object) การตีความกฎหมายก็ต้องใช้กฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร ในการตีความจะไปเอาสิ่งอื่นมาตีความไม่ได้ จริตประเพณี หลักกฎหมายทั่วไป จึงไม่ใช่วัตถุแห่งการตีความ²⁷ การตีความไม่ใช่การสร้างหรือบัญญัติกฎหมายขึ้นมาใหม่ แต่เป็นเพียงการให้ความหมายที่ชัดเจนแก่บทบัญญัติของกฎหมายเท่านั้น²⁸ วัตถุประสงค์ของการตีความ เพื่อค้นหาเหตุผลในกฎหมายหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เจตนารมณ์ของกฎหมาย” (The spirit of the law) หรือ “วัตถุประสงค์ของกฎหมาย” (The objective of the law) ก็เพราะเพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์หรือความมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วพยายามเลือกเฟ้นถ้อยคำมาใช้เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์หรือความมุ่งหมายดังกล่าว โดยเหตุนี้เมื่อเราสามารถหยั่งทราบเจตนารมณ์หรือความมุ่งหมายได้เราก็สามารถทราบความหมายของถ้อยคำที่เขียนไว้ในกฎหมายนั้นได้

เมื่อตัวบทกฎหมายชัดเจนอยู่แล้วไม่จำเป็นต้องตีความ แต่ถ้าบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดไม่ชัดเจนก็ต้องตีความเพื่อเสาะหาความหมายที่แท้จริงของบทกฎหมายนั้นวิธีการก็โดยพิจารณาจากมาตราอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับมาตราที่ต้องตีความ นอกจากนี้ยังต้องหาเครื่องมือช่วยตีความ เช่น พระราชปรารภ, หมายเหตุท้ายกฎหมาย, ชื่อกฎหมาย ชื่อลักษณะ ชื่อหมวดหมู่, ประวัติศาสตร์กฎหมาย, คำนิยามศัพท์, พจนานุกรม, หลักกฎหมายทั่วไป, กฎหมายเก่า

ตามปกติเมื่อตัวบทกฎหมายก็ดี คำพิพากษาของศาลก็ดี สัญญา พิณัยกรรม หรือเอกสารอื่นทางกฎหมายก็ดี มีข้อความแจ่มแจ้งอยู่แล้วก็ไม่จำเป็นต้องตีความทางกฎหมาย ตรงกันข้ามถ้าบทบัญญัติของกฎหมายเคลือบคลุมมีข้อความกำกวมก็ต้องไปหาเจตนารมณ์อันแท้จริงของกฎหมายหรือของผู้ทำเอกสารเหล่านั้นให้ได้ ถ้าหากเป็นสัญญาก็จะต้องเป็นเจตนารมณ์ของคู่สัญญาทุกฝ่าย

²⁷ สมยศ เชื้อไทย, คำอธิบายวิชากฎหมายแพ่ง : หลักทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 15 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2551), น.171-173.

²⁸ ธานินทร์ กรชัยเชิธร, “ความสำคัญของการตีความในวิชาชีพกฎหมาย,” ใน หนังสือการใช้การตีความกฎหมาย, พิมพ์ครั้งที่ 3, จัดพิมพ์โดยกองทุนศาสตราจารย์จิตติ ดิงสภักดิ์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2552), น. 1.

ในขณะที่ทำสัญญานั้นเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าเป็นพินัยกรรมก็ต้องถือตามความประสงค์ของผู้ทำพินัยกรรมเป็นที่ตั้งการไต่หาเจตนาธรรมดังกล่าวนี้คือ “การตีความกฎหมาย”

2.3.1 หลักการตีความกฎหมาย

(1) การตีความตามหลักภาษา²⁹ (Grammatical Interpretation) หมายถึงการตีความตามถ้อยคำของบทกฎหมาย รูปประโยคที่ใช้ ถ้อยคำของตัวบทกฎหมายเป็นวัตถุแห่งการตีความตามปกติจะต้องพิจารณาหลักภาษาเป็นลำดับแรก³⁰ ทั้งนี้โดยคำนึงถึงรูปแบบการใช้ภาษาตามปกติเป็นเกณฑ์ และในกรณีมีการใช้ศัพท์เฉพาะ หรือคำนิยามก็ย่อมเป็นไปตามความหมายที่พึงเข้าใจกันตามรูปศัพท์นั้น นอกจากนี้การนำเอาแนวคำพิพากษาของศาลที่เคยตัดสินไว้มาช่วยอธิบายก็จัดอยู่ในการตีความตามหลักภาษาอย่างหนึ่งด้วย และโดยที่ถ้อยคำที่ใช้อาจมีความหมายในเวลาทีตรากฎหมายขึ้น แตกต่างจากเวลาที่ปรับใช้และตีความกฎหมายนั้น ดังนั้น การตีความกฎหมายตามหลักภาษาก็ต้องคำนึงถึงความเข้าใจถ้อยคำนั้นๆ ในเวลาที่ตรากฎหมายนั้นประกอบไปด้วย เช่น คำว่า “อัยการสูงสุดหรือผู้รักษาการแทน” ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 20 วรรคหนึ่ง กับคำว่า “อัยการสูงสุดหรือผู้ทำการแทน” ในมาตรา 21 วรรคสอง ตามหลักภาษาแล้วจะมีความหมายเหมือนกันไม่ได้ “ผู้ทำการแทน” คือ ผู้ที่ได้รับมอบหมายจากอัยการสูงสุดให้ทำการแทนอัยการสูงสุดซึ่งการมอบหมายให้ทำการแทนนี้อาจเป็นการมอบหมายโดยทำคำสั่งเฉพาะเรื่องหรือการมอบหมายโดยการวางระเบียบไว้เป็นการทั่วไปก็ได้³¹ “ผู้รักษาการแทน” คือ ผู้ที่กระทำในฐานะเป็นอัยการสูงสุด ซึ่งการรักษาการแทนนี้เกิดขึ้นเมื่อตัวผู้ดำรงตำแหน่งอัยการสูงสุดไม่อยู่หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้³²

(2) การตีความตามหลักทางประวัติศาสตร์ (Historical Interpretation) หมายถึงการตีความโดยวิเคราะห์ประวัติพัฒนาการและความเป็นมาของการตรากฎหมาย อันได้แก่ความเป็นมาของหลักเกณฑ์ที่มีอยู่ก่อนตรากฎหมายนั้น ปัญหาหรือข้อขัดข้องอันเป็นเหตุแห่งการเสนอกฎหมาย

²⁹ กิตติศักดิ์ ปรกติ, “หลักทั่วไปเกี่ยวกับการใช้การตีความกฎหมาย,” ใน หนังสือการใช้การตีความกฎหมาย, พิมพ์ครั้งที่ 3, จัดพิมพ์โดยกองทุนศาสตราจารย์จิตติ ดิงศรัทธี คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2552), น. 48.

³⁰ คณิต ณ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2555), น.57.

³¹ พระราชบัญญัติองค์กรอัยการและพนักงานอัยการ พ.ศ. 2553 มาตรา 19

³² พระราชบัญญัติองค์กรอัยการและพนักงานอัยการ พ.ศ. 2553 มาตรา 20

นั้น หรือเหตุผลที่ใช้ประกอบข้อเสนอการร่างกฎหมาย บันทึกรายงานการประชุม รวมทั้งการแก้ไขปรับปรุงในระหว่างพิจารณาร่างกฎหมาย และความเห็นของผู้เกี่ยวข้องด้วย

(3) การตีความอย่างสอดคล้องสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบของกฎหมาย (Systematic Interpretation) หมายถึงการตีความโดยคำนึงถึงข้อความและเหตุผลแวดล้อมของบทกฎหมาย และความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของบทกฎหมายนั้นกับระบบกฎหมายทั้งระบบ ซึ่งหมายรวมถึงแต่ตำแหน่งแห่งที่แห่งบทกฎหมาย การจัดหมวดหมู่ การจัดลำดับ หัวเรื่อง และอาร์มภบทของกฎหมาย ทั้งนี้โดยถือว่าบทกฎหมายกับระบบกฎหมายมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นเอกภาพทั้งระบบ มีลำดับชั้น และสอดคล้องเป็นเนื้อเดียวกัน ไม่ขัดแย้งกันเอง เกิดความกลมกลืนในความหมายของกฎหมาย³³ และมีความทั่วถึงกันอย่างมีระเบียบ มีเหตุผลทั้งในระดับภายในประเทศ และระดับระหว่างประเทศด้วย เช่น หลักเสรีภาพในการแสดงเจตนา หลักการผูกนิติสัมพันธ์ตามเจตนาที่แท้จริง หรือหลักความรับผิดชอบมีขึ้นเมื่อมีความผิด หรือมีพฤติการณ์ที่ผู้รับผิดชอบรับผิดชอบ หลักความคุ้มครองผู้เกี่ยวข้อง โดยมีการชั่งน้ำหนักประโยชน์ได้เสียในบทกฎหมายต่างๆ หรือหลักสุจริต หลักกฎหมายไม่มีผลย้อนหลัง หลักคุ้มครองความเชื่อถืออันบุคคลพึงมีแก่กัน ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กัน และสัมพันธ์กับระบบกฎหมายทั้งระบบอย่างมีเหตุผลสอดคล้องเป็นเนื้อเดียวกัน เป็นต้น กรณีบทบัญญัติเกี่ยวกับการจับกุม การควบคุม และการขัง ตลอดจนการปล่อยชั่วคราวเป็นเรื่องเดียวกัน กล่าวคือ เป็นการกระทำตามจุดมุ่งหมายของการควบคุมตัวระหว่างคดี³⁴

(4) การตีความตามความมุ่งหมาย (Teleological Interpretation) หมายถึงการตีความตามความมุ่งหมายหรือคุณค่า หรือตามเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังบทกฎหมายนั้น โดยมีได้ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของผู้บัญญัติกฎหมายแต่อย่างใด แต่ขึ้นอยู่กับความมุ่งหมายของบทกฎหมายนั้นโดยตัวของบทกฎหมายนั่นเอง เช่น ในกฎหมายแพ่งกฎหมายมุ่งคุ้มครองให้นิติสัมพันธ์อันเป็นผลจากเจตนาเป็นไปตามเจตนาที่แท้จริง แต่ขณะเดียวกันก็มุ่งคุ้มครองบุคคลภายนอกผู้สุจริตและต้องเสียหาย เพราะเชื่อถือในความมีผลแห่งเจตนาที่แสดงออก มุ่งที่จะให้มีการชดใช้เยียวยาความเสียหาย ซึ่งมีขึ้นก็เพื่อคุ้มครองความมั่นคงในการติดต่อค้าขายกัน ความมุ่งหมายในกฎหมายอาญาที่อาจหมายถึง “สิ่งที่กฎหมายมุ่งคุ้มครอง” หรือ “หลักความสมควรแก่เหตุ” มุ่งควบคุมการกระทำผิดและลงโทษผู้กระทำผิด และ “ความมีดุลยภาพระหว่างประโยชน์ส่วนรวมและประโยชน์เอกชน”

³³ อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 30

³⁴ อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 30, น. 58.

ในกฎหมายปกครอง ซึ่งหลักการนี้เป็นที่รู้จักกันมาตั้งแต่สมัยโรมันในรูปของ ratio legis (เหตุผลแห่งบทบัญญัติ) หรือ ratio iuris (เหตุผลแห่งกฎหมาย)

การตีความตามความมุ่งหมายหรือเจตนารมณ์ของกฎหมาย จะต้องดูเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับนั้น มิใช่เจตนารมณ์ของผู้ร่างกฎหมาย (Historical Interpretation) เพราะเอกสารในการร่างกฎหมายเป็นเครื่องช่วยในการตีความกฎหมาย เพราะแท้จริงแล้วไม่มีสิ่งทีเรียกว่าเจตนารมณ์ของผู้ร่างกฎหมาย แต่มีเจตนารมณ์ของกฎหมาย (ratio legis) แทน เมื่อกฎหมายเริ่มมีผลใช้บังคับแล้ว กฎหมายย่อมขึ้นอยู่กับสภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และความยุติธรรมเป็นสำคัญ นอกจากนี้แล้วการค้นหาเจตนารมณ์ของผู้ร่างกฎหมายนั้นเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก อีกทั้งรายงานการประชุมร่างกฎหมายก็ปะปนไปด้วยทัศนคติส่วนตัวของผู้ร่างหรือมีเหตุผลทางการเมือง จึงไม่ควรให้ผู้ใช้อกฎหมายไปค้นหาทัศนคติของคนไม่ก็คน แต่ควรค้นหาเจตนารมณ์ของกฎหมายแทน และยิ่งระยะเวลาทอดนานไปเท่าใด การค้นหาเจตนารมณ์ของผู้ร่างก็ยิ่งทำได้ยากขึ้นเท่านั้น³⁵

2.3.2 หลักการตีความที่ใช้เฉพาะกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้แก่จำเลย³⁶ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 วรรคสอง) ซึ่งอาจแยกได้ 2 ประการ คือ

ประการแรก : ข้อเท็จจริงนั้นเองมีข้อสงสัย

โจทก์มีพยานเพียงว่า จำเลยรับต่อพนักงานผู้ไปจับจำเลย ย่อมไม่พอรับฟังจะลงโทษ เพราะแม้แต่ในชั้นสอบสวนกฎหมายยังให้แจ้งให้ผู้ต้องหาทราบก่อนว่า อาจใช้ชั้นผู้ต้องหาในการพิจารณาได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 844/2487)

ประการที่สอง : ข้อกฎหมายนั่นเอง ต้องตีความให้เป็นประโยชน์แก่จำเลย

โจทก์ฟ้องว่าจำเลยชิงทรัพย์ขณะเกิดเหตุมีเจ้าทรัพย์รู้เห็นคนเดียวว่า จำเลยคนเดียวทำการชิงทรัพย์ แต่โจทก์อ้างมาสืบไม่ได้ เพราะไม่ทราบว่าพยานไปอยู่ที่แห่งใด จะใช้คำให้การชั้นสอบสวนมาฟังลงโทษจำเลยไม่ได้ เพราะจำเลยไม่มีโอกาสซักค้านพยานโจทก์ นอกจากตัวเจ้าทรัพย์ ก็เป็นพยานแวดล้อมห่างไกล ไม่พอแสดงว่าจำเลยเป็นคนร้าย จึงลงโทษไม่ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1043/2491)

³⁵ อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 25, น. 95.

³⁶ ชานินทร์ ทรัพย์วิเชียร วิชา มหาคุณ, การตีความกฎหมาย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), น. 472

2.4 การยึดและอายัดตามกฎหมายไทย

2.4.1 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้กำหนดอำนาจของพนักงานสอบสวนเกี่ยวกับ “การยึด” ไว้แต่เพียงอย่างเดียว ส่วน “การอายัด” มีการบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 119 ซึ่งเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับการพิศัญญาประกันต่อศาล และเป็นอำนาจของเจ้าพนักงานบังคับคดีที่จะยึดและอายัดทรัพย์สินของผู้ประกันขายทอดตลาด ไม่เกี่ยวข้องกับอำนาจของพนักงานสอบสวนแต่อย่างใด

การสอบสวนคือ การรวบรวมพยานหลักฐานและการดำเนินการอื่นเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหา เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิดและเพื่อที่จะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (11) จะเห็นได้ว่า การสอบสวนครอบคลุมเนื้อหา 2 ประการ คือ การรวบรวมพยานหลักฐาน และการใช้มาตรการบังคับ³⁷

การใช้มาตรการบังคับ (Zwangsmassnahmen / compulsory measures) เป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการเรียกและการออกหมายเรียก ส่วนการใช้มาตรการบังคับที่กระทบถึงสิทธิส่วนบุคคลอย่างมาก เช่น การจับ การค้น โดยทั่วไปต้องได้รับอนุญาตจากศาลหรือผู้พิพากษา กล่าวคือ ศาลหรือผู้พิพากษาเท่านั้นที่มีอำนาจออกหมายจับและหมายค้นได้³⁸

บทบัญญัติที่เกี่ยวกับอำนาจในการยึดของพนักงานสอบสวน ได้แก่กรณีดังต่อไปนี้

1. กรณีการค้นเพื่อยึดสิ่งของซึ่งจะเป็นพยานหลักฐานประกอบการสอบสวน ได้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา หรือ การค้นเพื่อยึดสิ่งของซึ่งมีไว้เป็นความผิด หรือได้มาโดยผิดกฎหมาย หรือมีเหตุอันควรสงสัยว่าได้ใช้หรือตั้งใจจะใช้ในการกระทำความผิด ถือเป็นเหตุผลที่พนักงานสอบสวนสามารถยกขึ้นกล่าวอ้างได้ตามกฎหมายเพื่อการขอออกหมายค้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 69 และมาตรา 85

2. การยึดสิ่งของเพื่อประโยชน์ในการรวบรวมพยานหลักฐาน

เนื่องจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 ได้บัญญัติให้พนักงานสอบสวนมีหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิด เท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็น

³⁷ อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 30, น.439.

³⁸ อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 30, น.440.

ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา โดยมาตรา 132 ได้กำหนดให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการใช้มาตรการต่างๆ เพื่อการทำหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานทั้งปวง

เมื่อพิจารณาอำนาจของพนักงานสอบสวนตามบทบัญญัติมาตรา 132 (4) แล้วพบว่า บทบัญญัติดังกล่าวกำหนดให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการ “ยึด” วัสดุสิ่งของที่ค้นพบหรือส่งมา อันเป็นสิ่งที่ต้องมีไว้เป็นความผิด หรือ ได้มาโดยการกระทำความผิด หรือ ได้ใช้หรือสงสัยว่าได้ใช้ในการกระทำความผิด หรือซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้เท่านั้น ไม่ได้กำหนดให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจ “อายัด” ทรัพย์สินแต่อย่างใด นอกจากนี้ บทบัญญัติดังกล่าวยังจำกัดไว้เฉพาะการยึด “สิ่งของ” ซึ่งตามนิยามในมาตรา 2 (18) สิ่งของหมายถึง “สังหาริมทรัพย์” ใด ซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในคดีอาญาได้ ให้รวมทั้งจดหมาย โทรเลขและเอกสารอื่นๆ เท่านั้น

เมื่อพิจารณาการยึดสิ่งของตามเจตนารมณ์ของ มาตรา 132 (4) ประกอบ มาตรา 2 (18) จะเห็นได้ว่า การยึดสิ่งของของพนักงานสอบสวนจะต้องยึดเอาไว้เพื่อวัตถุประสงค์หลักคือ “ใช้เป็นพยานหลักฐาน” เพื่อประโยชน์ต่อการสอบสวนตามมาตรา 131 นั้นเอง และเมื่อเป็นเช่นนี้ “อสังหาริมทรัพย์” จึงไม่ได้อยู่ในความหมายของคำว่า “สิ่งของ” เพราะอสังหาริมทรัพย์เป็นทรัพย์ที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายหนีหายไปไหน พนักงานสอบสวนจึงไม่จำเป็นต้องยึดเอาไว้ให้อยู่ในความครอบครองดูแลของพนักงานสอบสวน เพราะเมื่อสังหาริมทรัพย์จะอยู่ในความครอบครองของผู้ใด หากมีความจำเป็นต้องใช้เป็นพยานหลักฐานในคดี พนักงานสอบสวนสามารถขอหมายค้นเพื่อเข้าไปตรวจสอบอสังหาริมทรัพย์ได้ การยึดอสังหาริมทรัพย์เอาไว้ให้อยู่ในความครอบครองของพนักงานสอบสวนจึงไม่มีความจำเป็น เมื่อเทียบกับการกระทำความผิดของผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองที่อยู่อาศัยในอสังหาริมทรัพย์นั้นเสียมากกว่า แต่สำหรับสังหาริมทรัพย์เนื่องจากเป็นทรัพย์ที่สามารถเคลื่อนย้ายได้อยู่ตลอดเวลา พนักงานสอบสวนมีความจำเป็นต้องยึดเอาไว้ในความครอบครองหรือดูแล เพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานและเพื่อประโยชน์สำหรับการสอบสวน มิเช่นนั้น พยานหลักฐานที่เป็นสังหาริมทรัพย์อาจถูกเคลื่อนย้ายหายไป หรือถูกทำลาย ทำให้เกิดความเสียหายแก่คดีได้ ดังนั้น สังหาริมทรัพย์ที่อาจเป็นพยานหลักฐาน ที่จะทำให้พนักงานสอบสวนทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา จึงมีความจำเป็นที่พนักงานสอบสวนจะต้องยึดเอาไว้ในระหว่างการสอบสวนนั่นเอง

อย่างไรก็ดี คณะกรรมการกฤษฎีกาได้เคยตอบข้อหารือ เกี่ยวกับกรณีการอายัดเครื่องจักรว่า เครื่องจักรเป็นสิ่งของขนาดใหญ่จึงไม่สามารถยึดเอาไว้ในความดูแลของพนักงานสอบสวนได้

จึงควรตีความคำว่ายึดให้หมายความรวมถึงการอายัดด้วยเพื่อจะได้สามารถอายัดเครื่องจักรไ้เป็นพยานหลักฐานได้ นอกจากนี้ ในทางปฏิบัติศาลได้เคยตีความคำว่ายึดนั้นมีความหมายรวมถึงอายัดด้วย กล่าวคือ หากเป็นการค้นพบสิ่งของที่สามารนำมาเก็บไว้ที่สถานีตำรวจได้หรือมีสถานที่เก็บไว้ในครอบครองของเจ้าพนักงานก็จะใช้การยึด ส่วนการอายัดจะใช้ในกรณีที่พนักงานสอบสวนตรวจยึดสิ่งของไว้แล้วแต่ไม่อาจนำมาเก็บไว้ที่สถานีตำรวจหรือไม่สามารถเคลื่อนย้ายจากที่เดิมได้ พนักงานสอบสวนได้แต่เพียงสั่งห้ามมิให้ทำการเคลื่อนสิ่งของดังกล่าวเท่านั้น สิ่งของยังอยู่ในความครอบครองของเจ้าของหรือผู้ครอบครอง³⁹

2.4.2 พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547

การยึดหรืออายัดทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดของพนักงานสอบสวนคดีพิเศษนั้น นอกจากพนักงานสอบสวนคดีพิเศษจะต้องดำเนินการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้ว พนักงานสอบสวนยังมีอำนาจเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นไปตามพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 ยกตัวอย่างเช่น ในมาตรา 24⁴⁰ พนักงานสอบสวนคดีพิเศษนอกจากจะมีอำนาจในการยึดทรัพย์สินที่ได้มาโดยการกระทำความผิดแล้ว พนักงานสอบสวนคดีพิเศษยังมีอำนาจในการอายัดทรัพย์สินด้วย

จากการศึกษาข้างต้นจะเห็นได้ว่า อำนาจของพนักงานสอบสวนคดีพิเศษนั้นจะมีมากกว่าพนักงานสอบสวนตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ดังจะเห็นได้จากการที่มาตรา 24 (5) แห่งพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 ได้ใช้คำว่า “ยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่ค้นพบ” แต่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) ใช้คำว่า “ยึดไว้ซึ่งสิ่งของที่ค้นพบ” ดังนั้น พนักงานสอบสวนคดีพิเศษจึงมีอำนาจในการอายัดทรัพย์สิน ได้ด้วย ซึ่งจะมีผลถึงการมีอำนาจในการอายัดอสังหาริมทรัพย์หรือสิทธิเรียกร้องด้วย โดยเจตนารมณ์ในการยกเว้นมาตรา 24 วรรคหนึ่ง

³⁹ อ้างแล้ว เซึ่งวรรคที่ 8

⁴⁰ มาตรา 24 “เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้ ให้พนักงานสอบสวนคดีพิเศษมีอำนาจดังต่อไปนี้ด้วย

(1) เข้าไปในเคหสถาน หรือสถานที่ใด ๆ เพื่อตรวจค้น เมื่อมีเหตุสงสัยตามสมควรว่ามีบุคคลที่มีเหตุสงสัยว่ากระทำความผิดที่เป็นคดีพิเศษหลบซ่อนอยู่ หรือมีทรัพย์สินซึ่งมีไว้เป็นความผิด หรือได้มาโดยการกระทำความผิด หรือได้ใช้หรือจะใช้ในการกระทำความผิดที่เป็นคดีพิเศษ หรือซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้ ประกอบกับมีเหตุอันควรเชื่อว่าการเนิ่นช้ากว่าจะเอาหมายค้นมาได้บุคคลนั้นจะหลบหนีไป หรือทรัพย์สินนั้นจะถูกโยกย้าย ซุกซ่อน ทำลาย หรือทำให้เปลี่ยนแปลงสภาพไปจากเดิม

(5) ยึด หรืออายัดทรัพย์สินที่ค้นพบ หรือที่ส่งมาดังกล่าวไว้ใน (1) (2) (3) และ (4)....”

(5) ที่ให้อำนาจพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ ทำการอายัดทรัพย์สินได้นั้น เนื่องจากคณะทำงานยกร่าง เห็นว่าอำนาจของพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 กำหนดไว้เพียงให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจ ตรวจ ค้น หมายเรียก และยึด เท่านั้น ไม่มีการบัญญัติ เรื่องการอายัดไว้เลย การอายัดของพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จึงไม่มีกฎหมายให้อำนาจไว้อย่างชัดเจน ในทางปฏิบัติพนักงานสอบสวนได้แต่เพียงอาศัยแนว คำพิพากษาฎีกาประกอบคำวินิจฉัยของคณะกรรมการกฤษฎีกา (เรื่องเสร็จที่ 529/2547) ดังนั้น เพื่อป้องกันปัญหาในข้อกฎหมายและเพื่อให้การปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวนคดีพิเศษมีความ สะดวกมากขึ้น ในการร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ คณะทำงานยกร่างกฎหมายของกรมสอบสวนคดี พิเศษในขณะนั้นจึงให้บัญญัติคำว่า “อายัด” ไว้ในมาตรา 24 แห่งพระราชบัญญัติการสอบสวนคดี พิเศษ พ.ศ. 2547⁴¹

2.4.3 พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542

พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 เป็นกฎหมายที่มี วัตถุประสงค์สำคัญ คือ เพื่อตัดวงจรการประกอบอาชญากรรมที่ได้นำเงินหรือทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการ กระทำความผิดมาทำการฟอกเงิน เพื่อนำเงินหรือทรัพย์สินนั้นไปใช้เป็นประโยชน์ในการ กระทำความผิดต่อไปได้อีก ซึ่งมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ 4 ประการ คือ

ประการแรก เสรีภาพในเคหสถาน ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 33 เนื่องจากมาตรา 38 แห่ง พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 ได้ให้อำนาจพนักงานเจ้าหน้าที่เข้าไป ในเคหสถาน สถานที่ หรือยานพาหนะใดๆ ที่มีเหตุอันควรสงสัยว่าซุกซ่อน หรือเก็บรักษาทรัพย์สิน ที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด หรือพยานหลักฐานที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดฐานฟอกเงินเพื่อ ตรวจค้น หรือเพื่อประโยชน์ในการติดตามตรวจสอบ หรือยึด หรืออายัดทรัพย์สิน หรือ พยานหลักฐาน

ประการที่สอง เสรีภาพในการสื่อสารถึงกัน โดยชอบ ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 36 เนื่องจากมาตรา 46 แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 ได้ให้อำนาจ พนักงานเจ้าหน้าที่เข้าถึงบัญชี ข้อมูลทางการสื่อสาร หรือข้อมูลคอมพิวเตอร์ที่เกี่ยวกับการกระทำ ความผิดฐานฟอกเงิน โดยใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ใดๆ ตามที่เห็นสมควร

ประการที่สาม สิทธิในทรัพย์สิน ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 37 เนื่องจากพระราชบัญญัติ

⁴¹ อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 12, น. 51-52.

ป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 หมวด 6 มาตรา 48 ถึง มาตรา 59 มีเจตนารมณ์ในการดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดมูลฐาน โดยการยึดและอายัดทรัพย์สินเพื่อให้ตกเป็นของแผ่นดินซึ่งเป็นการกระทบต่อกรรมสิทธิ์และสิทธิครอบครองในทรัพย์สินของบุคคลโดยตรง

ประการที่สี่ เสรีภาพในการประกอบกิจการ การประกอบอาชีพ และการแข่งขันอย่างเป็นธรรม ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 เนื่องจากพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 ได้ให้อำนาจพนักงานเจ้าหน้าที่ที่สามารถเข้าไปบริหารจัดการทรัพย์สินหรือการประกอบกิจการแทนเจ้าของได้⁴²

สำหรับบทบัญญัติของพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 เมื่อพิจารณาจากเจตนารมณ์ของกฎหมายตามหมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติที่ประสงค์ด้วงจรรการประกอบอาชญากรรมและทำลายแรงจูงใจสำคัญในการประกอบอาชญากรรมที่ให้ผลตอบแทนที่สูง จึงกำหนดให้มีมาตรการที่สามารถดำเนินการต่อการฟอกเงินได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ

มาตรการดำเนินคดีทางอาญา พระราชบัญญัตินี้กำหนดความผิดที่จะลงโทษทางอาญา โดยการจำคุก ปรับ หรือริบทรัพย์สินทางอาญา และการดำเนินการกับตัวผู้กระทำความผิดในกรณีอื่นๆ

มาตรการดำเนินคดีทางแพ่ง หรือที่เรียกว่า มาตรการยึดทรัพย์สินทางแพ่ง (Civil Forfeiture Measure) ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 หมวด 6 มาตรา 48 ถึง มาตรา 59 เป็นการดำเนินคดีต่อทรัพย์สินโดยการยึดหรืออายัดไว้ รวมถึงการระงับการทำธุรกรรม เป็นต้น และให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน ซึ่งเป็นการดำเนินการที่เป็นคนละส่วนกับการดำเนินคดีทางอาญาต่อบุคคล โดยมาตรการนี้จะเป็นมาตรการพิเศษที่มีลักษณะเฉพาะที่รัฐกำหนดให้ใช้การดำเนินการทางแพ่งในการดำเนินการต่อทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเป็นกรณีพิเศษ โดยมีเหตุผลจากหลักของการคุ้มครองประโยชน์ของสังคมหรือประโยชน์สาธารณะ หลักการติดตามและเรียกคืนทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดของรัฐ เป็นต้น ทำให้มาตรการนี้สามารถดำเนินคดีทางแพ่งต่อทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำที่กฎหมายกำหนดให้เป็นความผิดได้ โดยให้ทรัพย์สินดังกล่าวตกเป็นของแผ่นดิน นอกจากนี้มาตรการนี้ยังใช้การกำหนดภาระในการพิสูจน์ให้เจ้าของทรัพย์สินมาแสดงตัวและพิสูจน์ว่า ทรัพย์สินของตนมิได้เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด โดยมีบทสันนิษฐานเกี่ยวกับการได้ทรัพย์สินจากการกระทำความผิด

⁴² ชานิต วงศาโรจน์, “กฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ,” วารสารศาลรัฐธรรมนูญ, เล่มที่ 21, ปีที่ 7 น. 161-162 (2557).

ในระดับ “เหตุอันควรสงสัย” เท่านั้น จึงสามารถดำเนินคดีจากทรัพย์สินที่สงสัยได้โดยไม่ต้องจับตัวคนร้ายเพื่อมาฟ้องร้องคดีเสียก่อน⁴³ ซึ่งแตกต่างจากการดำเนินคดีอาญาทั่วไป

ลักษณะการกระทำความผิดฐานฟอกเงิน เมื่อผู้กระทำความผิดได้รับเงินจากการกระทำความผิดมาแล้ว ก็จะนำเงินนั้นไปทำการยกย้าย ถ่ายเท หรือเปลี่ยนแปลงสภาพ โดยไปทำการซื้อสังหาริมทรัพย์หรืออสังหาริมทรัพย์แทนการถือเงินสดเพื่อให้ง่ายแก่การติดตามของเจ้าหน้าที่รัฐ และการยกย้ายถ่ายเทดังกล่าวก็มีผลเป็นการฟอกเงิน โดยจะมีรูปแบบต่างๆกันไป ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งพนักงานเจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเป็นหนังสือจากเลขานุการมีอำนาจจับผู้กระทำความผิดฐานฟอกเงินและบันทึกถ้อยคำผู้ถูกจับเพื่อเป็นหลักฐานเบื้องต้นแล้วส่งตัวไปยังพนักงานสอบสวนโดยไม่ชักช้าแต่ต้องไม่เกินยี่สิบสี่ชั่วโมง⁴⁴ โดยพนักงานเจ้าหน้าที่จะไม่มีอำนาจในการดำเนินคดีอาญาด้วยตนเอง ทั้งนี้เพราะว่าการดำเนินการของพนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 นั้นเป็นการดำเนินการกับตัวทรัพย์สินที่ใช้หรือมีไว้ หรือ ได้มาจากการกระทำความผิด ซึ่งเป็นการดำเนินการในทางแพ่งเป็นการบังคับเอากับทรัพย์สินโดยตรง ไม่ได้มีผลต่อเสรีภาพของผู้กระทำความผิดแต่อย่างใด และแม้ว่าผู้กระทำความผิดจะถูกศาลพิพากษาขกฟ้องแล้วก็ตาม ก็ยังสามารถดำเนินการกับทรัพย์สินเหล่านี้ได้

มาตรการในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดสามารถดำเนินการตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 ได้ ซึ่งการติดตามยึดหรืออายัดทรัพย์สินดังกล่าวจะต้องกระทำโดยคณะกรรมการธุรกรรมซึ่งมีอำนาจในการตรวจสอบทรัพย์สินเกี่ยวกับการกระทำความผิด⁴⁵ และมีอำนาจในการสั่งยับยั้งการทำธุรกรรมที่มีเหตุอันควรสงสัยและ

⁴³ เพิ่งอ้าง, น.163-164.

⁴⁴ มาตรา 38/11 ภายใต้บังคับแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้ ให้เลขานุการ รองเลขานุการ และพนักงานเจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเป็นหนังสือจากเลขานุการมีอำนาจจับผู้กระทำความผิดฐานฟอกเงินและบันทึกถ้อยคำผู้ถูกจับเพื่อเป็นหลักฐานเบื้องต้นแล้วส่งตัวไปยังพนักงานสอบสวนโดยไม่ชักช้าแต่ต้องไม่เกินยี่สิบสี่ชั่วโมง

⁴⁵ มาตรา 34 “ให้คณะกรรมการธุรกรรมมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

- (1) ตรวจสอบธุรกรรมหรือทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด
- (2) สั่งยับยั้งการทำธุรกรรมตามมาตรา 35 หรือมาตรา 36
- (3) ดำเนินการตามมาตรา 48

(4) เสนอรายงานผลการปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้ต่อคณะกรรมการและคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ

มีพยานหลักฐานอันสมควรว่าธุรกรรมใดเกี่ยวข้องหรืออาจเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดมูลฐาน หรือความผิดฐานฟอกเงิน⁴⁶ หรือมีพยานหลักฐานเป็นที่เชื่อได้ว่าธุรกรรมใดเกี่ยวข้องหรืออาจเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดมูลฐานหรือความผิดฐานฟอกเงิน และนอกจากนี้หากมีการตรวจสอบรายงานและข้อมูลเกี่ยวกับการทำธุรกรรม และมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าอาจมีการโอน จำนาย ยักย้าย ปกปิด หรือซ่อนเร้นทรัพย์สินใดที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด คณะกรรมการธุรกรรมมีอำนาจในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินดังกล่าวได้⁴⁷ จะเห็นได้ว่าอำนาจในการตรวจสอบ และติดตามยึดหรืออายัดทรัพย์สินของผู้กระทำความผิด จะเป็นอำนาจเฉพาะของคณะกรรมการธุรกรรมเท่านั้น แม้ว่าเลขานุการสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินจะสามารถใช้อำนาจดังกล่าวได้ก็เฉพาะในกรณีจำเป็นเร่งด่วนและก็ต้องรายงานต่อคณะกรรมการธุรกรรมอีกครั้ง ดังนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ หากคณะกรรมการธุรกรรมมีปัญหา ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ก็จะทำให้การใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน

(5) กำกับดูแลความเป็นอิสระและเป็นกลางของสำนักงานและเลขานุการ

(6) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่คณะกรรมการมอบหมาย”

⁴⁶ มาตรา 35 ในกรณีที่มีเหตุอันควรสงสัยและมีพยานหลักฐานอันสมควรว่า ธุรกรรมใดเกี่ยวข้องหรืออาจเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดมูลฐานหรือความผิดฐานฟอกเงิน ให้คณะกรรมการธุรกรรมมีอำนาจสั่งเป็นหนังสือยับยั้งการทำธุรกรรมนั้นไว้ก่อนได้ภายในเวลาที่กำหนดแต่ไม่เกินสามวันทำการ

ในกรณีจำเป็นหรือเร่งด่วน เลขานุการจะสั่งยับยั้งการทำธุรกรรมตามวรรคหนึ่งไปก่อนก็ได้แล้วรายงานต่อคณะกรรมการธุรกรรม

⁴⁷ มาตรา 48 ในการตรวจสอบรายงานและข้อมูลเกี่ยวกับการทำธุรกรรม หากมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าอาจมีการโอน จำนาย ยักย้าย ปกปิด หรือซ่อนเร้นทรัพย์สินใดที่เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดให้คณะกรรมการธุรกรรมมีอำนาจสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ชั่วคราวมีกำหนดไม่เกินเก้าสิบวัน

ในกรณีจำเป็นหรือเร่งด่วน เลขานุการจะสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามวรรคหนึ่งไปก่อน แล้วรายงานต่อคณะกรรมการธุรกรรม

การตรวจสอบรายงานและข้อมูลเกี่ยวกับการทำธุรกรรมตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์วิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

ผู้ทำธุรกรรมซึ่งถูกสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สิน หรือผู้มีส่วนได้เสียในทรัพย์สินจะแสดงหลักฐานว่าเงินหรือทรัพย์สินในการทำธุรกรรมนั้นมีทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดเพื่อให้มีคำสั่งเพิกถอนการยึดหรืออายัดก็ได้ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

เมื่อคณะกรรมการธุรกรรมหรือเลขานุการ แล้วแต่กรณี สั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินหรือสั่งเพิกถอนการยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นแล้ว ให้คณะกรรมการธุรกรรมรายงานต่อคณะกรรมการ

พ.ศ. 2542 ไม่สามารถดำเนินการได้

นอกจากอำนาจของคณะกรรมการธุรกรรมตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น มาตรา 38 ยังให้อำนาจกับคณะกรรมการธุรกรรม เลขานุการ และพนักงานเจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเป็นหนังสือจากเลขานุการ มีอำนาจในการเข้าตรวจค้นได้โดยไม่ต้องมีหมายค้นของศาล และยังมีอำนาจในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่มีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าจะถูกยกย้าย ซุกซ่อน ทำลาย หรือทำให้เปลี่ยนสภาพไปจากเดิม⁴⁸

จากอำนาจของคณะกรรมการธุรกรรม เลขานุการ และพนักงานเจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเป็นหนังสือจากเลขานุการ ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า กลุ่มบุคคลดังกล่าวจะทำการใช้อำนาจในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินได้นั้น ทรัพย์สินนั้นจะต้องเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด⁴⁹

⁴⁸ มาตรา 38 “เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้ ให้กรรมการธุรกรรม เลขานุการ และพนักงานเจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเป็นหนังสือจากเลขานุการมีอำนาจ ดังต่อไปนี้...

(3) เข้าไปในเคหสถาน สถานที่ หรือยานพาหนะใด ๆ ที่มีเหตุอันควรสงสัยว่า มีการซุกซ่อนหรือเก็บรักษาทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด หรือพยานหลักฐานที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดฐานฟอกเงิน เพื่อตรวจค้นหรือเพื่อประโยชน์ในการติดตาม ตรวจสอบ หรือยึดหรืออายัดทรัพย์สิน หรือพยานหลักฐาน เมื่อมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าหากเน้นช้ากว่าจะเอาหมายค้นมาได้ ทรัพย์สินหรือพยานหลักฐานดังกล่าวนั้นจะถูกยกย้าย ซุกซ่อน ทำลาย หรือทำให้เปลี่ยนสภาพไปจากเดิม...”

⁴⁹ มาตรา 3 “ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด” หมายความว่า

(1) เงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำซึ่งเป็นความผิดมูลฐานหรือความผิดฐานฟอกเงินหรือจากการสนับสนุนหรือช่วยเหลือการกระทำซึ่งเป็นความผิดมูลฐาน หรือความผิดฐานฟอกเงิน และให้รวมถึงเงินหรือทรัพย์สินที่ได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้หรือสนับสนุนการกระทำความผิดมูลฐานตาม (8) ของบทนิยามคำว่า “ความผิดมูลฐาน” หรือการกระทำความผิดฐานสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้ายตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้ายด้วย

(2) เงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการจำหน่าย จ่าย โอนด้วยประการใด ๆ ซึ่งเงินหรือทรัพย์สินตาม (1) หรือ

(3) ดอกผลของเงินหรือทรัพย์สินตาม (1) หรือ (2)

ทั้งนี้ ไม่ว่าทรัพย์สินตาม (1) (2) หรือ (3) จะมีการจำหน่าย จ่าย โอน หรือเปลี่ยนสภาพไปกี่ครั้งและไม่ว่าจะอยู่ในความครอบครองของบุคคลใด โอนไปเป็นของบุคคลใด หรือปรากฏหลักฐานทางทะเบียนว่าเป็นของบุคคลใด”

2.4.4 พระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527

พระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 ได้กำหนดให้พนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยมีอำนาจในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินของผู้ต้องหาว่า กระทำความผิดฐานกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน⁵⁰ การยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามมาตรา 8 จะเป็นการยึดหรืออายัดทรัพย์สินของผู้ต้องหาว่า กระทำความผิดตามมาตรา 4 หรือมาตรา 5 โดยผู้ต้องหาต้องมีหนี้สินล้นพ้นตัวตามกฎหมายว่าด้วยการล้มละลาย หรือมีสินทรัพย์ไม่พอชำระหนี้สิน และพนักงานเจ้าหน้าที่เห็นสมควรให้มีการดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินของผู้นั้นไว้เพื่อคุ้มครองประโยชน์ของประชาชนผู้ให้กู้ยืมเงิน การยึดหรืออายัดทรัพย์สินของพนักงานเจ้าหน้าที่ดังกล่าว กฎหมายกำหนดไว้ชัดเจนว่า เป็นการยึดหรืออายัดทรัพย์สินของผู้ต้องหาว่ากระทำความผิด มาตรา 4 หรือมาตรา 5 และเป็นการยึดหรืออายัดก็เพื่อเป็นการคุ้มครองประโยชน์ของประชาชนจำนวนมากซึ่งเป็นผู้ให้กู้ยืมเงิน โดยพนักงานเจ้าหน้าที่จะพิจารณาว่ามีมูลเหตุอันควรเชื่อได้หรือไม่ว่า ผู้กู้ยืมเงินเป็นผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดตามมาตรา 4 หรือมาตรา 5 มีหนี้สินล้นพ้นตัวตามกฎหมายว่าด้วยการล้มละลายหรือมีสินทรัพย์ไม่พอชำระหนี้สิน หากมีเหตุที่ทำให้เชื่อได้ดังกล่าวแล้ว และพนักงานเจ้าหน้าที่เห็นสมควรให้มีการดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินของผู้นั้น พนักงานเจ้าหน้าที่จะต้องขออนุมัติ

⁵⁰ มาตรา 8 “ถ้าพนักงานเจ้าหน้าที่มีเหตุอันควรเชื่อว่า ผู้กู้ยืมเงินผู้ใดที่เป็นผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดตามมาตรา 4 หรือมาตรา 5 มีหนี้สินล้นพ้นตัวตามกฎหมายว่าด้วยการล้มละลาย หรือมีสินทรัพย์ไม่พอชำระหนี้สิน และเห็นสมควรให้มีการดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินของผู้นั้นไว้ก่อนเพื่อคุ้มครองประโยชน์ของประชาชนผู้ให้กู้ยืมเงิน ให้พนักงานเจ้าหน้าที่โดยอนุมัติของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังมีอำนาจสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินของผู้นั้นไว้ก่อนได้ แต่จะยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้เกินกว่าเก้าสิบวันไม่ได้ เว้นแต่ในกรณีมีการฟ้องคดีต่อศาลตามมาตรา ๕ หรือมาตรา ๑๐ ให้คำสั่งยึดหรืออายัดดังกล่าวยังคงมีผลต่อไปจนกว่าศาลจะสั่งเป็นอย่างอื่น

เมื่อได้มีการยึดหรืออายัดทรัพย์สินของผู้ใดไว้ตามวรรคหนึ่ง หรือเมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่มีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้กู้ยืมเงินที่เป็นผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดตามมาตรา 4 หรือมาตรา 5 มีหนี้สินล้นพ้นตัวตามกฎหมายว่าด้วยการล้มละลาย หรือมีสินทรัพย์ไม่พอชำระหนี้สิน แต่ยังไม่สมควรสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามวรรคหนึ่ง ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ส่งเรื่องให้พนักงานอัยการเพื่อพิจารณาดำเนินคดีล้มละลายต่อไปตามมาตรา 10

การยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามวรรคหนึ่ง ให้นำบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายที่เกี่ยวกับการยึดหรืออายัดทรัพย์สินมาใช้บังคับโดยอนุโลม”

ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยก่อน จึงจะมีอำนาจสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินของผู้กู้ยืมเงินที่เป็นผู้ต้องหาได้ แต่จะยึดหรืออายัดทรัพย์สินของผู้ต้องหาไว้เกินกว่าเก้าสิบวันไม่ได้ แต่ถ้าหากพนักงานอัยการได้ฟ้องผู้กระทำความผิดเป็นคดีอาญาตามมาตรา 9 หรือฟ้องเป็นคดีล้มละลายตามมาตรา 10 ต่อศาล คำสั่งยึดหรืออายัดนั้นก็จะมีผลต่อไปจนกว่าศาลจะสั่งเป็นอย่างอื่น

อำนาจของพนักงานเจ้าหน้าที่ ในการดำเนินการตามพระราชบัญญัติการกู้ยืมเงินที่เป็นกรณีของประชาชน พ.ศ. 2527 กฎหมายได้กำหนดให้อำนาจกับพนักงานเจ้าหน้าที่ให้มีอำนาจในการติดตามทรัพย์สินของผู้กู้ยืมเงินที่เป็นผู้ต้องหาว่าได้กระทำความผิดตามมาตรา 4 หรือมาตรา 5 โดยพนักงานเจ้าหน้าที่จะมีอำนาจในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินของผู้กู้ยืมเงินดังกล่าวได้ต่อเมื่อได้พิจารณาจากรายงานสภาพกิจการตลอดจนทรัพย์สินและหนี้สินของผู้กู้ยืมเงินแล้วเห็นว่า ผู้กู้ยืมเงินที่เป็นผู้ต้องหาว่าได้กระทำความผิดมีหนี้สินล้นพ้นตัวตามกฎหมายว่าด้วยล้มละลายหรือมีสินทรัพย์ไม่พอชำระหนี้ กล่าวคือ เป็นสถานะที่ลูกหนี้มีหนี้สินเป็นจำนวนมากจนเกินกว่าปริมาณทรัพย์สินที่ตนมีอยู่ทั้งหมดอันทำให้ไม่สามารถชำระหนี้ให้กับเจ้าหนี้ได้ พนักงานเจ้าหน้าที่ก็สามารถใช้อำนาจในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินของผู้กู้ยืมเงินได้ แต่ต้องได้รับอนุมัติจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังหรือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังแต่งตั้งก่อนโดยพนักงานเจ้าหน้าที่จะสามารถยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ได้เพียงเก้าสิบวัน แต่ถ้ามีการฟ้องผู้กู้ยืมเงินที่เป็นผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดเป็นคดีอาญาในความผิดมาตรา 4 หรือมาตรา 5 หรือได้ฟ้องเป็นคดีล้มละลายอำนาจในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินดังกล่าวจะยังคงมีผลต่อไปจนกว่าศาลจะสั่งเป็นอย่างอื่น

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่า อำนาจของพนักงานเจ้าหน้าที่ยังคงจำกัดเพียงอำนาจในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินของผู้กู้ยืมเงินที่เป็นผู้ต้องหาเท่านั้น ซึ่งคำว่า “ทรัพย์สิน”⁵¹ จะหมายความเฉพาะทรัพย์สิน⁵² และวัตถุไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและอาจถือเอาได้ ดังนั้น อำนาจของพนักงานเจ้าหน้าที่จึงจำกัดเพียงการยึดหรืออายัด วัตถุที่มีรูปร่างและวัตถุที่ไม่มีรูปร่างซึ่งอาจมีราคาและอาจถือเอาได้ ถ้ามีประโยชน์อย่างอื่นที่ผู้กู้ยืมเงินได้รับไปจากการกระทำความผิด พนักงานเจ้าหน้าที่จะไม่มีอำนาจก้าวล่วงไปดำเนินการนำประโยชน์ดังกล่าวกลับคืนมาชดเชยค่าเสียหายให้กับประชาชนผู้ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดฐานกู้ยืมเงินที่เป็นกรณีของประชาชนได้

⁵¹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 137 ทรัพย์สิน หมายความว่ารวมทั้งทรัพย์สินและวัตถุไม่มีรูปร่างซึ่งอาจมีราคาและอาจถือเอาได้

⁵² ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 138 ทรัพย์สิน หมายความว่า วัตถุมีรูปร่าง

2.5 ปัญหาการตีความอำนาจยึดและอายัดของพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

2.5.1 การยึดและอายัดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบการยึดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กับการยึดและการอายัดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ในมุมมองของวัตถุประสงค์และเจตนารมณ์ตามกฎหมายแล้ว จะพบว่า การยึดและการอายัดตามบทบัญญัติของกฎหมายแต่ละฉบับ มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ อำนาจใน “การยึด” ของพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นการใช้อำนาจเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์สำหรับการทำหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในการรวบรวมพยานหลักฐาน ทั้งนี้เป็นไปตามบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 ประกอบมาตรา 132

แต่เมื่อพิจารณาการยึดและการอายัดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง จะพบว่า การยึดและอายัดของเจ้าพนักงานรัฐมีวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ประการ กล่าวคือ

ประการแรก เป็นกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินของกลุ่มความในคดีเพื่อเป็นการคุ้มครองชั่วคราวก่อนมีคำพิพากษา ตามประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 254 (1) (2) ซึ่งกรณีนี้กลุ่มความในคดีที่มีส่วนได้เสียจะเป็นผู้ใช้สิทธิในการร้องขอเพื่อให้ศาลคุ้มครองประโยชน์ของตนเป็นการชั่วคราว

ประการที่สอง เป็นกรณีที่ศาลได้มีคำพิพากษาให้ชำระเงินจำนวนหนึ่ง เจ้าพนักงานบังคับคดีจะเป็นผู้มีอำนาจตามกฎหมายที่จะดำเนินการบังคับคดีโดยมีหน้าที่รวบรวมเงินให้พอชำระตามคำพิพากษาหรือคำสั่งโดยวิธีการยึดหรืออายัดทรัพย์สินใดๆ ของลูกหนี้ตามคำพิพากษาหรือของบุคคลภายนอก เพื่อนำออกขายทอดตลาดนำเงินมาชำระหนี้ให้กับเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาต่อไป ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 282 ซึ่งทรัพย์สินที่สามารถยึดได้นั้นกฎหมายบัญญัติให้สามารถยึดได้ทั้งสังหาริมทรัพย์ซึ่งมีรูปร่าง และอสังหาริมทรัพย์ มิได้จำกัดให้ยึดเฉพาะสิ่งของซึ่งเป็นสังหาริมทรัพย์ดังเช่นการยึดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แต่อย่างไรก็ดี ส่วนการอายัดทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งก็สามารถกระทำได้

ทั้งกับสังหาริมทรัพย์อันมีรูปร่างและอสังหาริมทรัพย์รวมทั้งสิทธิที่พึงปวงอันมีอยู่ในทรัพย์เหล่านั้น ซึ่งบุคคลภายนอกจะต้องส่งมอบหรือโอนมายังลูกหนี้ตามคำพิพากษาในภายหลัง หรือเป็นการอายัดเงินที่บุคคลภายนอกจะต้องชำระแก่ผู้ถูกอายัดในภายหลัง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การยึดและการอายัด ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมีความหมายที่กว้างขวางมากกว่าการยึดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และเป็นการใช้สิทธิโดยตัวผู้ความที่มีส่วนได้เสียเอง หรือเป็นการใช้อำนาจโดยเจ้าพนักงานบังคับคดีเพื่อบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาในทางแพ่ง ซึ่งผลสุดท้ายก็คือเพื่อชำระหนี้ตามคำพิพากษาในทางแพ่งให้กับเจ้าหนี้ตามคำพิพากษา นอกจากนี้การอายัดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งสามารถอายัดได้ทั้งสังหาริมทรัพย์ที่มีรูปร่าง อสังหาริมทรัพย์ ตลอดจนสิทธิที่พึงปวงอันมีอยู่ในทรัพย์เหล่านั้น ซึ่งบุคคลภายนอกจะต้องส่งมอบหรือโอนมายังลูกหนี้ตามคำพิพากษาในภายหลัง หรือเป็นการอายัดเงินที่บุคคลภายนอกจะต้องชำระแก่ผู้ถูกอายัดในภายหลัง จากกรณีนี้ทำให้สังเกตเห็นได้ว่าการอายัด เป็นการออกคำสั่งไปยังบุคคลภายนอกที่มีหน้าที่จะต้องส่งมอบ หรือโอนกรรมสิทธิ์ให้แก่ผู้มีสิทธิเรียกร้องในทรัพย์สินดังกล่าวเพื่อให้ระงับการดำเนินการส่งมอบ หรือโอนกรรมสิทธิ์ให้แก่ผู้มีสิทธิเรียกร้อง ทั้งนี้ ก็เพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองชั่วคราวก่อนที่ศาลจะพิพากษา หรือเพื่อประโยชน์แก่การบังคับคดีตามคำพิพากษาของศาลนั่นเอง การยึดและอายัด ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งดังกล่าว จึงมีลักษณะไปในทางกระทำเพื่อป้องกันผลประโยชน์บางอย่างของกลุ่มความเป็นการส่วนตัว หรือเพื่อให้คู่ความที่ชนะคดีได้รับการชำระหนี้ตามคำพิพากษาเป็นการส่วนตัว แม้จะเป็นการดำเนินการโดยเจ้าพนักงานบังคับคดีซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่รัฐก็ตาม ไม่ใช่กระทำในลักษณะเพื่อผลประโยชน์ต่อสังคมเป็นส่วนรวม ซึ่งแตกต่างจากอำนาจในการยึดของพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่มีลักษณะเป็นการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อสอบสวนให้ได้ความจริงว่าผู้ใดเป็นผู้กระทำความผิดเพื่อการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกฎหมาย ซึ่งเป็นประโยชน์ของสังคมโดยส่วนรวม

จะเห็นได้ว่า การที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มิได้มีบทบัญญัติในเรื่องการอายัดของพนักงานสอบสวนไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ก็เนื่องมาจากดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า พนักงานสอบสวนมีหน้าที่ในการรวบรวมพยานหลักฐาน กฎหมายจึงบัญญัติให้อำนาจ

ในการยึดถือของ(สังหาริมทรัพย์) มาไว้ในความดูแลของพนักงานสอบสวนเองก็เพื่อประโยชน์ในการสอบสวนและรวบรวมพยานหลักฐาน อีกทั้งการอายัดก็มีความแตกต่างจากกรณีของยึดซึ่งมีลักษณะเป็นการยึดทรัพย์มาอยู่ในความดูแลของผู้ยึด ดังนั้น การอายัดจึงไม่ได้มีความจำเป็น ไม่สมประโยชน์⁵³ และไม่ตอบสนองวัตถุประสงค์ในการสอบสวนเพื่อค้นหาความจริงและรวบรวมพยานหลักฐานแต่อย่างใด นอกจากนี้ กรณีการยึดหรืออายัดทรัพย์สินอื่นๆ เช่น อสังหาริมทรัพย์ ก็ไม่มีความจำเป็นเนื่องจากอสังหาริมทรัพย์ไม่สามารถเคลื่อนที่หนีหายไปได้ พนักงานสอบสวนสามารถไปตรวจสอบได้ตลอดเวลา หรือหากเป็นกรณีที่เป็นสังหาริมทรัพย์ชิ้นใหญ่ที่เกรงว่าจะมีการเคลื่อนย้ายและไม่สามารถนำมาเก็บรักษาไว้ที่สถานีตำรวจได้ ก็สามารถใช้การยึดสังหาริมทรัพย์ดังกล่าวได้เช่นกัน โดยการยึดและการสั่งห้ามเจ้าของหรือผู้ครอบครองเคลื่อนย้ายสังหาริมทรัพย์ดังกล่าว ในกรณีนี้อาจถือได้ว่า ผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองสังหาริมทรัพย์ดังกล่าวได้ครอบครองและรักษาไว้แทนเจ้าพนักงานได้เช่นกันเพราะผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองจะไม่สามารถใช้สิทธิในสังหาริมทรัพย์ดังกล่าวอย่างเป็นอิสระได้อีกต่อไป หรือในกรณีการอายัดสิทธิเรียกร้องที่บุคคลภายนอกมีหน้าที่ต้องส่งมอบหรือโอนกรรมสิทธิ์ในภายหลังก็ไม่มี ความจำเป็นต่อทำหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานเช่นกัน เนื่องจากการอายัดไม่ได้ทำให้พนักงานสอบสวนได้พยานหลักฐานใดมาไว้ในความดูแลของพนักงานสอบสวน พนักงานสอบสวนย่อมไม่สามารถทำหน้าที่ในการสอบสวนหรือค้นหาความจริงจากทรัพย์สินที่อายัดไว้ได้นั่นเอง ดังนั้น การทำหน้าที่ของพนักงานสอบสวนเพื่อสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐาน และการค้นหาความจริงจากพยานหลักฐานทั้งปวง “การยึด” สังหาริมทรัพย์จึงเป็นเครื่องมือที่ตอบสนองวัตถุประสงค์ของการทำหน้าที่ดังกล่าวโดยสมบูรณ์แล้วนั่นเอง

ดังนั้น ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาจึงมีความเห็นว่า พนักงานสอบสวนไม่สามารถอ้างว่าคนมีอำนาจยึดรวมถึงอายัดได้เพื่อประโยชน์ในการรวบรวมพยานหลักฐานทั้งปวง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) ประกอบมาตรา 131 เนื่องจากไม่สามารถตีความให้เกินเลยไปถึงได้ เพราะจะเป็นการขัดต่อเจตนารมณ์ของกฎหมายที่บัญญัติไว้แล้วอย่างชัดเจน และหากปล่อยให้มีการตีความคำว่ายึดให้หมายรวมถึงการอายัดด้วย จะทำให้พนักงานสอบสวนใช้

⁵³ อ้างแล้ว เจริงรรถที่ 2

อำนาจยึดและอายัดปนกันเสมอ ไม่ได้คำนึงถึงวัตถุประสงค์ที่จะต้องเป็นสังหาริมทรัพย์ที่อาจนำมาไว้เป็นพยานหลักฐานได้เท่านั้น และไม่ได้คำนึงถึงวัตถุประสงค์ที่จะยึดไว้เพื่อการรวบรวมพยานหลักฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพนักงานสอบสวนมักจะใช้การอายัดสิทธิเรียกร้องในบัญชีเงินฝากของผู้ถูกกล่าวหาอยู่เสมอ โดยกล่าวอ้างว่าเป็นการใช้อำนาจตาม มาตรา 132 (4) ซึ่งเป็นการบิดเบือนเจตนารมณ์ของกฎหมาย และส่งผลกระทบต่อเจ้าของบัญชีเงินฝากและธนาคารซึ่งเป็นบุคคลภายนอกเป็นอย่างมาก

2.5.2 การยึดและอายัดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากับกฎหมายพิเศษฉบับอื่นๆ

หากพิจารณาเปรียบเทียบอำนาจในการยึด อายัด ของเจ้าพนักงานตามกฎหมายฉบับอื่นๆ เช่น พระราชบัญญัติสืบสวนคดีพิเศษ พ.ศ.2547 และ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 พบว่ากฎหมายดังกล่าวได้บัญญัติให้อำนาจเจ้าพนักงานทั้งการ “ยึด” และ “อายัด” ซึ่งมีลักษณะที่ต่างกัน ivo อย่างชัดเจนทั้งสองประการ ทั้งนี้เนื่องจากกฎหมายพิเศษต่างๆ กล่าวคือ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ.2542 มีวัตถุประสงค์ที่นอกจากจะมุ่งบังคับกับตัวผู้กระทำความผิดแล้ว ยังมีวัตถุประสงค์พิเศษที่ต่างจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา คือ มุ่งที่จะบังคับเอาทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดฐานฟอกเงิน อันเป็นช่องทางในการเอื้อให้เกิดการกระทำความผิดนั้นๆด้วย⁵⁴ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องให้อำนาจพิเศษแก่ เจ้าพนักงานให้มีมาตรการพิเศษต่างๆ ในการยึดและอายัดทรัพย์สินดังกล่าวเพื่อตัดวงจรการประกอบอาชญากรรม ให้สามารถดำเนินการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้ง กฎหมายได้บัญญัติรองรับอำนาจของพนักงานเจ้าหน้าที่ ivo อย่างชัดเจน จึงเป็น

⁵⁴ หมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 : เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ เนื่องจากในปัจจุบันผู้ประกอบอาชญากรรมซึ่งกระทำความผิดกฎหมายบางประเภท ได้นำเงินหรือทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดนั้นมากระทำการในรูปแบบต่าง ๆ อันเป็นการฟอกเงิน เพื่อนำเงินหรือทรัพย์สินนั้นไปใช้เป็นประโยชน์ในการกระทำความผิดต่อไปได้อีก ทำให้ยากแก่การปราบปรามการกระทำความผิดกฎหมายเหล่านั้น และโดยที่กฎหมายที่มีอยู่ก็ไม่สามารถปราบปรามการฟอกเงินหรือดำเนินการกับเงินหรือทรัพย์สินนั้นได้เท่าที่ควร ดังนั้น เพื่อเป็นการตัดวงจรการประกอบอาชญากรรมดังกล่าว สมควรกำหนดมาตรการต่าง ๆ ให้สามารถดำเนินการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

ความชัดเจนว่าพนักงานเจ้าหน้าที่สามารถกระทำการยึดอายัดทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดได้ตามกฎหมายดังกล่าวได้โดยชอบ

จะเห็นได้ว่า การสอบสวนการกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นกรณีที่พนักงานสอบสวนใช้อำนาจตามกฎหมายดำเนินการกับผู้กระทำความผิดได้ทุกความผิดที่ถูกกล่าวหาได้เป็นกรณีทั่วไป ส่วนมาตรการในการอายัดทรัพย์สินถือเป็นมาตรการพิเศษที่กฎหมายกำหนดไว้ให้ใช้กับเจ้าพนักงานซึ่งใช้อำนาจตามกฎหมายพิเศษฉบับนั้นๆ ดังนั้น หากผู้ใช้กฎหมายตีความขยายอำนาจของพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้อำนาจอายัดทรัพย์สินของผู้ถูกกล่าวหาสำหรับทุกคดีความผิดได้เป็นการทั่วไป ย่อมไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมาย และอาจทำให้การบังคับใช้กฎหมายไม่ได้สร้างความเป็นธรรมอย่างแท้จริง อาจเกิดปัญหาการเลือกปฏิบัติ การใช้ดุลยพินิจหรืออำนาจที่เกินควรกว่าเหตุ หรืออาจเป็นช่องทางให้มีผู้ใช้อำนาจของพนักงานสอบสวนเป็นเครื่องมือในการกลั่นแกล้งหรือแสวงหาประโยชน์ให้กับตนเองดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

2.5.3 คำวินิจฉัยของคณะกรรมการกฤษฎีกา

สำนักงานตำรวจแห่งชาติได้เคยขอหารือไปยังสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาว่า พนักงานสอบสวนได้ทำนิติกรรมสัญญาในทางแพ่งกับบริษัท ศรี.เอ็น.พี.เค. เทรคดิง จำกัด เพื่อขอรับเครื่องจักรของกลางไปดูแลรักษาแทนพนักงานสอบสวนโดยที่มีได้มีการยึดเครื่องจักรในคดีนี้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) แต่พนักงานสอบสวนได้ทำการอายัดเครื่องจักรของกลาง โดยอ้างว่าถือปฏิบัติตามแนวคำพิพากษาฎีกาที่ 1437/2492 ซึ่งมีความเห็นเกี่ยวกับการยึดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) ว่ามีความหมายรวมถึงการอายัดด้วย สำนักงานตำรวจแห่งชาติจึงขอหารือว่าการ “อายัด” สิ่งของที่ค้นพบในคดีของพนักงานสอบสวนงาน 1 กองกำกับการ 3 กองบังคับการสืบสวนสอบสวนคดีเศรษฐกิจจะมีความหมายรวมถึงการ “ยึด” ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) หรือไม่อย่างไร ซึ่งคณะกรรมการกฤษฎีกา (คณะที่ 11) ได้ให้ความเห็น เกี่ยวกับกรณีดังกล่าวว่า

“แม้ว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะมีได้กำหนดบทนิยามคำว่า “ยึด” หรือ “อายัด” ไว้ก็ตาม แต่เมื่อพิจารณา มาตรา 2 (11) มาตรา 131 และมาตรา 132 ประกอบกันแล้ว จะเห็นได้ว่า ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้กำหนดกระบวนการและขั้นตอนต่างๆ ในการสอบสวนไว้เป็นลำดับโดย มาตรา 2 (11) ได้กำหนดนิยามคำว่า “การสอบสวน” ไว้ว่า “การสอบสวน” หมายความว่า การรวบรวมพยานหลักฐานและการดำเนินการทั้งหลายอื่นตาม

บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ ซึ่งพนักงานสอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหา เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิดและเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องโทษ และมาตรา 131 ได้กำหนดให้พนักงานสอบสวนรวบรวมหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา และเพื่อที่จะรู้ตัวผู้กระทำความผิด และพิสูจน์ให้เห็นความผิด ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวเป็นบทบัญญัติที่ให้อำนาจทั่วไปแก่พนักงานสอบสวนในการรวบรวมหลักฐานต่างๆ เพื่อพิสูจน์ความผิด ส่วนมาตรา 132 เป็นบทบัญญัติที่กำหนดวิธีการรวบรวมหลักฐานเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิด ดังนั้น คณะกรรมการกฤษฎีกา (คณะที่ 11) จึงมีความเห็นว่า แม้ว่ามาตรา 132 (4) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะกำหนดให้อำนาจพนักงานสอบสวนยึดไว้ซึ่งสิ่งของที่ค้นพบหรือส่งมาเท่านั้น โดยมีได้กำหนดถึงกรณียึดไว้ด้วยก็ตาม แต่ก็ต้องตีความในความหมายอย่างกว้างให้ คำว่า “ยึด” ตามมาตรา 132 (4) มีความหมายรวมถึง “อายัด” ด้วย มิฉะนั้นทรัพย์สินของกลางที่มีขนาดใหญ่ซึ่งไม่สะดวกแก่การเคลื่อนย้ายเพื่อนำมาเก็บรักษาไว้ที่พนักงานสอบสวน จะไม่สามารถดำเนินการใดๆ ได้ ทั้งนี้ ได้มีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1437/2492 วินิจฉัยเป็นบรรทัดฐานไว้แล้ว”⁵⁵

เกี่ยวกับความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกาข้างต้น มีความเห็นเป็น 2 ประการดังนี้
 ประการแรก การที่คณะกรรมการกฤษฎีกาให้เหตุผลว่า “ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 ได้กำหนดให้พนักงานสอบสวนรวบรวมหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา และเพื่อที่จะรู้ตัวผู้กระทำความผิด และพิสูจน์ให้เห็นความผิด ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวเป็นบทบัญญัติที่ให้อำนาจทั่วไปแก่พนักงานสอบสวนในการรวบรวมหลักฐานต่างๆ เพื่อพิสูจน์ความผิด ส่วนมาตรา 132 เป็นบทบัญญัติที่กำหนดวิธีการรวบรวมหลักฐานเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิด ดังนั้น คณะกรรมการกฤษฎีกา (คณะที่ 11) จึงมีความเห็นว่า แม้ว่ามาตรา 132 (4) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะกำหนดให้อำนาจพนักงานสอบสวนยึดไว้ซึ่งสิ่งของที่ค้นพบหรือส่งมาเท่านั้น โดยมีได้กำหนดถึงกรณียึดไว้ด้วยก็ตาม แต่ก็ต้องตีความในความหมายอย่างกว้างให้ คำว่า “ยึด” ตามมาตรา 132 (4) มีความหมายรวมถึง “อายัด” ด้วย”

⁵⁵ บันทึกสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา เรื่อง หารือปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับการยึดและอายัดสิ่งของที่ค้นพบ เรื่องเสร็จที่ 529/2547

กรณีนี้มีความเห็นว่า บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 ได้บัญญัติ “หน้าที่” ของพนักงานสอบสวนในการรวบรวมหลักฐานทุกชนิด เท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา ส่วน มาตรา 132 เป็นการบัญญัติให้ “อำนาจ” แก่พนักงานสอบสวนในการใช้มาตรการต่างๆ⁵⁶ ตามที่กฎหมายกำหนดเพื่อประโยชน์ในการทำหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น เจตนารมณ์ของการบัญญัติกฎหมายทั้งสองมาตราจึงแตกต่างกัน หากจะพิจารณาว่าพนักงานสอบสวนมีอำนาจอย่างไรบ้าง ก็จะต้องพิจารณาจากมาตรา 132 ว่าให้อำนาจไว้อย่างไรบ้าง เมื่อมาตรา 132 ไม่ได้บัญญัติให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการอายัด พนักงานสอบสวนย่อมไม่อาจกระทำการอันเกินกว่าอำนาจที่กฎหมายบัญญัติให้ไว้ได้ เพราะคำว่า “อายัด” ใช้กับทรัพย์สินได้กว้างขวางกว่าคำว่า “ยึด” จึงต้องตีความอย่างเคร่งครัด นอกจากนี้ การตีความขยายขอบเขตอำนาจของเจ้าพนักงานในการกระทำที่เป็นการกระทบต่อสิทธิของประชาชนที่รัฐธรรมนูญได้รับรองไว้ เป็นสิ่งที่ไม่สามารถกระทำได้ ทั้งนี้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 37 วาดหลักว่า บุคคลย่อมมีสิทธิในทรัพย์สินและการสืบมรดก ส่วนขอบเขตแห่งสิทธิและการจำกัดสิทธิเช่นว่านั้นจะกระทำได้อต่อเมื่อมีกฎหมายบัญญัติ ดังนั้น การใช้อำนาจตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 ของพนักงานสอบสวนในฐานะที่เป็นเจ้าพนักงานรัฐ จึงต้องตกอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 37 ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ จะต้องมีกฎหมายให้อำนาจ และจะต้องใช้อำนาจภายในขอบเขตที่กฎหมายได้ให้อำนาจไว้ โดยกฎหมายที่จำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจะต้องมีองค์ประกอบ 5 ประการ คือ 1. จะต้องมิเจตนารมณ์เพื่อจัดระเบียบแห่งการใช้สิทธิและเสรีภาพไม่ให้กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอื่นหรือประโยชน์สาธารณะ 2. จะต้องมีผลบังคับใช้เป็นการทั่วไป 3. จะต้องมีความแน่นอนชัดเจน 4. จะต้องไม่มีผลบังคับย้อนหลังไปเป็นผลร้ายต่อบุคคล และ 5. จะต้องไม่จำกัดหรือให้อำนาจฝ่ายบริหารจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจนเกินขอบเขตแห่งความจำเป็น⁵⁷

⁵⁶ ฮ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 3

⁵⁷ สุนัย หาเรือนพันธ์, “ข้อคิดเห็นบางประการเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินในประเด็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ,” วารสารศาลยุติธรรมปริทัศน์, ฉบับที่ 5, ปีที่ 3 น.141 (2552).

จะเห็นว่าเมื่อประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 ไม่ได้ให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการ “อายัด” ทรัพย์สินไว้ดังเช่นกฎหมายฉบับอื่นๆ พนักงานสอบสวนจึงไม่มีอำนาจอายัดทรัพย์สินของผู้ถูกกล่าวหาได้ ดังนั้น การตีความคำว่ายึดสิ่งของ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 132 (4) ให้หมายรวมถึงการอายัดทรัพย์สินหรือสิทธิเรียกร้องได้ด้วย ย่อมเป็นการตีความขยายเกินขอบเขตเกินเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ให้อำนาจจำกัดไว้แล้วอย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังเป็น การตีความขยายขอบเขตอำนาจของพนักงานสอบสวนอันไม่สอดคล้องกับหลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 25⁵⁸ อีกด้วย

ประการที่สอง การที่คณะกรรมการกฤษฎีกาให้เหตุผลว่า “..... ต้องตีความในความหมายอย่างกว้างให้ คำว่า “ยึด” ตามมาตรา 132 (4) มีความหมายรวมถึง “อายัด” ด้วย มิฉะนั้นทรัพย์สินของกลางที่มีขนาดใหญ่ซึ่งไม่สะดวกแก่การเคลื่อนย้ายเพื่อนำมาเก็บรักษาไว้ที่พนักงานสอบสวน จะไม่สามารถดำเนินการใดๆ ได้ ทั้งนี้ ได้มีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1437/2492 วินิจฉัยเป็นบรรทัดฐานไว้แล้ว”

กรณีนี้ มีความเห็นดังนี้

1. ข้อเท็จจริงของเรื่องที่สำนักงานตำรวจแห่งชาติได้ขอหารือไปยังสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกานั้น เป็นเรื่องของการจับกุมพบของกลางเป็นเครื่องอัดซีดีที่โรงงาน ซึ่งเป็นเครื่องจักรขนาดใหญ่ จึงได้อามาเป็นของกลางในคดีละเมิดลิขสิทธิ์ โดยใช้คำว่าอายัดไว้ และยังมี การทำสัญญาประกันขอรับสิ่งของอายัดไปด้วย ซึ่งเห็นว่าการดำเนินการในลักษณะดังกล่าวของเจ้าพนักงาน เป็นการยึดซึ่งสิ่งของที่เป็นของกลางในการกระทำความผิด เพราะเครื่องจักรก็ถือเป็นสังหาริมทรัพย์ที่สามารถยึดได้เช่นกัน นอกจากนี้ปัญหาเรื่องการเป็นสิ่งของขนาดใหญ่เอาไปไม่ได้ จึงให้โรงงานดูแลไว้ ไม่ใช่ปัญหาที่ทำให้ให้อำนาจในการยึดไว้ไม่ได้ ทั้งนี้เนื่องจากสังหาริมทรัพย์ชิ้นใหญ่ที่เกรงว่าจะมีการเคลื่อนย้ายและไม่สามารถนำมาเก็บรักษาไว้ที่สถานีตำรวจได้ ก็สามารถ ใช้การยึดสังหาริมทรัพย์ดังกล่าวได้เช่นกัน โดยเจ้าพนักงานสามารถใช้อำนาจในการยึดและการสั่งห้ามเจ้าของหรือผู้ครอบครองเคลื่อนย้ายสังหาริมทรัพย์ดังกล่าว ในกรณีนี้อาจถือได้ว่า ผู้เป็นเจ้าของ

⁵⁸ มาตรา 25 “สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย นอกจากที่บัญญัติคุ้มครองไว้เป็นการเฉพาะในรัฐธรรมนูญแล้ว การใดที่มีไว้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมายอื่น บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะทำการนั้นได้และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ ตราบเท่าที่การใช้สิทธิหรือเสรีภาพเช่นว่านั้นไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น...”

หรือผู้ครอบครองสังหาริมทรัพย์ดังกล่าวได้ครอบครองและรักษาไว้แทนเจ้าพนักงานได้เช่นกัน เพราะผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองจะไม่สามารถใช้สิทธิในสังหาริมทรัพย์ดังกล่าวอย่างเป็นทางการได้ อิศระได้อีกต่อไป กรณีนี้ก็ถือได้ว่าการยึดเครื่องจักรได้เช่นกัน เพราะเครื่องจักรได้เข้ามาอยู่ในอำนาจการควบคุมของพนักงานสอบสวนแล้ว เห็นว่าหากตีความขยายคำว่า “ยึด” ให้หมายรวมถึง “อายัด” ด้วยเพราะประสงค์จะให้ใช้กับสิ่งของขนาดใหญ่ได้จะส่งผลให้พนักงานสอบสวนนำไปใช้กับการอายัดทรัพย์สินอื่นๆ รวมถึงสิทธิเรียกร้องได้อย่างกว้างขวาง ทั้งๆที่ไม่อาจนำมาเป็นพยานหลักฐานได้นั่นเอง อีกทั้งหลักการตีความของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้แก่จำเลยและต้องตีความอย่างเคร่งครัด คือ ถ้าบัญญัติว่าการกระทำหรืองดเว้นกระทำใดเป็นความผิด ก็ต้องตีความว่าเฉพาะการกระทำหรืองดเว้นเท่าที่ระบุไว้เท่านั้น ที่ซึ่งกฎหมายมุ่งหมายจะให้เป็นการผิด การกระทำหรืองดเว้นอื่นนอกจากนั้นหาเป็นความผิดไม่⁵⁹ การตีความในความหมายอย่างกว้างให้คำว่ายึดรวมถึงการอายัดด้วย จึงไม่ถูกต้อง

2. การที่สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาอ้างฎีกา 1437/2492⁶⁰ กรณีนี้มีความเห็นว่าการที่ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าปลัดอำเภอมีอำนาจยึดหรืออายัดข้าวของกลางที่ผู้มีข้าวไม่แฉ่งปริมาณ นั้น

⁵⁹ หยุด แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นกฎหมายไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), น.103.

⁶⁰ คำพิพากษาฎีกาที่ 1437/2492 คดีสองสำนวนนี้ ศาลชั้นต้นพิจารณารวมกัน สำนวนที่หนึ่งโจทก์ฟ้องหาว่านายเปรยจำเลย ไม่แฉ่งปริมาณและสถานที่เก็บข้าวสำนวนที่ 2 โจทก์ฟ้องหาว่านางผ่อง, นายเปรยจำเลย ยักยอกข้าวเปลือกที่เจ้าพนักงาน ได้อายัดไว้และจำเลยได้ขายข้าวเปลือกเกินกว่าราคาสูงสุด ขอให้ลงโทษ จำเลยทั้ง 2 ให้การปฏิเสธศาลชั้นต้นเห็นว่า พยานหลักฐานไม่พอฟังว่า จำเลยกระทำผิด ให้ยกฟ้อง ศาลอุทธรณ์เห็นพ้องกับศาลชั้นต้นในข้อที่ให้ยกฟ้องขอหาไม่แฉ่งปริมาณและสถานที่เก็บข้าว กับขอหาฐานขายข้าวเกินราคาสูงสุด ส่วนข้อหาฐานจำเลยยักยอกข้าวของกลางที่ต้องอายัดนั้นเห็นว่าปลัดอำเภอไม่มีอำนาจสั่งอายัดข้าวของกลางได้ จึงไม่จำต้องยกคำพยานจำเลยขึ้นกล่าว พิพากษายืน

โจทก์ฎีกาว่า ตามกฎหมาย ปลัดอำเภอมีอำนาจอายัดของกลางได้จำเลยจึงมีผิดตามกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา 122, 316

ศาลฎีกาเห็นว่า ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ มาตรา 106 กำหนดให้เป็นหน้าที่ของกรรมการอำเภอที่จะรับอายัดทรัพย์ แต่กรณีนี้เป็นเรื่องปลัดอำเภอมอบหมายให้จำเลย ผู้มีข้าวไม่แฉ่งปริมาณเป็นผู้รักษาไว้ เพื่อดำเนินการตามอำนาจที่มีอยู่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 18 และมาตรา 132 อนุมาตรา 4 ปลัดอำเภอจึงมีอำนาจที่จะยึดหรืออายัดข้าวของกลางรายนี้ไว้โดยชอบด้วยกฎหมาย จำเลยจึงอาจมีผิดตามข้อที่โจทก์ฎีกาขึ้นมา แต่ศาลอุทธรณ์มิได้ชี้ขาดข้อเท็จจริงไว้

พิพากษายกคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ ให้ศาลอุทธรณ์ชี้ขาดข้อเท็จจริง แล้วพิพากษาใหม่

โดยปลัดอำเภอมอบหมายให้จำเลยเป็นผู้รักษาไว้ เป็นกรณีเช่นเดียวกับเครื่องจักรขนาดใหญ่ ที่สามารถใช้การยึดได้ โดยให้จำเลยเก็บเอาไปรักษาไว้ ซึ่งถือว่าอยู่ในการควบคุมของปลัดอำเภอแล้ว อีกทั้งในคดีดังกล่าวอัยการเห็นว่าปลัดอำเภอใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 มาตรา 106 ที่บัญญัติว่า ถ้ามีผู้ร้องขออายัดตัวคน หรือสิ่งของโดยชอบด้วยกฎหมาย เป็นหน้าที่ของกรมการอำเภอที่จะรับอายัด และทำหนังสือหลักฐานในการอายัดนั้น จะเห็นได้ว่ากฎหมายดังกล่าวได้ให้อำนาจอายัดไว้ชัดเจน

จะเห็นได้ว่า การตีความของคณะกรรมการกฤษฎีกา อาจทำให้พนักงานสอบสวนยังเกิดความสับสนในวัตถุหรือสิ่งที่จะใช้อำนาจยึดหรืออายัด พนักงานสอบสวนอาจเข้าใจไปได้ว่ามีอำนาจในการยึดและอายัดในทรัพย์สินใดๆก็ตามที่สามารถยึดและอายัดได้ โดยไม่ได้พิจารณาถึงความจำเป็นและเจตนารมณ์ของกฎหมายที่จะต้องกระทำเพื่อการรวบรวมพยานหลักฐานเป็นสำคัญ เพราะคำว่าอายัดใช้ได้กว้างขวางกว่าการยึด กล่าวคือ ใช้ได้กับทั้งสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ หรือแม้กระทั่งสิทธิเรียกร้อง แต่ในความเป็นจริงแล้วอสังหาริมทรัพย์ไม่มีความจำเป็นจะต้องยึดไว้ เพราะไม่สามารถเคลื่อนที่หนีหายไปได้ พนักงานสอบสวนสามารถไปตรวจสอบและเก็บร่องรอยพยานหลักฐานได้อยู่แล้ว ส่วนสังหาริมทรัพย์ชิ้นใหญ่ที่เกรงว่าจะมีการเคลื่อนย้ายและไม่สามารถนำมาเก็บรักษาไว้ที่สถานีตำรวจได้ ก็สามารถใช้การยึดสังหาริมทรัพย์ดังกล่าวได้เช่นกัน โดยการยึดและการสั่งห้ามเจ้าของหรือผู้ครอบครองเคลื่อนย้ายสังหาริมทรัพย์ดังกล่าว ในกรณีนี้อาจถือได้ว่า ผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองสังหาริมทรัพย์ดังกล่าวได้ครอบครองและรักษาไว้แทนเจ้าพนักงานได้เช่นกันเพราะผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองจะไม่สามารถใช้สิทธิในสังหาริมทรัพย์ดังกล่าวอย่างเป็นอิสระได้อีกต่อไป หรือในกรณีการอายัดสิทธิเรียกร้องที่บุคคลภายนอกมีหน้าที่ต้องส่งมอบหรือโอนกรรมสิทธิ์ในภายหลังก็ไม่มี ความจำเป็นต่อทำหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานเช่นกัน เนื่องจากการอายัดไม่ได้ทำให้พนักงานสอบสวนได้พยานหลักฐานใดมาไว้ในความดูแลของพนักงานสอบสวน พนักงานสอบสวนย่อมไม่สามารถทำหน้าที่ในการสอบสวนหรือค้นหาความจริงจากทรัพย์สินที่อายัดไว้ได้นั่นเอง ดังนั้น การทำหน้าที่ของพนักงานสอบสวนเพื่อสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐาน และการค้นหาความจริงจากพยานหลักฐานทั้งปวง “การยึด” สังหาริมทรัพย์จึงเป็นเครื่องมือที่ตอบสนองวัตถุประสงค์ของการทำหน้าที่ดังกล่าวแล้วนั่นเอง

ดังนั้น การตีความของคณะกรรมการกฤษฎีกาดังกล่าวข้างต้น อาจเป็นการเปิดช่องให้พนักงานสอบสวนยังใช้อำนาจยึดและอายัดปนกันอยู่เสมอ อาจอาจเกิดปัญหาการเลือกปฏิบัติ

ปัญหาใช้ดุลยพินิจหรืออำนาจที่เกินควรกว่าเหตุ หรืออาจเป็นช่องทางให้มีผู้ใช้อำนาจของพนักงานสอบสวนเป็นเครื่องมือในการกลั่นแกล้งหรือแสวงหาประโยชน์ให้กับตนเองดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

2.5.4 คำพิพากษาศาลฎีกา

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7528/2552 โจทก์ฟ้องว่า เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2546 จำเลยซึ่งเป็นพนักงานสอบสวนสถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ได้ทำหนังสืออายัดเงินฝากในบัญชีเงินฝากและทรัพย์สินของโจทก์ส่งไปยังผู้จัดการธนาคารเอเชีย จำกัด (มหาชน) สาขาถนนหน้าเมืองหรือสาขาขอนแก่น และผู้จัดการธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) สาขามหาวิทยาลัยขอนแก่น และสาขาย่อยศูนย์คอมเพล็กซ์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยจำเลยจงใจใช้ข้อความในหนังสือดังกล่าวว่าโจทก์กระทำความผิดอาชญาฐานฟอกเงิน ปลอมและใช้เอกสารสิทธิอันเป็นเอกสารราชการปลอม นื้อ โกงทรัพย์สินสถาบันการเงินและนื้อ โกงประชาชน จำเลยกระทำการดังกล่าวโดยอ้างว่ามีอำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 130 ถึงมาตรา 133 ซึ่งตามบทบัญญัติดังกล่าวพนักงานสอบสวนจะต้องดำเนินการขออนุญาตยื่นคำร้องจากศาลและเมื่อดำเนินการค้นตามหมายค้นแล้วพบสิ่งของจึงจะยึดอายัดสิ่งของได้ แต่จำเลยมิได้กระทำตามที่กฎหมายกำหนดเป็นการจงใจปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบทำให้โจทก์ได้รับความเสียหาย ไม่สามารถทำธุรกรรมต่างๆทางธนาคารได้และทรัพย์สินของโจทก์ถูกอายัด ขอให้บังคับจำเลยยกเลิกเพิกถอนคำสั่งตามหนังสือที่ ขก 0129/19627 และคำสั่งตามหนังสือที่ ขก 0129/19628 ของจำเลยวันที่ 10 พฤศจิกายน 2546 หากจำเลยไม่ปฏิบัติตามคำขอให้ถือเอาคำพิพากษาของศาลแทนการแสดงเจตนาของจำเลย

ศาลฎีกาตรวจสำนวนประชุมปรึกษาแล้ว มีปัญหาต้องวินิจฉัยตามฎีกาของโจทก์ว่า โจทก์มีอำนาจฟ้องจำเลยหรือไม่ เห็นว่า ข้อเท็จจริงตามคำฟ้องได้ความว่าเหตุที่มีการอายัดเงินฝากในบัญชีเงินฝากและทรัพย์สินของโจทก์ สืบเนื่องมาจากมีการร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนสถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองขอนแก่น เป็นคดีอาญาที่ 3538/2546 ให้ดำเนินคดีอาญาแก่โจทก์กับพวกซึ่งดำเนินธุรกิจจัดสรรที่ดินแบ่งขายให้แก่สมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์มหาวิทยาลัยขอนแก่น จำกัด โดยใช้ชื่อโครงการว่าเกือกกุล เลค แอนด์ ปาร์ค และจากการสืบสวนสอบสวนของพนักงานสอบสวนทราบว่า โจทก์กับพวกมีพฤติการณ์ร่วมกันกระทำความผิดฐานฟอกเงิน ฐานปลอมและใช้เอกสารสิทธิอันเป็นเอกสารราชการปลอม นื้อ โกงทรัพย์สินสถาบันการเงินและนื้อ โกงประชาชน จำเลยในฐานะพนักงานสอบสวนปฏิบัติราชการแทนผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองขอนแก่นจึงมีหนังสือถึงธนาคารเอเชีย จำกัด (มหาชน) สาขาถนนหน้าเมืองหรือสาขาขอนแก่น และผู้จัดการ

ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) สาขามหาวิทยาลัยขอนแก่น และสาขาย่อยศูนย์คอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ขออายัดเงินฝากในทุกบัญชีของโจทก์กับพวก ซึ่งน่าเชื่อว่าเป็นเงินที่ได้มาจากการหมุนเวียนทำธุรกิจที่มีพฤติการณ์ผิดกฎหมายอาญาและกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน และขออายัดทรัพย์สินของโจทก์กับพวกที่เก็บรักษาไว้ในตู้เซฟของธนาคารซึ่งน่าเชื่อว่าจะได้มาจากการกระทำผิดตลอดจนขอให้ธนาคารส่งสำเนาเอกสารเกี่ยวกับบัญชีเงินฝากทุกประเภทของโจทก์กับพวก การดำเนินการดังกล่าวของจำเลยเห็นได้ว่าเป็นการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะพนักงานสอบสวนซึ่งกฎหมายให้อำนาจแก่จำเลยที่จะทำการรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหาซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งของการสอบสวน และเนื่องจากกรณีดังกล่าวมิใช่เรื่องที่พนักงานสอบสวนจะต้องไปทำการค้นเพื่อพบสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (2) จึงไม่ต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยการค้นค้นที่โจทก์กล่าวอ้าง การที่จำเลยมิได้ดำเนินการขอหมายค้นจากศาล จึงมิใช่การจงใจปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบแต่อย่างใด

ตามคำพิพากษาฎีกานี้ กล่าวถึงอำนาจในการอายัดของพนักงานสอบสวนว่า พนักงานสอบสวนอายัดเงินฝากในบัญชีธนาคารของผู้ถูกกล่าวหาได้ เนื่องจากกฎหมายให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนที่จะทำการรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา ซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งของการสอบสวน เป็นกรณีที่ศาลตีความกฎหมายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) ให้ ยึด หมายความว่ารวมถึงการอายัดสิทธิเรียกร้อง ซึ่งถ้าพิจารณาตามหลักการตีความกฎหมายดังกล่าวไว้ข้างต้น ดังนี้

ก) ตีความตามหลักภาษา (Grammatical Interpretation) เมื่อพิจารณาบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) บัญญัติให้อำนาจพนักงานสอบสวนเฉพาะ “ยึด” ไว้ซึ่ง “สิ่งของ” ที่ค้นพบหรือส่งมา ไม่ได้บัญญัติถึงอำนาจใน “การอายัด” แต่อย่างใด และความหมายของคำว่ายึด และอายัดก็แตกต่างกัน

คำว่า “ยึด” หมายถึง การถือเอาไว้ซึ่งทรัพย์สินจากเจ้าของหรือผู้มีสิทธิครอบครอง ซึ่งทรัพย์สินที่ประสงค์จะยึดมาอยู่ในความครอบครองหรืออยู่ในความดูแลของผู้ยึด ดังนั้น คำว่ายึดจึงมักใช้กับสิ่งหรือทรัพย์สินที่สามารถเคลื่อนย้ายมาอยู่ในความครอบครองหรือดูแลของผู้ยึดได้

ส่วนคำว่า “อายัด” หมายถึง คำสั่งห้ามจำหน่าย จ่าย โอน ทรัพย์สินหรือสิทธิเรียกร้องของผู้ถูกอายัด ดังนั้นคำว่าอายัด จึงมักใช้กับทรัพย์สินที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ หรือเป็นทรัพย์สิน

ที่มีทะเบียน และมักจะเป็นคำสั่งที่ส่งไปยังบุคคลภายนอก เช่น การสั่งอายัดทางทะเบียนมิให้จำหน่ายจ่ายโอนไปยังผู้ใด หรือสั่งอายัดสิทธิเรียกร้องไปยังบุคคลภายนอก เป็นต้น

ข) ตีความตามหลักทางประวัติศาสตร์ (Historical Interpretation) จากกรณีที่พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 ได้บัญญัติเพิ่มอำนาจในการ “อายัด” ทรัพย์สินเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน เป็นเพราะว่าผู้ยกร่างต้องการให้การปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวนคดีพิเศษมีความสะดวกมากขึ้นเป็นกรณีพิเศษ โดยผู้ยกร่างถึงเห็นว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 กำหนดไว้เพียงให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจ ตรวจ ค้น หมายเรียก และยึดเท่านั้น ไม่มีการบัญญัติเรื่องการอายัดไว้เลย ดังนั้น เพื่อป้องกันปัญหาในข้อกฎหมายและเพื่อให้การปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวนคดีพิเศษมีความสะดวก ในการร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ คณะทำงานยกร่างกฎหมายของกรมสอบสวนคดีพิเศษในขณะนั้นจึงระบุคำว่า “อายัด” ไว้ในมาตรา 24 แห่งพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 นั่นเอง⁶¹ และหากเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาต้องการให้มีมาตรการอายัดไว้ในกระบวนการพิจารณาความอาญาก็คงบัญญัติไว้ตั้งแต่แรกแล้วเพราะประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งได้ระบุไว้เกี่ยวกับการอายัดมีการประกาศบังคับใช้มาในช่วงเวลาเดียวกันกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ตั้งแต่ พ.ศ. 2477

ค) ตีความอย่างสอดคล้องสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบของกฎหมาย (Systematic Interpretation) การอายัดเป็นมาตรการบังคับทางอาญาที่กระทบต่อทรัพย์สินของประชาชน ซึ่งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 37 วางหลักว่า บุคคลย่อมมีสิทธิในทรัพย์สิน และการสืบมรดก ส่วนขอบเขตแห่งสิทธิและการจำกัดสิทธิเช่นว่านั้นจะกระทำได้อต่อเมื่อมีกฎหมายบัญญัติ ดังนั้น การใช้อำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 ของพนักงานสอบสวนในฐานะที่เป็นเจ้าพนักงานรัฐ จึงต้องตกอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 37 ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ เจ้าพนักงานรัฐจะใช้อำนาจใดๆ ก็ตามที่จะกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนจะต้องมีกฎหมายให้อำนาจไว้ และจะต้องใช้อำนาจภายในขอบเขตที่กฎหมายได้ให้อำนาจไว้

ง) ตีความตามความมุ่งหมาย (Teleological Interpretation) เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 ประกอบมาตรา 132 จะเห็นได้ว่า มาตรา 131 ได้บัญญัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในการรวบรวมหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถ

⁶¹ อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 12, น.51-52.

จะทำได้ เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา ส่วน มาตรา 132 เป็นการบัญญัติให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนในการใช้มาตรการต่างๆ ตามที่กฎหมาย กำหนดเพื่อประโยชน์ในการทำหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เมื่อพิจารณาการยึดสิ่งของตามเจตนารมณ์ของ มาตรา 132 (4) ประกอบ มาตรา 2 (18) มีความเห็นว่า การยึดสิ่งของของพนักงานสอบสวนจะต้องยึดเอาไว้เพื่อวัตถุประสงค์หลักคือ “ใช้เป็น พยานหลักฐาน” เพื่อประโยชน์ต่อการสอบสวนตามมาตรา 131

จากการศึกษาวิจัย พบว่าอำนาจของพนักงานสอบสวนในการ “ยึดสิ่งของ” ตาม เจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) ไม่ได้หมายความรวมถึง การ “อายัดสิทธิเรียกร้อง” แต่อย่างใด ทั้งนี้เนื่องจาก “สิทธิเรียกร้อง” ไม่อาจนำมาเพื่อใช้เป็น พยานหลักฐานได้จริง และไม่อาจทำให้พนักงานสอบสวนสามารถทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกล่ามำหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความ บริสุทธิ์ของผู้ต้องหาได้ การอายัดสิทธิเรียกร้องจึงไม่ได้ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่แท้จริงตาม เจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 และมาตรา 132 ประกอบ มาตรา 2 (18)

เช่นเดียวกันกับการที่เหตุใด “อสังหาริมทรัพย์” จึงไม่ได้อยู่ในความหมายของคำว่า “สิ่งของ” ทั้งนี้เป็นเพราะอสังหาริมทรัพย์เป็นทรัพย์ที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายหนีหายไปไหน พนักงานสอบสวนจึงไม่จำเป็นต้องยึดเอาไว้ให้อยู่ในความครอบครองดูแลของพนักงานสอบสวน เพราะเมื่ออสังหาริมทรัพย์จะอยู่ในความครอบครองของผู้ใด หากมีความจำเป็นต้องใช้เป็น พยานหลักฐานในคดี พนักงานสอบสวนสามารถขอหมายค้นเพื่อเข้าไปตรวจสอบอสังหาริมทรัพย์ ได้ การยึดอสังหาริมทรัพย์เอาไว้ให้อยู่ในความครอบครองของพนักงานสอบสวนจึงไม่มีความ จำเป็น เมื่อเทียบกับการกระทบสิทธิของผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองที่อยู่อาศัยใน อสังหาริมทรัพย์นั้นเสียมากกว่า

ซึ่งสังหาริมทรัพย์เนื่องจากเป็นทรัพย์ที่สามารถเคลื่อนย้ายได้อยู่ตลอดเวลา พนักงาน สอบสวนมีความจำเป็นต้องยึดเอาไว้ในความครอบครองหรือดูแล เพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานและ เพื่อประโยชน์สำหรับการสอบสวน มิเช่นนั้น พยานหลักฐานที่เป็นสังหาริมทรัพย์อาจถูกเคลื่อนย้าย หายไป หรือถูกทำลาย ทำให้เกิดความเสียหายแก่คดีได้ ดังนั้น สังหาริมทรัพย์ที่อาจเป็น พยานหลักฐาน ที่จะทำให้พนักงานสอบสวนทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับ

ความคิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา จึงมีความจำเป็นที่พนักงานสอบสวนจะต้องใช้ยึดเอาไว้ในระหว่างการสอบสวนนั่นเอง

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงอาจสรุปได้ว่า การ “อายัด” จึงไม่มีความจำเป็นเพราะไม่อาจนำมาเพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานได้จริง และไม่อาจทำให้พนักงานสอบสวนสามารถทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความคิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาได้ การอายัดสิทธิเรียกร้องจึงไม่ได้ทำให้บรรล่วัตถุประสงค์ที่แท้จริงตามเจตนารมณ์ของของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 และมาตรา 132 ประกอบ มาตรา 2 (18) นั่นเอง

เมื่อพิจารณาหลักการตีความทั้ง 4 ประการข้างต้น จะเห็นได้ว่าไม่สามารถตีความประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) ให้ยึดรวมถึงอายัดได้ ซึ่งแตกต่างจากกฎหมายพิเศษฉบับอื่นๆ ที่ระบุอำนาจในการอายัดไว้อย่างชัดเจน พนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงไม่มีอำนาจอายัดทรัพย์สินของผู้ถูกกล่าวหาได้ ดังนั้น การตีความคำว่ายึดสิ่งของ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 132 (4) ให้หมายรวมถึงการอายัดทรัพย์สินหรือสิทธิเรียกร้องได้ด้วย ย่อมเป็นการตีความที่เกินขอบเขตเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ให้อำนาจจำกัดไว้แล้วอย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังเป็นการตีความขยายขอบเขตอำนาจของพนักงานสอบสวนอันไม่สอดคล้องกับหลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 25 อีกด้วย

จากปัญหาการตีความอำนาจในการยึดและอายัดของพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาดังกล่าวข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตีความ โดยคณะกรรมการกฤษฎีกาและคำพิพากษาฎีกาที่ 7528/2552 ที่วินิจฉัยว่าพนักงานสอบสวนมีอำนาจยึดและอายัดได้นั้น ส่งผลให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติเป็นอย่างมาก เนื่องจากในปัจจุบันพบว่าพนักงานสอบสวนมักจะมีหมายเรียกหรือหนังสือไปยังบุคคลภายนอก เช่น ธนาคาร เจ้าของบัญชีที่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นเจ้าของเงินฝากไว้ เพื่อมีคำสั่งให้อายัดทรัพย์สินหรือสิทธิเรียกร้องของผู้ถูกกล่าวหาที่มีอยู่กับธนาคารเสมอ หรือแม้กระทั่งสั่งให้ธนาคารต้องระงับการทำธุรกรรมต่างๆ กับผู้ถูกกล่าวหาในทุกกรณีกับเงินฝากในบัญชี โดยมักจะอ้างว่าเป็นการใช้อำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) ระบุไว้ในหมายเรียกหรือหนังสือของพนักงานสอบสวนด้วยเสมอ ซึ่งก่อให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายทั้งต่อบุคคลผู้เป็นเจ้าของบัญชีและธนาคารที่รับฝากเงินเป็นอย่างมาก

นอกจากนี้ยังพบว่าการกล่าวอ้างข้อความผิดอันเป็นเหตุแห่งการขอให้อายัดบัญชีเงินฝากในบางกรณีไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเงินฝากในบัญชีเลย พนักงานสอบสวนยังไม่มี การตรวจสอบให้ชัดเจนตามสมควรก็มีคำสั่งอายัดแล้ว อีกทั้งการที่อ้างว่าคำสั่งอายัดเอาไว้ก่อนของ พนักงานสอบสวนยังไม่ได้ส่งผลเสียหายแก่ผู้ถูกอายัดแต่อย่างใดนั้น กรณีนี้เห็นว่าไม่ถูกต้องอย่างยิ่ง เพราะสำหรับบุคคลที่ไม่มีเงินสดติดตัว แต่มีเงินฝากออมทรัพย์ไว้เพื่อการดำรงชีวิตประจำวันไว้ใน บัญชีธนาคาร เมื่อโดนอายัดก็ไม่สามารถนำเงินดังกล่าวมาใช้สำหรับการดำเนินชีวิตประจำวันได้ และการอายัดก็ไม่ได้มีกำหนดเวลาสิ้นสุดที่แน่นอนว่าจะเสร็จสิ้นลงเมื่อใด หรือถ้าผู้ถูกอายัดเป็น นักธุรกิจที่ต้องใช้เงินหมุนเวียน เมื่อไม่สามารถดำเนินธุรกรรมกับบัญชีของตนได้ ก็จะส่งผลให้ ธุรกิจหยุดชะงัก อาจจะทำให้ขาดทุนมหาศาลหรือต้องหยุดทำธุรกิจไปเลยก็ได้ เบิกถอนเงินไม่ได้ ทำให้ธุรกิจเสียหายได้ ดังนั้น การที่พนักงานสอบสวนใช้อำนาจในการอายัดเงินฝากในบัญชี โดย อ้างคำพิพากษาศาลฎีกา แต่ไม่ได้พิจารณาถึงวัตถุประสงค์ของกฎหมาย จึงเป็นการใช้อำนาจตาม อำเภอใจเกินกว่าขอบเขตของกฎหมายที่ให้อำนาจไว้ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิทธิส่วนบุคคลใน ทรัพย์สินอย่างมาก

บทที่ 3

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้มาตรการบังคับในคดีอาญา ของพนักงานสอบสวนในการค้นหาความจริง

ในบทที่ 3 นี้ จะได้กล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้มาตรการบังคับทางอาญาของพนักงานสอบสวนในการค้นหาความจริง โดยจะได้กล่าวถึงหลักการค้นหาความจริงในคดีอาญา และแนวความคิดเกี่ยวกับมาตรการบังคับในคดีอาญา ปรากฏรายละเอียด ดังนี้

3.1 หลักการค้นหาความจริงในคดีอาญา

3.1.1 ความเป็นมาของการค้นหาความจริง

การค้นหาความจริงมีความเป็นมาตั้งแต่สมัยโบราณ ก่อนจะพัฒนารูปแบบวิธีการจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในสมัยโบราณก่อนสมัยยุคกลาง ก็มีวิธีการค้นหาความจริงในลักษณะที่ยังไม่เป็นระบบชัดเจน เช่น ในสมัยกรีกโบราณหรือโรมในสมัยโบราณนั้น แม้ว่าจะมีการก่ออาชญากรรมที่รุนแรงถึงขนาดฆ่าคนตาย การดำเนินการค้นหาความจริง และดำเนินการต่างๆ เพื่อให้บรรลุความยุติธรรมกลายเป็นบทบาทอำนาจหน้าที่ของครอบครัวของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อที่จะกระทำการต่างๆ ในลักษณะของการกระทำตอบแทนหรือเป็นความอาฆาตพยาบาทต่อกัน กล่าวคือ ให้เอกชนดำเนินการกันเองไม่ใช่หน้าที่ของฝ่ายทางการแต่อย่างใด จนกระทั่งในยุคกลางการค้นหาความจริง การดำเนินการต่างๆ กับอาชญากรจึงเริ่มปรากฏรูปร่างและเป็นระบบมากกว่าเดิม มีการบังคับให้มีการชดใช้ค่าเสียหายแก่ครอบครัวที่ตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรม มีการลงโทษอาชญากรตั้งแต่ขึ้นเขาไปจนถึงโทษประหารชีวิต วิธีการค้นหาความจริงในยุคกลางมีรายละเอียด ดังนี้⁶²

(1) Trial by Ordeal

วิธีการค้นหาความจริงโดยวิธีการที่เรียกว่า Trial by Ordeal เป็นการค้นหาความจริงว่าจำเลยมีผิดหรือบริสุทธิ์โดยการลงทัณฑ์หรือกระทำทรมานด้วยวิธีการใดวิธีการหนึ่ง เช่น การประทับตราด้วยเหล็กที่เผาไฟจนร้อนแดง หากบาดแผลที่ถูกเหล็กเผาไฟประทับนั้นหายไปได้

⁶² สุพิศ ปราณีตพลกรัง, “การค้นหาความจริงในกฎหมายลักษณะพยานและการคุ้มครองพยานในคดีอาญา,” สืบค้นเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2560, น.7-9, จาก <http://www.stou.ac.th/schools/slwl/upload/41717-unit-10.pdf>

ภายใน 3 วัน ก็ถือว่าผู้นั้นบริสุทธิ์ หากแผลไม่หายไปในการกำหนดดังกล่าวก็ถือว่าผู้นั้นเป็นผู้กระทำผิด การกระทำในลักษณะดังกล่าวเป็นการพิจารณาหรือการค้นหาความจริงโดยทำให้ผู้ที่ถูกพิจารณาคอยู่ภายใต้สภาวะการณ์ที่ยุ่งยากหรือเป็นประสบการณ์ที่อันตราย บีบคั้น หากตกอยู่ในสภาวะการณ์ดังกล่าวแล้วจะช่วยให้ความจริงปรากฏขึ้น การค้นหาความจริงโดยวิธีการกระทำทรมาน มีการใช้วิธีการดำเนินการต่างๆ หลายวิธี ดังนี้

ก. Ordeal of fire

กรณีนี้เป็นการค้นหาความจริงโดยใช้ไฟ เช่น การให้ผู้ที่ถูกกล่าวหาเดินผ่านรางไฟ หรือใช้วิธีให้ถือก้อนเหล็กที่เผาไฟจนร้อนแดง เดินไประยะหนึ่งประมาณ 9 ฟุต แล้วดูผลที่เกิดขึ้น บางครั้งผู้ที่ถูกกล่าวหาที่ไม่ได้รับบาดเจ็บอะไร แต่บ่อยครั้งที่เกิดบาดแผลก็จะมีการห่อหรือพันบาดแผลไว้ หลังจากนั้นอีกสามวันก็จะมีการเปิดออกตรวจสอบโดยพระว่ามีบาดแผลปรากฏอยู่หรือไม่ โดยเชื่อว่าพระผู้เป็นเจ้าจะคุ้มครองผู้บริสุทธิ์และทำให้บาดแผลหายไป หากปรากฏบาดแผลอยู่ก็แสดงว่าเป็นผู้กระทำความผิด

ข. Ordeal of water

กรณีนี้เป็นการค้นหาความจริงโดยใช้น้ำ ซึ่งในอังกฤษเองในยุคสมัยของกษัตริย์ Angevin King Henry II ก็มีการออกกฎหมายในปี 1166 บัญญัติไว้ว่า ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดฐานปล้นทรัพย์ ฆาตกรรม ลักทรัพย์ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการกระทำความผิดดังกล่าวจะต้องถูกพิจารณาความผิดโดยวิธีการพิสูจน์โดยน้ำ

วิธีการนี้ปรากฏในกฎหมายที่เรียกว่า Lex Salica ในคริสต์ศตวรรษที่ 6 ซึ่งกล่าวถึงการให้ผู้ต้องหาจุ่มมือลงไปใต้น้ำร้อนเพื่อล้างเอาก้อนหินใต้น้ำออกมา หลังจากนั้นพันมือด้วยผ้าไว้สามวัน แล้วจึงมาเปิดออกดูโดยเชื่อว่าพระผู้เป็นเจ้าจะช่วยให้บาดแผลหายไป หากบาดแผลไม่หายหรือกลายเป็นหนองก็ถือว่าเป็นผู้กระทำความผิด ซึ่งก็มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิธีการต่างๆ เรื่อยมา เช่น มีการใช้น้ำมันหรือตะกั่วแทนน้ำ มีการกำหนดระยะการล้างว่าต้องลึกเพียงใด กำหนดสถานที่ทำพิธีในโบสถ์ คือ หน้าพระและสาธารณชนโดยพระจะสวดไปในขณะทำพิธีด้วย

นอกจากการใช้น้ำร้อน น้ำมัน หรือตะกั่วที่ร้อนเป็นเครื่องมือในการค้นหาความจริงแล้ว ในบางยุคก็มีการใช้น้ำเย็นแทน กล่าวคือ ใช้การให้ผู้ต้องหาจมน้ำพิสูจน์ความผิด ซึ่งวิธีการนี้ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมาย Ur – Nammu และประมวลกฎหมาย Hammurabi ซึ่งใช้สำหรับการพิสูจน์ความผิดสำหรับผู้ที่กระทำเวทมนต์ต่างๆ หรือในปลายยุคกลาง ในช่วงปี ค.ศ.1338 ก็มีการใช้วิธีการพิสูจน์ความผิดของผู้ที่กระทำความผิดฐานจับสัตว์ในที่ดินของผู้อื่น ลักสัตว์ของผู้อื่น โดยใช้วิธีการ

เอาหินที่มีลักษณะคล้ายไม้ผูกถ่วงคอไว้แล้วให้คำลงไปในถังไม้ซึ่งบรรจุน้ำอยู่เต็มจำนวน 3 ครั้ง หากยังลอยตัวมาได้ก็ถือว่าเป็นบริสุทธิ์ หากจมน้ำสู่ก้นถังก็ถือว่าเป็นผู้กระทำผิด ซึ่งก็เชื่อว่าเป็นปาฏิหาริย์หรืออำนาจของพระเจ้าเป็นผู้ช่วยให้ผู้บริสุทธิ์รอดพ้น และพิสูจน์ตนเองว่าบริสุทธิ์ได้

ก. Ordeal of ingestion

กรณีนี้เป็นการพิสูจน์ความจริงโดยการให้ผู้ถูกกล่าวหากินขนมปังและเนยที่ผ่านพิธีการสวดของพระเจ้าแล้ว หากกินแล้วเกิดอาการติดขัด กลืนไม่ลง หรืออาเจียนออกมาก็จะถูกตัดสินว่าเป็นผู้กระทำผิด วิธีการในลักษณะดังกล่าวต่อมามีการใช้ในความผิดที่หญิงถูกกล่าวหาว่ามีชู้ จะมีการให้ดื่มน้ำที่ผ่านพิธีสาปแช่งโดยพระเจ้า หากดื่มแล้วมีลักษณะอาการผิดปกติ เช่น กล้ามเนื้อขาอ่อนแรงก็ถือว่าเป็นผู้กระทำความผิดของผู้

(2) Trial by Combat

การค้นหาคำความจริงหรือวิธีพิจารณาความแบบนี้ เป็นการค้นหาคำความจริงโดยให้คู่กรณีต่อสู้เอาชนะกัน โดยเฉพาะในกรณีที่ปราศจากพยานบุคคลรู้เห็นหรือไม่มีการรับสารภาพในความผิดที่กระทำ วิธีการเช่นนี้เป็นวิธีการที่ใช้ในกลุ่มกฎหมายเยอรมันในสมัยโบราณ ฝ่ายที่ชนะในการต่อสู้จะเป็นฝ่ายชนะคดี ซึ่งในยุโรปสมัยกลางมีการใช้วิธีการพิสูจน์ความจริงเช่นนี้อย่างแพร่หลาย แต่ก็ยังไม่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางเหมือนกรณีการค้นหาคำความจริงในการลงทัณฑ์ทรมาน หรือ Trial by ordeal ดังที่กล่าวมาแล้ว รูปแบบการพิจารณาค้นหาคำความจริงโดยให้คู่กรณีต่อสู้กัน เริ่มรู้จักกันในฐานะเป็นธรรมเนียมแนวปฏิบัติของกลุ่มเยอรมันในสมัยโบราณ คือ พวก Burgundians, Riparian Franks, Lombards, และ Swedes โดยบางช่วงมีการกำหนดเกี่ยวกับฐานความผิดที่จะนำมาสู่การค้นหาคำความจริงแบบให้มีการต่อสู้กัน ซึ่งเป็นความผิดที่สำคัญและไม่มีการพยานรู้เห็น เช่น ความผิดฆาตกรรม เป็นกบฏ ต่อต้านความเชื่อดั้งเดิม ลักพา กล่าวเท็จ น้อ โกง หลอกหลวง ตลอดจนการข่มขืน

นอกจากในเยอรมันแล้ว การพิจารณาการค้นหาคำความจริงโดยการให้ต่อสู้กันก็มีการแผ่ขยายเข้าไปในดินแดนอังกฤษ การพิจารณาค้นหาคำความจริงแบบให้ต่อสู้กันนั้น ในอังกฤษเรียกว่า “Wager of battle” ซึ่งอาจให้ความหมายได้ง่ายๆ ว่าเป็นการเอาเรื่องการต่อสู้กันเป็นเดิมพันหรือเป็นผลแพ้ชนะกัน วิธีการค้นหาคำความจริงแบบนี้ได้เข้าไปในอังกฤษในสมัยพวก Norman และใช้ต่อเนื่องมาในสมัยยุคกลางโดยครั้งสุดท้ายที่มีการค้นหาคำความจริงโดยการต่อสู้กันเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1446 ในขณะที่ในสกอตแลนด์และไอซ์แลนด์ก็มีการใช้วิธีการนี้จนถึงศตวรรษที่ 16 การพิจารณาค้นหาคำความจริงโดยการต่อสู้กันนี้อาจมีกเว้นไว้ กรณีผู้เสียหายเป็นหญิง หรือคนที่มีอายุ 60 ปีขึ้น

ไป กรณีคู่ความเป็นคนพิการหรือตาบอด กรณีเหล่านี้ก็ไม่ใช่วิธีการต่อสู้กัน แต่จะใช้วิธีพิจารณาค้นหาความจริงโดยลูกขุน (Jury) แทน นอกจากนี้แล้ว กลุ่มคนบรรดาชนชั้นขุนนาง พระ หรือพลเมืองพวกกรุงลอนดอน ก็มีสิทธิที่จะไม่ต้องเข้าสู่การค้นหาความจริง

จะเห็นได้ว่า วิธีการค้นหาความจริงวางเป็นหลักได้สองแนวทางคือ การค้นหาความจริงโดยการลงทัณฑ์ทรมาน หรือการค้นหาความจริงโดยให้คู่กรณีต่อสู้กัน ต่างก็มีจุดหมายปลายทางเดียวกัน คือ การมุ่งหาความจริงให้ปรากฏ และเหตุผลเบื้องหลังของทั้งสองวิธีการดังกล่าวก็อยู่บนพื้นฐานเดียวกัน กล่าวคือ เป็นการอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือพระเป็นผู้เจ้าว่าจะทำให้ค้นพบความจริงอย่างแท้จริง การผ่านการลงทัณฑ์ทรมาน การต่อสู้กัน สิ่งศักดิ์สิทธิ์จะคุ้มครองให้ผู้บริสุทธิ์พ้นจากการทำทรมานไปได้หรือเป็นฝ่ายชนะในการต่อสู้กัน ซึ่งก็จะเห็นได้ว่า เป็นความเชื่อในยุคสมัยนั้นเนื่องจากอิทธิพลทางด้านศาสนายังมีอยู่มาก และพระก็มีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมต่างๆ การค้นหาความจริง การไต่สวนความ ในกรณีของทางศาสนา เช่น กรณีของพระ กรณีของการกระทำผิดต่อศาสนา เป็นแม่มด ก็ใช้วิธีการอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นหลัก ซึ่งก็มีข้อวิพากษ์วิจารณ์กันในภายหลังว่า จะเป็นผลให้ได้ความจริงที่แท้จริงหรือไม่ เป็นวิธีการที่ไม่เป็นวิธีทางวิทยาศาสตร์ ขัดต่อเหตุผลที่แท้จริง และอาจไม่เป็นธรรมต่อบุคคลผู้ถูกค้นหาความจริง

3.1.2 หลักการค้นหาความจริงในคดีอาญาตามเนื้อหา

หลักการสำคัญในการดำเนินคดีอาญา คือ การค้นหาความจริงในคดีอาญา เพื่อพิสูจน์ความผิดและความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาหรือจำเลย รวมทั้งการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ กระบวนการนำการสืบสวนจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อการดำเนินคดีอาญาเป็นอย่างมาก เนื่องจากกระบวนการสืบสวนสอบสวนนั้นถือเป็นจุดเริ่มต้นและมีผลต่อเนื่องไปจนถึงกระบวนการนำเอาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกฎหมาย ดังนั้น ในการสืบสวนสอบสวนจึงจำเป็นต้องดำเนินการโดยคำนึงถึงหลักการค้นหาความจริงในคดีอาญา ซึ่งมุ่งจะควบคุมและปราบปรามอาชญากรรม แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องคำนึงถึงการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยการใช้อำนาจในการสืบสวนจะต้องกระทำโดยไม่เป็นการลิดรอนหรือละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเป็นสำคัญ

การดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยเป็นไปตามหลักเกณฑ์การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ กล่าวคือ เป็นหลักการดำเนินคดีที่ถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหาย และเจ้าพนักงานรัฐผู้มีอำนาจหน้าที่ดำเนินคดีอาญา คือ พนักงานอัยการ แต่ยังมีเอกชนช่วยให้เอกชนผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาได้เองด้วยเช่นกัน แต่จะจำกัดประเภทและฐานความผิดไว้ แนวทางการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยตาม

หลักการดำเนินคดีโดยรัฐ ปรากฏอย่างชัดเจนในบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่งบัญญัติว่า “เมื่อพนักงานอัยการและผู้เสียหายเป็นโจทก์ร่วมกัน ถ้าพนักงานอัยการเห็นว่าผู้เสียหายจะกระทำให้คดีของพนักงานอัยการเสียหายโดยการกระทำหรือละเว้นการกระทำใดๆ ในกระบวนการพิจารณา พนักงานอัยการมีอำนาจร้องขอต่อศาลให้สั่งให้ผู้เสียหายกระทำการหรือละเว้นการกระทำนั้นได้” บทบัญญัตินี้ นอกจากแสดงถึงหลักการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยแล้ว ยังแสดงถึงบทบาทของรัฐในการดำเนินคดีอาญ่อีกด้วย โดยแม้ว่าผู้เสียหายจะมีอำนาจฟ้องคดี แต่ก็ทำให้คดีของพนักงานอัยการเสียหายไม่ได้ เท่ากับแสดงว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินคดีอาญานั้นเอง⁶³

วัตถุประสงค์ของการดำเนินคดีอาญา คือ การหาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษเพื่อเป็นการบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และในขณะเดียวกันย่อมจะต้องคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหาในคดีด้วย โดยใช้ “หลักตรวจสอบ” (Examination Principle) ซึ่งเจ้าพนักงานและศาลมีหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับคดีที่คู่ความนำเข้ามาสู่กระบวนการพิจารณา อีกทั้งมีอำนาจแสวงหาความจริงโดยปราศจากข้อผูกมัดใดๆ กล่าวคือ การค้นหาความจริงเหล่านั้นจะต้องไม่ผูกมัดกับคำร้องคำขอของผู้ใด ซึ่งเรียกการค้นหาความจริงเหล่านี้ว่า “การค้นหาความจริงตามเนื้อหานี้” นั้นเอง

ในคดีอาญา มีหลักการดำเนินคดีอาญาที่สำคัญว่า “บุคคลย่อมได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าผู้นั้นเป็นผู้กระทำความผิด” (Presumption of innocence) กล่าวคือ การค้นหาความจริงในคดีอาญาจะต้องมีการนำสืบจนปราศจากความสงสัยว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดจริง ศาลจะพิพากษาลงโทษจำเลยได้ต่อเมื่อแน่ใจว่ามีการกระทำความผิดและจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น ถ้ามีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยกระทำความผิดจริงหรือไม่ ต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลย ทั้งนี้เป็นไปตามบทบัญญัติในมาตรา 227 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 29 และหลักปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ข้อ 11 ที่ว่า บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ามีการกระทำความผิดอาญา ย่อมได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิพากษาว่าผิดกฎหมาย ซึ่งเป็นสิทธิที่เปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ นอกจากจะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์แล้ว ผู้ต้องหายังมีสิทธิที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ สิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การก็ได้ ทั้งนี้ ตามบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา

⁶³ อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 30, น. 67.

134/4 (1) และมีสิทธิที่จะไม่ให้การเป็นปฏิกิริยาต่อตนเองอันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญา ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 29 สิทธินี้เป็นหลักประกันในกระบวนการยุติธรรมซึ่งเป็นที่ยอมรับทั่วไปว่าบุคคลไม่อาจถูกบังคับให้กล่าวโทษตนเองหรือบุคคลจะถูกลงโทษได้ต่อเมื่อรัฐสามารถพิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นกระทำความผิดจริงดังฟ้อง หลักนี้มีผลไปถึงว่าบุคคลไม่อาจถูกบังคับขู่เข็ญ หลอกลวง หรือทำด้วยวิธีการใดๆ อันไม่ชอบด้วยกฎหมายให้เขาต้องให้การอันเขาไม่เต็มใจให้⁶⁴ สิทธินี้เป็นส่วนประกอบของการสันนิษฐานว่าผู้ต้องหาเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วย

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ดีนั้น นอกจากจะต้องมีประสิทธิภาพในการค้นหาความจริงในคดีและนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษแล้ว ยังต้องมีมาตรการที่ให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลไม่ว่าจะเป็นผู้ต้องหา จำเลย ผู้เสียหาย หรือพยาน ต้องสร้างหลักประกันสำหรับประชาชนว่ารัฐซึ่งเป็นผู้อำนวยความสะดวกจะสร้างระบบการตรวจสอบและไม่ใช้อำนาจตามอำเภอใจ ดังนั้น ประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมจึงต้องมีการประสานหลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนในรัฐธรรมนูญให้สอดคล้องกับหลักปฏิบัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในการดำเนินคดีอาญาด้วย⁶⁵

สำหรับบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการค้นหาความจริงหรือบทกฎหมายเกี่ยวกับพยานหลักฐานของไทย ซึ่งแต่เดิมได้ยึดถือการค้นหาความจริงตามระบบกฎหมายของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ คือ ใช้หลักการต่อสู้ของคู่ความ ดังเห็นได้จากพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 โดยหลักการส่วนใหญ่มาจากกฎหมายอังกฤษ แต่เมื่อมีการจัดระเบียบศาลยุติธรรมตามแบบสากลได้มีการใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งเป็นการร่างขึ้นตามแนวทางของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ จึงมีการใช้ระบบการค้นหาความจริงที่เน้นไปในทางระบบไต่สวน แต่มิได้มีการนำมาใช้อย่างเต็มรูปแบบ หากแต่นำมาใช้ในลักษณะของการผสมผสานกับระบบกฎหมายในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ จึงทำให้ระบบกฎหมายเป็นระบบผสมผสาน (Mixed system) ซึ่งก่อนไปในทางระบบกฎหมายของประเทศที่ใช้ระบบซีวิลลอว์ องค์กรใด มีการกำหนดให้นำกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาบังคับ

⁶⁴ อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ, สิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทย ในชุดการศึกษาวิจัยพัฒนาสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2529), น.75.

⁶⁵ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, กระบวนการยุติธรรมบนเส้นทางของการเปลี่ยนแปลง, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543), น.11-12.

ใช้กับพยานหลักฐานในคดีอาญาโดยอนุโลม กล่าวคือ หน้าที่ในการสืบพยานหลักฐานเป็นคู่ความในคดี คู่ความมีโอกาสอ้างและสืบพยานกัน ได้เต็มที่ แต่ในทางปฏิบัติศาลก็ทำหน้าที่คล้ายกับเป็นกรรมการและวางเฉยในกระบวนการพิจารณาเหมือนกับการใช้ระบบต่อสู้กัน โดยไม่มีการเรียกพยานมาสืบเองและไม่ช่วยซักถามพยานแต่อย่างใด ทั้งที่กฎหมายได้ให้อำนาจศาลในการค้นหาความจริงในคดีได้ด้วยตนเอง

3.2 แนวความคิดเกี่ยวกับมาตรการบังคับในคดีอาญา

3.2.1 มาตรการบังคับในคดีอาญาในฐานะที่เป็นเครื่องมือของเจ้าพนักงานในการค้นหาความจริง

พนักงานสอบสวน ถือเป็นเจ้าพนักงานในคดีอาญาซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ มีหน้าที่สืบสวนสอบสวน และรวบรวมพยานหลักฐาน เพื่อค้นหาความจริงในคดีให้ได้ความว่ามีกระทำความผิดเกิดขึ้นจริงหรือไม่ และผู้ใดเป็นผู้กระทำความผิดนั้น โดยจะต้องใช้หลักการค้นหาความจริงตามเนื้อหาเพื่อให้ได้ความแน่ชัดว่าใครเป็นผู้กระทำความผิด และนำตัวผู้นั้นเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมต่อไป ซึ่ง “พยานหลักฐาน” ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพยานเอกสาร พยานบุคคล พยานวัตถุ เป็นต้น ล้วนแล้วแต่เป็นพยานหลักฐานสำคัญสำคัญที่จะนำไปสู่ข้อเท็จจริงต่างๆ และเป็นสิ่งที่จะนำมาพิสูจน์ข้อกล่าวอ้างในคดี

การดำเนินคดีอาญาสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนก่อนฟ้องคดีและขั้นตอนภายหลังการฟ้องคดี โดยมีการกำหนดมาตรการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดี เริ่มตั้งแต่ชั้นจับกุม ชั้นสอบสวน ชั้นการฟ้องคดี และการพิจารณาพิพากษาคดีเพื่อให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐในการดำเนินการที่เกี่ยวข้อง แต่ทั้งนี้จำเป็นต้องกำหนดขอบเขตและอำนาจของเจ้าหน้าที่อย่างชัดเจนเพื่อไม่ให้กระทบสิทธิและเสรีภาพของบุคคล และป้องกันการใช้อำนาจจนเกินสมควรและไม่เป็นธรรมแก่บุคคล

พยานหลักฐานเป็นสิ่งที่นำมาพิสูจน์ข้อกล่าวอ้างในคดี⁶⁶ หมายถึงสิ่งใดๆ ที่มีคุณสมบัติสามารถที่จะบ่งชี้หรือสื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นจริงหรือความไม่เป็นจริงในปัญหาที่พิพาทกันในอรรถคดี⁶⁷ เพื่อสนับสนุนหรือบ่งชี้ให้เห็นอย่างใดอย่างหนึ่งโดยมีการแบ่งประเภทของ

⁶⁶ แวว ยอดผยอง, กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, (กรุงเทพมหานคร : สุทธิการพิมพ์, 2529), น.3.

⁶⁷ อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 21, น.8.

พยานหลักฐานตามวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน เช่นแบ่งตามลักษณะของพยาน⁶⁸ คือ พยานเอกสาร พยานบุคคล พยานวัตถุ พยานความเห็น หรือแบ่งตามวิธีการนำพยานหลักฐานเข้าสืบ ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา คือ พยานเอกสาร พยานวัตถุ พยานบุคคล การแสวงหาพยานหลักฐานจึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างมากในการดำเนินคดีชั้นก่อนฟ้องคดี ซึ่งอำนาจในการแสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐานเป็นอำนาจของเจ้าพนักงาน กฎหมายกำหนดให้สามารถกระทำได้หลากหลายวิธีการ ดังต่อไปนี้

(1) การแสวงหาพยานหลักฐานด้วยวิธีการจับ การค้น เพื่อยึดพยานวัตถุจากเคหสถานของบุคคล

(2) การแสวงหาพยานหลักฐานด้วยวิธีการจับ การค้น เพื่อยึดพยานวัตถุจากตัวบุคคล แสวงหาพยานหลักฐานจากร่างกายของมนุษย์

(3) การแสวงหาพยานหลักฐานโดยใช้เทคโนโลยีทางอิเล็กทรอนิกส์

(4) การแสวงหาพยานหลักฐานด้วยวิธีการใช้เทคนิคการสอบสวนพิเศษ

อย่างไรก็ดี การให้อำนาจเจ้าพนักงานในการแสวงหาพยานหลักฐานโดยวิธีการต่าง ๆ นั้นอาจมีการกระทบหรือล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคล รวมถึงหลักสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมด้วย เจ้าพนักงานจึงจำเป็นต้องตระหนักถึงการเคารพในหลักดังกล่าวในการปฏิบัติหน้าที่

3.2.2 มาตรการบังคับทางอาญาในฐานะที่เป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน

ในการดำเนินคดีอาญา การรุกล้ำเข้าไปในพื้นที่ส่วนบุคคลเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นประกันการดำเนินคดีอาญาชั้นกำหนดคดี และเป็นประกันการดำเนินคดีอาญาชั้นบังคับคดี ทั้งนี้เพราะคดีอาญาชั้นกำหนดคดีต้องกระทำต่อหน้าจำเลย จึงจำเป็นต้องมีการจับจำเลย ตามหมายขังหรือขังจำเลยไว้ชั่วคราวในระหว่างการพิจารณาคดี ทั้งการดำเนินคดีอาญาชั้นบังคับคดีก็จำเป็นต้องมีตัวผู้ที่ถูกศาลลงโทษเพื่อดำเนินการบังคับคดีให้สำเร็จลุล่วงลง⁶⁹

⁶⁸ อุดม รัฐอมฤต, คำอธิบาย กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน : โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2551), น. 129.

⁶⁹ Roxin/ Schünemann, Strafverfahrensrecht, 27th ed., (München : C.H.Beck, 2012), § 29, marginal no. 1

มาตรการบังคับทางอาญาก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิเสรีภาพ ดังต่อไปนี้⁷⁰

1. การละเมิดเสรีภาพส่วนบุคคล ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากการออกหมายเรียก การขัง การส่งไปตรวจสภาพทางจิตที่โรงพยาบาล การค้นบุคคล การบังคับถ่ายภาพ รวมถึงการยึดใบอนุญาตขับขี่ไว้ชั่วคราวด้วย
2. การละเมิดความสมบูรณ์ของร่างกาย ซึ่งอาจเกิดจากการเจาะเลือดไปตรวจ หรือการตรวจคลื่นไฟฟ้าสมอง
3. การละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ซึ่งอาจเกิดจากการยึดสิ่งของ
4. การละเมิดสิทธิการอยู่อาศัยในบ้าน ซึ่งอาจเกิดจากการค้นที่เรือน หรือการดักฟังเสียงและภาพ
5. การละเมิดสิทธิส่วนบุคคลในการติดต่อสื่อสารทางไปรษณีย์ ทางจดหมาย หรือทางโทรคมนาคม
6. การละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานในเสรีภาพในการประกอบอาชีพ ซึ่งอาจเกิดจากการห้ามประกอบอาชีพชั่วคราว
7. การละเมิดสิทธิในการตัดสินใจอย่างเป็นอิสระในเรื่องข้อมูลส่วนตัว

เพื่อเป็นการคุ้มครองเสรีภาพของประชาชนและหลักความได้สัดส่วน กฎหมายจึงบัญญัติว่าการออกและการดำเนินการตามมาตรการบังคับทางอาญาจะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง 3 ประการ ได้แก่ เงื่อนไขเกี่ยวกับความสงสัยว่ามีการกระทำความผิดอาญา เงื่อนไขเกี่ยวกับองค์กรผู้มีอำนาจออกหมาย และเงื่อนไขเกี่ยวกับความร้ายแรงของข้อกล่าวหา

3.2.2.1 หลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคล

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นคุณค่าและเป็นสิ่งที่ผูกพันอยู่กับความเป็นมนุษย์ซึ่งบุคคลในฐานะที่เป็นมนุษย์ทุกคนพึงมีโดยไม่คำนึงถึง เพศ เชื้อชาติ ศาสนา วัย หรือคุณสมบัติอื่นๆ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีความสำคัญหลัก 2 ประการ คือ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นสิทธิในตัวของมันเอง จึงอยู่ในฐานะที่เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่จะใช้อำนาจล่วงละเมิดมิได้และเป็นมาตรการในการวินิจฉัยเชิงคุณค่าอันแสดงถึงทิศทางของการกระทำอื่นๆ เพื่อให้สิทธิขั้นพื้นฐานที่มีการบัญญัติรับรองไว้แล้วนั้น สามารถบรรลุเป้าหมายได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ อันเป็นการเพิ่มหลักประกันที่จะมิให้ล่วงละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานดังกล่าว

⁷⁰ *Ibid*, marginal no. 3

แนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน อยู่บนหลักการที่ว่า “เสรีภาพอันเป็นหลักฐานของเสรีภาพและสิทธิโดยธรรมชาติ (Essential Freedom and Natural Right)⁷¹ ของมนุษย์จะต้องได้รับการเคารพจากบุคคลอื่นและต้องได้รับการคุ้มครองจากรัฐ” แต่ในความเป็นจริง การได้รับความคุ้มครองจากรัฐย่อมไม่อาจเท่ากันได้ แต่ต้องมีความเท่าเทียมกันในโอกาส ดังนั้นทางเดียวที่จะทำให้สิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันก็โดยกฎหมาย การจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลก็จะทำได้ก็โดยกฎหมายเท่านั้นและจะมีได้ก็แต่เฉพาะกรณีที่น่าเป็นอยู่อย่างยิ่งตามกฎหมาย และจะไม่ได้ลงโทษแบบกตัญญู การปฏิบัติใดๆจะต้องให้ความคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหาด้วยแม้ในบางครั้งอำนาจของเจ้าพนักงานจะต้องถูกจำกัดอำนาจก็ตาม

แนวความคิดนี้เกิดขึ้นเป็นเรื่องของสัญญาประชาคม (Social Contract) ซึ่ง John Locke ได้นำเสนอโดยเอาแนวความคิดในเรื่องปัจเจกชนนิยม (Individualism) ซึ่งเชื่อว่าเป็นสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Rights) ที่ว่า “มนุษย์เกิดมาเท่าเทียมกัน และพระเจ้าจะเป็นผู้สร้างมนุษย์ขึ้นมาได้ให้สิทธิบางอย่างแด่มนุษย์ สิทธิเหล่านี้ไม่อาจโอนให้แกกันได้ และไม่มีใครล่วงละเมิดได้ ซึ่งได้แก่ สิทธิในชีวิต และเสรีภาพ สิทธิที่จะหาความสุข และรัฐทั้งหลายจะต้องทำทุกอย่าง เพื่อให้มนุษย์มีสิทธิเหล่านี้ยิ่งขึ้นที่ วิธีการเช่นนี้ทำให้มนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์โลกที่ใช้เหตุผลยอมรับว่าเป็นหลักที่ดี และเชื่อว่าจะทำให้มนุษย์อยู่ในสังคมอย่างสันติและมีความสุข”⁷²

แนวคิดสัญญาประชาคม ได้เกิดแนวคิดต่อต้านลัทธิเทวสิทธิ (Divine Right) ในอังกฤษ ประชาชนลุกขึ้นต่อสู้กับระบบกษัตริย์ มีการปฏิวัติ แล้วในที่สุดทฤษฎีเทวสิทธิก็สิ้นสุดลง ในประเทศอังกฤษ John Locke จึงนำเอาสัญญาประชาคมมาใช้⁷³ และได้รับการยอมรับแพร่หลายอย่างมากในประเทศสหรัฐอเมริกา แพร่หลายเข้าไปในประเทศฝรั่งเศสกระทั่งมีการปฏิวัติครั้งสำคัญของฝรั่งเศสในปี ค.ศ.1789 เหตุทั้งหมดเกิดในคริสต์ศตวรรษที่ 18 แต่เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายมาจนถึงปัจจุบันและเป็นสากลโดยสมัชชาที่ประชุมใหญ่แห่งสหประชาชาติได้มีมติว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ใน ค.ศ.1948 ภายหลังจากสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งปฏิญญาฉบับ

⁷¹ Leon Radzinowicz, *The Liberal Position.* Ideology and Crime, (New York : Columbia University Press, 1966), P 6-9.

⁷² กุลพล พลวัน, “สิทธิมนุษยชนกับสหประชาชาติ,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516), น.11.

⁷³ รองพล เจริญพันธุ์, *นิติปรัชญา*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป.สัมพันธการ พิมพ์, 2525), น.53.

ดังกล่าวได้บัญญัติให้ความคุ้มครองเป็นพิเศษแก่สิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ โดยเฉพาะได้วางหลักเกณฑ์และมาตรฐานของสิทธิมนุษยชนในส่วนที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจากการกระทำอันมิชอบของเจ้าพนักงานและกำหนดเงื่อนไขแก่เจ้าพนักงานในการจับการค้นไว้ได้อย่างชัดเจน

หลักการของสัญญาประชาคม ดังกล่าว รัฐจะแทรกแซงสิทธิส่วนบุคคลหรือปัจเจกชนได้ก็แต่ภายใต้บังคับบทบัญญัติของกฎหมายเท่านั้น

ดังนั้นในเรื่องสิทธิของบุคคล จะเป็นสิทธิจะได้รับรองหรือคุ้มครอง หรือไม่นั้น จึงเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมที่มีความสลับซับซ้อนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นอย่างมาก จนกระทั่งมีการนำเอาหลักสิทธิมนุษยชนมาเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในทุกๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมืองระหว่างประเทศก็ตาม ปัญหาดังกล่าวคือสิทธิส่วนบุคคลที่รัฐจะล่วงละเมิดได้นั้นจะต้องอยู่ภายใต้หลักการคำนึงถึงการสร้างสมดุล ระหว่างผลประโยชน์ของรัฐ กับผลประโยชน์ของส่วนตัว ซึ่งคล้ายกับประเด็นระหว่างทฤษฎีควบคุมอาชญากรรม กับทฤษฎีกระบวนการยุติธรรมที่กล่าวในข้างต้น จุดที่ต้องพิจารณาคือจุดความสมดุลระหว่างสองแนวความคิดในการดำเนินคดีอาญา กับความสมดุลของแนวความคิดในเรื่องปัจเจกชนนิยม กับผลประโยชน์ของรัฐหรือสาธารณชนนั่นเอง กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ดีนั้น จะต้องรักษาความสมดุลระหว่างอำนาจรัฐในการนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ และหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน เป้าหมายสองประการนี้จะต้องไม่โน้มเอียงไปในทางหนึ่งทางใดมากนัก ความยุ่งยากที่สุดในการบัญญัติกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาอยู่ตรงที่ว่า จะทำอย่างไรที่จะรักษาความสมดุลของเป้าหมายทั้งสองอย่างให้ไป⁷⁴

ปัญหาดังกล่าวอาจเรียกได้ว่าเป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ของรัฐ (Public Interest) กับผลประโยชน์ของเอกชน (Individual Interest) นั่นเอง การพิจารณาจุดสมดุลคงต้องพิจารณาเอาผลประโยชน์ของรัฐเป็นที่ตั้ง แต่จะต้องละเมิดต่อผลประโยชน์ของเอกชนน้อยที่สุด โดยพิจารณาจากความเป็นภาวะวิสัย หรือสิ่งที่ควรจะเป็นของสังคมนั้น ในขณะนั้น ดังนั้นสิทธิหรือผลประโยชน์ของเอกชน ไม่ใช่สิทธิอันเด็ดขาด รัฐจึงอาจจะล่วงละเมิดได้ตามความจำเป็นอย่างมีเหตุมีผล

⁷⁴ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, คำอธิบายหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยการดำเนินคดีในขั้นตอนก่อนการพิจารณา, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : หจก.จิรัชการพิมพ์, 2547), น.7-8.

หลักสากลของมาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ถือว่า เรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่สำคัญสูงสุดที่รัฐต้องคำนึงถึงก่อนเสมอในการแสวงหา พยานหลักฐานซึ่งมีการรับรองไว้ในอนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการกระทำทรมานและการปฏิบัติ หรือการลงโทษอื่นที่เป็นการทรมาน โหดร้าย ค.ศ. 1984 (Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment 1984) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะมิให้มีการ ทรมานหรือการกระทำใดๆ ซึ่งเป็นการล่วงละเมิดต่อบุคคลเพื่อให้ผู้นั้นยอมบอกข้อเท็จจริงหรือรับ สารภาพโดยประเทศภาคีจะต้องกำหนดมาตรการเพื่อป้องกันการกระทำดังกล่าวด้วยและใน ประมวลระเบียบปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจหน้าที่บังคับใช้ ค.ศ. 1979 (Code of Conduct for Law Enforcement Officials 1979) ที่บัญญัติให้เจ้าหน้าที่จะต้องกระทำโดยเคารพและมุ่งคุ้มครอง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตลอดจนพิทักษ์รักษาสิทธิของมนุษยชนของบุคคลทุกคน

หลักการสำคัญในการดำเนินการของเจ้าพนักงาน โดยเฉพาะที่เป็นการใช้อำนาจรัฐ คือ รัฐจำเป็นในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยการไม่ใช้วิธีการใดๆ ซึ่งรวมถึงการแสวงหาพยานหลักฐาน ด้วยวิธีการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการทรมาน การขู่เข็ญ หรือการกระทำใดๆ ที่เป็นการลดคุณค่าของ ความเป็นมนุษย์ลง เช่น การทรมานเพื่อให้บุคคลซึ่งที่ซ่อนของกลางหรือรับสารภาพได้นำมากำหนด เป็นหลักในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ในมาตรา 4, 26 และ 29 นอกจากนี้เรื่องศักดิ์ศรีความ เป็นมนุษย์แล้วสิ่งสำคัญอีกประการที่จะต้องคำนึงถึงในการปฏิบัติหน้าที่ คือ สิทธิและเสรีภาพของ บุคคลซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ “สิทธิ” หมายถึง อำนาจที่มีกฎหมายรับรอง คุ้มครองแก่บุคคลในอันที่จะกระทำการเกี่ยวกับทรัพย์สินของบุคคลอื่น เช่น สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิ ในร่างกาย กล่าวคือ เป็นอำนาจที่กฎหมายรับรองให้แก่บุคคลคนหนึ่งในอันที่จะเรียกร้องให้บุคคล ใดบุคคลหนึ่งหรือหลายคนกระทำการหรือละเว้นกระทำการบางอย่างบางประการให้เกิด ประโยชน์⁷⁵ ส่วนเสรีภาพนั้นเป็นภาวะของมนุษย์ที่ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของผู้อื่นอันเป็นภาวะที่ ปราศจากการถูกหน่วงเหนี่ยวขัดขวางเสรีภาพ “เสรีภาพ” หมายถึง อำนาจของบุคคลใดอันที่กำหนด ตนเองเป็นอำนาจที่ทำให้บุคคลสามารถเลือกวิถีชีวิตของตนเองได้ตามใจปรารถนาเป็นอำนาจที่ บุคคลมีอยู่เหนือตนเอง ดังนั้นการใช้อำนาจรัฐในการแสวงหาพยานหลักฐานรัฐต้องให้ความเคารพ ต่อขอบเขตของสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล การแทรกแซงสิทธิเสรีภาพของบุคคลจะกระทำ

⁷⁵ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543), น.21.

ได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจ ซึ่งผ่านความเห็นชอบจากตัวแทนของประชาชนตามหลักความชอบในประชาธิปไตยที่ให้ความเห็นชอบแล้วเท่านั้น⁷⁶

การที่เจ้าหน้าที่รัฐจะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามขอบเขตและหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดแล้ว เจ้าหน้าที่รัฐยังต้องใช้ความระมัดระวังในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อแสวงหาพยานหลักฐานอย่างรอบคอบเพื่อไม่ให้ก้าวล่วงหรือกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคล เช่น สิทธิเสรีภาพในร่างกาย เคหสถาน การติดต่อสื่อสารหรือสิทธิในความเป็นส่วนตัว รวมถึงสิทธิในการที่จะไม่ให้เกิดการเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองซึ่งในทางสากลมีการรับรองไว้ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1964 (International Covenant on Civil and Political Rights 1964) โดยบุคคลมีสิทธิได้รับความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและความมั่นคงของตน จะถูกจับกุมหรือถูกลิดรอนสิทธิเสรีภาพของตนมิได้ เว้นแต่เป็นเหตุและอาศัยกระบวนการที่กฎหมายกำหนดและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายจากการลิดรอนหรือละเมิดในความเป็นอยู่ ครอบครัวยุ คหสถาน หรือการติดต่อสื่อสาร โดยมีขอบด้วยกฎหมาย รวมทั้งคุ้มครองสิทธิในการพิจารณาคดีที่จะไม่ถูกบังคับให้การปรักปรำตนเองหรือรับสารภาพผิด นอกจากนี้ยังมีการรับรองสิทธิเสรีภาพของบุคคลไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Universal Declaration of Human Rights) มีข้อกำหนดห้ามแทรกเข้าไปในกิจการส่วนตัว ครอบครัวยุ คหสถาน และการติดต่อสื่อสารของบุคคล โดยผลการหรือมิชอบด้วยกฎหมาย

แม้ว่าการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิด หรือแสวงหาข้อมูลเพื่อค้นหาความจริงเป็นขั้นตอนสำคัญเป็นอย่างมากต่อการดำเนินคดีอาญาซึ่งมุ่งให้มีการป้องกันและควบคุมอาชญากรรม การดำเนินการของเจ้าหน้าที่ที่จะต้องไม่เป็นการลิดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนจนเกินสมควร เพราะการมุ่งเน้นไปที่การป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมมากเกินไป ก็อาจส่งผลกระทบต่อผู้ที่ไม่มีส่วนร่วมหรือรู้เห็นในการกระทำที่เป็นความผิดได้ และหากการแสวงหาพยานหลักฐานของเจ้าหน้าที่รัฐกลายเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพหรือเป็นการมิชอบเสียแล้ว จะยังเป็นผลร้ายมากกว่าการพยายามปราบปรามอาชญากรรมเสียอีก นอกจากนี้ยังส่งผลถึงการรับฟังพยานหลักฐานที่ได้จากการแสวงหาพยานหลักฐานดังกล่าวอีกด้วย กล่าวคือ พยานหลักฐานที่ได้มาจากการแสวงหาพยานหลักฐานที่กระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนจะรับฟังได้หรือไม่ โดยในแต่ละประเทศมีพื้นฐานในการรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับการให้

⁷⁶ บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานของสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญใหม่, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543), น.47.

น้ำหนักระหว่างคุณค่าของการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม (Crime control) กับคุณค่าของการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน (Due process)

(1) ทฤษฎีปราบปรามอาชญากรรม (The Crime Control Model)

รูปแบบนี้อาจกล่าวในภาษาไทยได้ว่า “รูปแบบที่มุ่งการควบคุมอาชญากรรมเป็นสิ่งสำคัญ”⁷⁷ รูปแบบนี้ถือว่าการควบคุมปราบปรามอาชญากรรมเป็นหน้าที่อันสำคัญที่สุดของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา การที่จะรักษาความสงบสุขของสังคมไว้ได้จะต้องมีการควบคุมอาชญากรรมอย่างแน่นหนา กระบวนการดำเนินการต้องเป็นไปอย่างรวดเร็ว เฉียบพลัน ภารกิจที่จำเป็นในการจัดการกับผู้กระทำผิดคือ ภารกิจของตำรวจ เกี่ยวกับรูปแบบดังกล่าวนี้มีผู้อธิบายว่า

“คดีอาญาทั้งหลายทั้งปวงซึ่งเข้ามาสู่ระบบความยุติธรรมตามทฤษฎีนี้จะดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ ที่กำหนดไว้อย่างสม่ำเสมอไม่หยุดชะงัก ดังนั้นจึงมีผู้เรียกว่า กระบวนการคัดกรอง (Screening Process) ในแต่ละขั้นตอนดังนี้ การสืบสวนก่อนทำการจับกุม การจับกุม การสืบสวนภายหลังจับกุม การเตรียมคดี การพิพากษาลงโทษผู้กระทำผิด และการปลดปล่อยจำเลย ขั้นตอนต่างๆ จะดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและเป็นการปฏิบัติงานประจำ

ส่วนการคัดกรองคดีจะดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นตามลำดับ และวิธีการที่ถือว่ามีประสิทธิภาพมากที่สุดได้แก่ การวินิจฉัยคดีให้เสร็จสิ้นไปตั้งแต่ขั้นตอนต้นๆ ของกระบวนการ อาทิเช่น ผู้ต้องหาที่มีพยานหลักฐานอ่อน หรือพยานหลักฐานไม่เพียงพอที่จะลงโทษได้ หรือไม่ทราบแน่ชัดว่าผู้กระทำผิดก็ให้ปล่อยตัวไปแทนที่จะนำตัวผู้ต้องหามาดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ จนเสร็จสิ้นกระบวนการ แล้วศาลพิพากษายกฟ้องปล่อยตัวจำเลยไป เป็นต้น

ในกรณีที่ผู้ต้องหาเป็นผู้บริสุทธิ์เขาก็จะถูกคัดกรองออกไป ส่วนผู้ที่กระทำผิดก็จะถูกดำเนินคดีอย่างรวดเร็ว ทฤษฎีนี้เชื่อว่าตำรวจและอัยการสามารถที่จะวินิจฉัยความถูกต้องของขั้นตอนได้ ความมุ่งหมายของทฤษฎีนี้ก็คือขั้นตอนในกระบวนการยุติธรรมจะต้องรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ และต้องยอมรับว่าการค้นหาข้อเท็จจริงในชั้นตำรวจและอัยการเพียงพอที่จะเชื่อถือได้”⁷⁸

⁷⁷ สุพิศ ประณีตพลกรัง, “การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพผู้ต้องหาโดยองค์การตุลาการในชั้นก่อนพิจารณา : ศึกษาเปรียบเทียบกรณีไทยและสหรัฐอเมริกา,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), น.11-12.

⁷⁸ ประธาน วัฒนวานิช, “ระบบความยุติธรรมทางอาญา : แนวคิดเกี่ยวกับการควบคุมอาชญากรรมและกระบวนการยุติธรรม,” วารสารนิติศาสตร์, เล่มที่ 2, ปีที่ 9, น.151, (2520).

จากแนวคิดของรูปแบบแรกนี้จะเห็นได้ว่าเน้นหนักที่การควบคุมและปราบปรามอาชญากรรมอย่างเต็มที่ ส่วนเรื่องการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลนั้นถือว่าเป็นเรื่องรองลงไป

(2) ทฤษฎีกระบวนการนิติธรรม (The Due Process Model)

รูปแบบนี้มีผู้เรียกในภาษาไทยว่า “รูปแบบที่ยึดกฎหมายเป็นสำคัญ”⁷⁹ บางครั้งก็เรียกว่า “รูปแบบที่ยึดถือการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน” หรือ “ทฤษฎีกระบวนการนิติธรรม”⁸⁰ ซึ่งความหมายแห่งถ้อยคำต่างก็ใกล้เคียงกัน

รูปแบบกระบวนการนิติธรรมนี้เป็นรูปแบบที่มุ่งคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลเป็นสำคัญ ดังนั้นอำนาจของเจ้าพนักงานและกระบวนการของรัฐจะต้องถูกควบคุมต่อต้านการใช้อำนาจโดยไม่ชอบ โดยการจำกัดอำนาจของรัฐซึ่งกล่าวได้ว่ารูปแบบนี้มีค่านิยมในเรื่องความเป็นธรรมตามขั้นตอนต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมที่ตรงกันข้ามกับรูปแบบแรก อย่างไรก็ตามอย่างไรก็ตามก็มิมีผู้อธิบายว่า

“ทั้งนี้มิได้หมายความว่าอุดมการณ์ของทฤษฎีนี้แตกต่างจากทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม แต่ทว่าทฤษฎีกระบวนการนิติธรรมยึดถือหลักกฎหมายหรือหลักนิติธรรมมากกว่าความคิดในเรื่องการควบคุมอาชญากรรม และไม่เชื่อว่าความคิดในเรื่องการควบคุมอาชญากรรมนั้นจะมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง โดยเฉพาะการค้นหาข้อเท็จจริง ซึ่งกระทำโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจและอัยการหรือฝ่ายปกครองจะเชื่อถือได้เพียงใด เพราะวิธีปฏิบัติของตำรวจและอัยการเป็นการดำเนินงานในที่โหลวม ซึ่งอาจจะใช้วิธีการล่อลวง ชู่เข็ญ และการสร้างพยานหลักฐานขึ้นใหม่ได้ ดังนั้น แนวความคิดของทฤษฎีกระบวนการนิติธรรมจึงไม่เห็นพ้องด้วยกับการแสวงหาข้อเท็จจริงอย่างไม่เป็นทางการของทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม และต้องการให้มีการพิจารณาคดีหรือไต่สวนข้อกล่าวหาของผู้ต้องหาอย่างเป็นทางการและเปิดเผยในศาลสถิตยุติธรรมทั้งในปัญหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายต่อหน้าองค์คณะผู้พิพากษาที่เป็นกลางไม่ลำเอียงเข้ากับฝ่ายใด”⁸¹

เมื่อพิจารณาแนวคิดของรูปแบบทั้งสองแล้วจะเห็นได้ว่า ต่างก็มีเป้าหมายหลักที่ตรงกันคือ มุ่งที่จะรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยของสังคมเป็นส่วนรวม แต่วิถีทางที่จะนำไปสู่เป้าหมายหลักนั้นแตกต่างกันซึ่งความแตกต่างระหว่างความคิดของทฤษฎีกระบวนการนิติธรรมและการควบคุมอาชญากรรมอยู่ที่วิธีปฏิบัติหรือวิธีพิจารณาความ ในทางทฤษฎีความคิด

⁷⁹ อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 77, น.32.

⁸⁰ อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 78, น.152.

⁸¹ เพิ่งอ่าง.

ทางการควบคุมอาชญากรรมอาจเป็นผลทำให้สังคมยอมรับการปฏิบัติที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายของเจ้าหน้าที่บางประการ เช่น การจับกุมโดยมิชอบ การค้นโดยมิชอบ การสอบสวนโดยใช้กำลังบังคับขู่เข็ญและล่อลวงหรืออื่นๆ ส่วนกระบวนการนิติธรรมเน้นทางด้านข้อเท็จจริงที่เชื่อถือได้ ในกรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบหรือละเมิดกฎหมาย ศาลจะใช้ดุลพินิจให้ปล่อยตัวจำเลยหรือให้พิจารณาคดีใหม่ได้⁸²

การแยกรูปแบบกระบวนการทางอาญาออกเป็น 2 รูปแบบดังกล่าวนี้ อาจกล่าวได้ว่าไม่มีระบบกฎหมายของประเทศใดที่ปฏิบัติตามแนวความคิดของรูปแบบทั้งสอง แบบใดแบบหนึ่งเพียงแบบเดียว รูปแบบกระบวนการทางอาญาที่ใช้กันอยู่จริงจะเป็นแบบผสมผสานรูปแบบทั้งสองเข้าด้วยกัน ทั้งนี้เพราะในการดำเนินคดีอาญาของประเทศใดก็ตามจะต้องเป็นเรื่องของความขัดแย้งกัน ระหว่างประโยชน์รัฐ (Public interest) และประโยชน์เอกชน (Individual interest) อยู่ตลอดเวลา ซึ่งประโยชน์รัฐในที่นี้คือ ความสงบเรียบร้อยภายในรัฐ ส่วนประโยชน์เอกชน ก็คือ สิทธิเสรีภาพของบุคคลนั่นเอง⁸³ ดังนั้นในเนื้อหาของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของแต่ละประเทศจึงต้องเป็นเรื่องของการประสานระหว่างประโยชน์ 2 ประการดังกล่าวนี้ เพื่อให้เกิดความสมดุลกัน ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับว่ากฎหมายของประเทศใดจะให้ความสำคัญต่อประโยชน์ประการใดมากกว่ากัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ไม่มีอารยประเทศใดที่ใช้รูปแบบที่มุ่งการควบคุมอาชญากรรมเป็นสำคัญหรือรูปแบบกระบวนการนิติธรรมอย่างแท้ๆ แต่จะต้องมีการผสมผสานกันอยู่ เพียงแต่จะเน้นหนักไปในรูปแบบใดมากกว่ากันเท่านั้นเอง แต่มีข้อน่าสังเกตว่ารูปแบบกระบวนการนิติธรรม อาจเป็นระบบในอุดมคติที่นักนิติศาสตร์แสวงหา ซึ่งกระบวนการทางอาญาของสหรัฐอเมริกา⁸⁴นั้นอาจกล่าวได้ว่ามีหลักการใกล้เคียงกับแนวความคิดทางรูปแบบกระบวนการนิติธรรมมากกว่าระบบของประเทศอื่น⁸⁴

สำหรับรูปแบบการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยนั้น เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้วจะเห็นได้ว่าให้อำนาจเจ้าหน้าที่ตำรวจปฏิบัติการได้อย่างกว้างขวาง เช่น การออกหมายจับ หมายค้น สามารถออกได้โดยองค์กรของตำรวจเองซึ่งเป็นการมุ่งถึงความรวดเร็วเด็ดขาดและคล่องตัวและในทางปฏิบัติก็มีการเน้นหนักที่ความเฉียบพลัน การปราบปรามอย่างเด็ดขาดเป็นหลัก จึงอาจกล่าวได้ว่ากระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย

⁸² เฟิงอ้าง, น.153.

⁸³ อ้างแล้ว เชนงรรถที่ 30, น.115.

⁸⁴ อ้างแล้ว เชนงรรถที่ 78, น.153.

เน้นหนักไปในทางรูปแบบที่มุ่งการควบคุมอาชญากรรมเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามในขณะเดียวกันก็มีหลักการในทางรูปแบบกระบวนการนิติธรรมอยู่บ้าง เช่น การสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้บริสุทธิ์ ดังนั้นการปฏิบัติต่อผู้ถูกกล่าวหาจึงต้องคำนึงถึงฐานะความเป็น “ประธาน” ในคดีด้วย กล่าวคือ ไม่ถือว่าจำเลยคือ วัตถุ แห่งการถูกซักฟอกอีกต่อไป

3.2.2.2 หลักการควบคุมการใช้อำนาจของพนักงานสอบสวน

เนื่องด้วยรัฐธรรมนูญในปัจจุบันยึดหลักนิติธรรม (The Rule Of Law) กล่าวคือ การกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐจะต้องมีกฎหมายให้อำนาจ และจะใช้อำนาจเกินกว่าขอบเขตที่กฎหมายกำหนดให้อำนาจไว้ไม่ได้ เจ้าหน้าที่รัฐจะเข้าไปดำเนินการใดๆ ที่มีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลใดได้ก็ต่อเมื่อมีการกระทำอันเป็นการละเมิดต่อกฎหมาย เพื่อเป็นการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมและเป็นการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม ในการใช้อำนาจตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ จำเป็นต้องกำหนดเงื่อนไขและรายละเอียดเป็นเฉพาะไว้ในกฎหมายแต่ละเรื่องด้วย แต่ยังคงอยู่ภายใต้หลักทั่วไปซึ่งเป็นเงื่อนไขของความชอบด้วยกฎหมายดังนี้

(1) อำนาจของเจ้าพนักงาน

ผู้ใช้อำนาจรัฐต้องเป็นผู้มีอำนาจตามที่กฎหมายกำหนด คือ กฎหมายกำหนดให้เจ้าหน้าที่หรือเจ้าพนักงานของรัฐมีอำนาจดำเนินการในเรื่องนั้นๆ

(2) เขตอำนาจ

เจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจจะต้องดำเนินการภายในขอบเขตอำนาจของตน คือ ในท้องที่ที่กฎหมายกำหนด ในบางกรณีมีการกำหนดให้เจ้าหน้าที่สามารถดำเนินการได้ทั่วราชอาณาจักร เช่น อำนาจในการแสวงหาพยานหลักฐานของเจ้าหน้าที่ตำรวจ อำนาจในการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับคดีอาชญากรรมของพนักงานป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม

(3) เงื่อนไขการใช้อำนาจรัฐ

กฎหมายเกี่ยวกับการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐจะต้องกำหนดเงื่อนไขในทางรูปแบบไว้เพื่อคุ้มครองผู้ถูกกระทบกระเทือนจากการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ เช่น การจับ จะต้องมีการขออนุญาต เป็นต้น

(4) หลักความพอสมควรแก่เหตุ

การดำเนินการของเจ้าหน้าที่รัฐจะต้องกระทำให้กระทบต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องน้อยที่สุด และต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักพอสมควรแก่เหตุ คือ เป็นการกระทำที่ไม่เกินความจำเป็นตามพฤติการณ์ของเรื่อง

อำนาจในการปฏิบัติตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่เป็นอำนาจที่มาจากบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นไปตามหลักนิติธรรม คือ การจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรองรับไว้จะกระทำมิได้ เว้นแต่ จะอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย แต่จะต้องไม่กระทบกระเทือนสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพนั้นด้วย

นอกจากนี้ ยังมีหลักการอันเป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับเจ้าพนักงานของรัฐซึ่งเป็นการกระทำทางปกครองอย่างหนึ่ง ดังนั้นการใช้อำนาจของพนักงานสอบสวนในการรวบรวมพยานหลักฐานตามกฎหมายนั้น ก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นการกระทำทางปกครอง ในการรวบรวมพยานหลักฐานได้อันเป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล หลักการการกระทำทางปกครองจึงเป็นแนวคิดที่จะสามารถหยิบยกขึ้นมาเพื่อพิจารณาประกอบด้วย หลักการอันเป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการกระทำทางปกครองที่สำคัญที่เกี่ยวข้องนำมาพิจารณาได้ดังนี้⁸⁵

(1) หลักการใช้อำนาจตามสมควรแก่เหตุ

ในเมื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐจะทำการก้าวล่วงสิทธิของปัจเจกชน ก็จะต้องไม่สร้างภาระให้ปัจเจกชนเกินสมควร แม้จะมีกฎหมายให้อำนาจกระทำการเช่นนั้น ได้ก็ตาม การตรวจ การค้น ก็ต้องใช้หลักการนี้ ถึงแม้ว่ากฎหมายจะไม่ได้บัญญัติในเรื่องการกระทำต้องสมควรแก่เหตุก็ตาม ก็เชื่อว่าเจ้าพนักงานจะทำได้โดยไม่ต้องใช้หลักตามสมควรแก่เหตุดังกล่าว หลักการตามสมควรแก่เหตุ นั้นพิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างเครื่องมือทางกฎหมายที่องค์กรเจ้าหน้าที่เลือกใช้ กับวัตถุประสงค์ของการกระทำทางปกครองนั้น สำหรับวัตถุประสงค์ของการกระทำนั้นต้องพิจารณาจากบริบทของข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น⁸⁶ ขั้นตอนการพิจารณาเพื่อปรับเข้ากับการรวบรวมพยานวัตถุของพนักงานสอบสวน มี 4 ขั้นตอน คือ

1. การค้นหาวัตถุประสงค์ของการแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐาน เพื่อพิสูจน์ความผิดหรือบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา

⁸⁵ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายปกครอง: หลักการพื้นฐานในกฎหมายปกครองและการกระทำทางปกครอง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546), น.31.

⁸⁶ เพิ่งอ้าง, น.33-37.

2. การพิจารณาว่ามาตรการที่พนักงานสอบสวนเลือกเป็นมาตรการที่บรรลุนิติภาวะที่ประสงค์ที่ต้องการหรือไม่

3. การพิจารณาว่ามาตรการที่อาจบรรลุนิติภาวะที่พนักงานสอบสวนต้องการนั้นเป็นมาตรการที่จำเป็นหรือไม่ กล่าวคืออาจเลือกทางอื่นได้

4. การพิจารณาว่ามาตรการที่อาจบรรลุนิติภาวะที่พนักงานสอบสวนต้องการและเป็นมาตรการที่จำเป็นนั้นเป็นมาตรการที่พอสมควรแก่เหตุหรือไม่

ดังนั้น วัตถุประสงค์ของการสอบสวนคือ เพื่อการพิสูจน์ความผิดหรือบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา มาตรการตรวจร่างกาย และการตรวจสถานที่เกิดเหตุสามารถพิสูจน์ความจริงนั้นได้ โดยเฉพาะทางนิติวิทยาศาสตร์ แต่การที่จะตรวจถึงสิ่งที่เป็นอยู่ภายในร่างกาย หรือตรวจสถานที่เกิดเหตุแบบละเอียดใช้เวลาหลายวันจะบรรลุถึงข้อเท็จจริงหรือไม่ ต้องดูว่ามีความจำเป็นหรือมีเหตุผลพอสมควรแก่เหตุหรือไม่

การล่วงละเมิดสิทธิส่วนบุคคลหรือการจำกัดสิทธิของปัจเจกชน ต้องพิจารณาผลประโยชน์สาธารณะและผลประโยชน์ของปัจเจกชนตามหลักการตามที่กล่าวมาดังนี้

(2) หลักการคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ⁸⁷

“ประโยชน์สาธารณะ” เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการกระทำของพนักงานสอบสวน ต้องคำนึงถึงเสมอ เพราะหลักการนี้เป็นหลักการที่ยอมรับในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ยังบัญญัติรองรับไว้ในมาตรา 2 ที่ว่า “ในระบอบประชาธิปไตย การกระทำทั้งหลายขององค์กรของรัฐย่อมจะต้องเป็นไปเพื่อประชาชนทั้งปวงเพื่อสันติสุขและความดีงามร่วมกัน” หลักการนี้เป็นหลักการที่สำคัญสำหรับการใช้กฎหมายและการตีความกฎหมายด้วยว่าต้องกระทำเพื่อ “ประโยชน์สาธารณะ” และองค์กรฝ่ายปกครองหรือเจ้าพนักงานของรัฐ และพนักงานสอบสวนต้องอธิบายได้ด้วยเหตุด้วยผลว่าการนั้นกระทำไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ

การตรวจร่างกายของบุคคลไม่ว่าจะเป็นส่วนหนึ่งของร่างกายหรือไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของร่างกาย หรือการตรวจสถานที่เกิดเหตุโดยไม่ต้องได้รับความยินยอมหรือได้รับความยินยอมจากบุคคลนั้น พนักงานสืบสวนและพนักงานสอบสวนคดีอาญาต้องตอบให้ได้ว่าที่กระทำไปนั้นเป็น “ประโยชน์สาธารณะ”

⁸⁷ เติ้งอ๋าง, น.42-43.

การพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์สาธารณะเป็นการใช้ดุลยพินิจของพนักงานสอบสวนต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ดังนี้

(3) หลักการใช้ดุลยพินิจ

แม้ว่ากิจกรรมของพนักงานสอบสวนต้องอยู่ภายใต้หลักความชอบด้วยกฎหมาย แต่พนักงานสอบสวนซึ่งใช้อำนาจทางปกครองอย่างหนึ่งก็มีอำนาจเหลืออยู่คือ อำนาจดุลยพินิจ (le pouvoir discrétionnaire⁸⁸) เป็นเรื่องของการที่กฎหมายมอบอำนาจให้แก่เจ้าหน้าที่ในเรื่องใดไว้ โดยเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่นั้นมีเสรีภาพในการพิจารณาตามสถานการณ์ว่าจะใช้อำนาจนั้นหรือไม่ และจะใช้อย่างไรด้วย ในเรื่องนี้เกี่ยวกับหลักวิธีพิจารณาความอาญา ก็มักจะมีคำว่า “มีเหตุอันควรสงสัย” “ในกรณีจำเป็น” “กรณีฉุกเฉินอย่างยิ่ง” เป็นต้น บทบัญญัติของกฎหมายเช่นนี้ให้อำนาจเจ้าพนักงานมีอำนาจใช้ดุลยพินิจได้ เรียกว่าอำนาจดุลยพินิจ (pouvoir discrétionnaire) ความจำเป็นที่ต้องมีอำนาจดุลยพินิจก็เพราะว่าพนักงานสอบสวนจะต้องปรับตัวอยู่ตลอดเวลาให้เข้ากับสถานการณ์เฉพาะและความเปลี่ยนแปลงอันเป็นพลวัตรที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ซึ่งเป็นเรื่องที่กฎหมายไม่อาจคาดการณ์และกำหนดไว้ได้ ในทางตรงกันข้าม หากปล่อยให้พนักงานสอบสวนมีดุลยพินิจมากเกินไป ก็จะไม่มีความมั่นคงปลอดภัยของประชาชน เพราะฝ่ายปกครองอาจใช้อำนาจตามอำเภอใจได้

ในสถานการณ์ปัจจุบัน ไม่ปรากฏว่ามีการกระทำทางปกครองใดที่เป็นดุลยพินิจแบบสมบูรณ์เต็มที่ยกต่อไป กล่าวคือ ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมตรวจสอบของศาล สภาแห่งรัฐฝรั่งเศส ได้ยุติการมีดุลยพินิจอย่างเด็ดขาดโดยไม่มีการตรวจสอบไว้แล้วตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 20 (คำพิพากษาศาลแห่งรัฐ ลงวันที่ 31 มกราคม ค.ศ. 1902 ในคดี *Grazietti, S.*, 1903, III, p.113) การใช้อำนาจดุลยพินิจต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขสองประการ คือ

- (1) เงื่อนไขเกี่ยวกับอำนาจในการกระทำหรือออกคำสั่ง
- (2) เงื่อนไขเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ที่จะต้องดำเนินการให้บรรลุความสำเร็จ

การใช้ดุลยพินิจนั้นต้องเป็นเรื่องหลักการใช้อำนาจตามสมควรแก่เหตุตามข้อ 2.4.1 และหลักผลประโยชน์สาธารณะ ตามข้อ 2.4.2 นั่นเอง

⁸⁸ Droit Administratif 17 edition, Dalloz, 1988, Jean Rivero et Jean Waline, หลักกฎหมายปกครองฝรั่งเศส, แปลและเรียบเรียงโดย สุรพล นิธิไกรพนธ์ และคณะ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลปกครอง, 2545), น.78-82).

กิจกรรมของฝ่ายปกครอง (les activite's administratives) ที่นักกฎหมายชาวฝรั่งเศสเห็นว่าประเทศฝรั่งเศสได้ทำนั้นคือ กิจกรรมของตำรวจทางปกครอง ซึ่งให้คำจำกัดความว่า⁸⁹

“ในสังคมที่มีการจัดระเบียบ ความเป็นอิสระในการประกอบกิจกรรมของเอกชน จำเป็นต้องมีขอบเขตตามที่หน่วยงานของรัฐกำหนดไว้ โดยตั้งอยู่บนหลักประกันขั้นพื้นฐานในการใช้เสรีภาพของประชาชน ซึ่งเป็นตัวกำหนดกรอบและขอบเขตในการประกอบกิจกรรมของเอกชน”

อย่างไรก็ตาม ฝ่ายบริหารมีอำนาจกำหนดและทำให้มาตรการดังกล่าวสมบูรณ์ รวมทั้งนำมาตรการไปบังคับใช้โดยทั่วไปอย่างเป็นทางการ นอกจากนี้ ฝ่ายบริหารมีหน้าที่ป้องกันมิให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อย ดังนั้น ความหมายของคำว่า ตำรวจทางปกครอง คือ กระบวนการแทรกแซงของฝ่ายปกครองซึ่งพยายามที่จะทำให้กิจกรรมของเอกชนซึ่งดำเนินไปตามหลักเกณฑ์ของจารีตทางสังคม และอยู่ภายใต้กรอบกฎหมายกำหนดไว้ พนักงานสอบสวนจึงมีอำนาจที่จะจำกัดสิทธิของบุคคลได้ ถ้าเป็นไปตามหลักเกณฑ์จารีตประเพณีของสังคม และภายใต้กรอบของกฎหมาย

วัตถุประสงค์ในการดำเนินการของตำรวจทางปกครอง (les buts de la police administrative) ซึ่งเปรียบเทียบกับตำรวจทางยุติธรรมนั้นอาจกล่าวได้ว่า

- (1) มีลักษณะของการป้องกันและปราบปราม
- (2) ตำรวจปกครองมีภารกิจแตกต่างไปจากภารกิจของตำรวจทางยุติธรรม (la police judiciaire)

ความแตกต่างด้านการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจฝ่ายปกครองกับตำรวจทางยุติธรรม ได้แก่ ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจทางการบริหาร แต่อีกฝ่ายอยู่ภายใต้อำนาจตุลาการศาลยุติธรรม กล่าวคือ ตำรวจทางปกครองพยายามป้องกันไม่ให้เกิดปัญหารุนแรงและยืดเยื้อ แต่ตำรวจทางยุติธรรมมีหน้าที่ป้องกันและปราบปรามความผิดอาญาที่เกิดขึ้น กรณีมีผู้ฝ่าฝืนหรือละเมิดกฎ ซึ่งก็คือบทบาทในการเสาะแสวงหาผู้กระทำความผิด ระบุรูปพรรณสัณฐานผู้ต้องหา และรวบรวมพยานหลักฐาน เพื่อให้การดำเนินการของศาลเป็นไปโดยสะดวก (อ้างคำวินิจฉัยศาลคดีขัดกัน ลงวันที่ 7 มิถุนายน 1951 คดี Noualek, Rec ., หน้า 636 คำวินิจฉัยสภาแห่งรัฐ ลงวันที่ 24 มิถุนายน 1960 คดี Le Monde หน้า 412 และคำวินิจฉัยสภาแห่งรัฐ ลงวันที่ 8 มีนาคม 1963 คดี Masetti, R.D.P. 1963 หน้า 297)

⁸⁹ เท็งฮ้าง, น.427.

ในทางปฏิบัติ ความแตกต่างดังกล่าวยังมีความละเอียดอ่อนอยู่มาก เนื่องจากกิจกรรม ตำรวจทั้งสองประเภท อาจมีผู้ปฏิบัติงานร่วมกันได้ เพราะในบางเวลาตำรวจทางปกครอง เช่น ตำรวจจราจรทำหน้าที่ทางปกครอง และมีอำนาจเปรียบเทียบปรับได้ อันเป็นการทำหน้าที่ในทาง ยุติธรรม

แนวคิดดังกล่าวมาจากแนวคิดของกฎหมายฝรั่งเศส ที่มองเห็นว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจใน ฝรั่งเศสมีบทบาทเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจของฝ่ายบริหาร และเจ้าหน้าที่ตำรวจในฝ่ายยุติธรรม ซึ่ง บางครั้งเจ้าหน้าที่ตำรวจก็ทำงานทั้งสองอย่าง ถ้าเป็นเรื่องภายในของเจ้าหน้าที่ตำรวจเองที่ไม่ กระทบกับบุคคลภายนอกก็จะมีระเบียบกฎหมาย ซึ่งในการศึกษาเรื่องนี้ กฎระเบียบของตำรวจ สังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาตินั้น ในด้านการยุติธรรม คือ ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี

กิจกรรมทางปกครองนั้น ถ้าเป็นเรื่องที่บังคับกันในระหว่างเจ้าหน้าที่กับผู้บังคับบัญชา นั้น โดยที่ประชาชนไม่ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องด้วย ไม่จำเป็นต้องเป็นกฎหมาย แต่ถ้า ผู้ได้บังคับบัญชานั้นทำผิดกฎหมายนั้นก็ต้องถูกลงโทษทางวินัย ดังนั้น ระเบียบตำรวจเกี่ยวกับคดี จึงเป็นเรื่องกฎหมายทางปกครองที่ไม่มีผลกระทบต่อประชาชน กฎเกณฑ์ดังกล่าวมิได้เป็นที่รับรู้ แก่บรรดาผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องกับทางราชการ อย่างไรก็ตามถ้าเรื่องการตรวจร่างกายผู้เสียหาย ผู้ต้อง หรือการตรวจสถานที่เกิดเหตุขึ้นจริงๆแล้ว เมื่อประชาชนเดือดร้อนจากระเบียบดังกล่าวประชาชน ก็ต้องอาศัยหลักกฎหมายทั่วไป เช่น ประมวลกฎหมายอาญาในเรื่องความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพ ใน เรื่องการบังคับตรวจร่างกาย หรือบังคับเอาจากส่วนที่เป็นเนื้อตัวร่างกายของผู้เสียหายหรือ ผู้ต้องหา หรือความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน เช่น ทำให้เสียทรัพย์สินหรือบุกรุก ทรัพย์สินอันหาหลักฐานใน สถานที่เกิดเหตุ หรือกรณีปิดกั้นที่เกิดเหตุทำให้เจ้าของสถานที่เกิดเหตุได้รับความเดือดร้อน เป็นต้น

ดังนั้น ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดีจะกำหนดหลักเกณฑ์ให้กระทบกับสิทธิส่วนบุคคลของประชาชนไม่ได้ ถ้าจะต้องดำเนินการละเมิดสิทธิแก่บุคคลทั่วไปแล้วจะต้องทำเป็น กฎหมายโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษาเพื่อประกาศให้ประชาชนทราบโดยทั่วกัน

บทที่ 4

อำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในการยึดและอายัด ตามกฎหมายต่างประเทศ

ในบทที่ 4 จะได้กล่าวถึงอำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในการยึดและอายัดตามกฎหมายต่างประเทศ โดยจะได้กล่าวถึงประเทศเยอรมนี ประเทศฝรั่งเศส ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศอังกฤษ ปรากฏรายละเอียด ดังนี้

4.1 ประเทศเยอรมนี

ประเทศเยอรมนีใช้หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐแบบไต่สวนหาความจริง ในอดีตที่ผ่านมาให้ศาลไต่สวนแต่เพียงผู้เดียวเป็นผู้ดำเนินการสอบสวนฟ้องร้องและชี้ขาดลงโทษผู้ต้องหา โดยการพิจารณาพิพากษาตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสอบสวนที่ศาลได้กระทำการสอบสวนด้วยตนเอง จึงทำให้ศาลอาจเกิดอคติต่อผู้ต้องหาได้⁹⁰ ต่อมากลางศตวรรษที่ 19 เยอรมันได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินคดีอาญา เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างอำนาจของศาลกับอัยการ จึงมีการแบ่งอำนาจของศาลในการสอบสวนฟ้องร้อง โดยให้การดำเนินคดีชั้นสอบสวนฟ้องร้องทั้งหมดอยู่ในความรับผิดชอบของอัยการฝ่ายเดียว โดยยึดถือหลักว่าการสอบสวนฟ้องร้องเป็นกระบวนการที่แบ่งแยกกันไม่ได้⁹¹ ดังนั้นตำรวจและอัยการประเทศเยอรมันจึงมีหน้าที่ร่วมมือกันค้นหาความจริงเกี่ยวกับความผิดทางอาญาที่เกิดขึ้น

4.1.1 ประเภทของตำรวจ

ตำรวจในประเทศเยอรมนีมี 2 รูปแบบ คือ ตำรวจระดับสหพันธรัฐ (Federal Police) และ ตำรวจของมลรัฐ (State Police) เจ้าหน้าที่ตำรวจในประเทศเยอรมนี โดยตำรวจมลรัฐจะมีหน้าที่ทั่วไปเกี่ยวกับการรักษาความสงบเรียบร้อย การดำเนินคดีอาญาที่เกิดขึ้นในเขตรัฐนั้นๆ แต่

⁹⁰ John H. Langbein, *Comparative Criminal Procedure : Germany*, (St.Paul : West Publishing Company, 1977), p. 90.

⁹¹ คณิต ฒ นคร, *อัยการกับการสอบสวนคดีอาญา : รวมบทความเกี่ยวกับการสอบสวนคดีอาญาในนานาประเทศ*, (กรุงเทพมหานคร : ชูติมาการพิมพ์, 2533), น.76.

ตำรวจสหพันธรัฐจะมีความรับผิดชอบเฉพาะภารกิจบางประเภทที่ได้กำหนดเอาไว้เท่านั้น เช่น การสืบสวนสอบสวนคดีอาญาที่เป็นเรื่องอาชญากรรมข้ามชาติ การก่อการร้าย เป็นต้น

4.1.1.1 ตำรวจสหพันธรัฐ จะอยู่ภายใต้การควบคุมบังคับบัญชาของกระทรวงมหาดไทย โดยมีหน่วยงานสำคัญคือ Federal Police เป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจในเครื่องแบบที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการรักษาความมั่นคงบริเวณชายแดน การรักษาความปลอดภัยสถานที่สำคัญของชาติ ดำเนินความสัมพันธ์กับหน่วยงานตำรวจต่างประเทศ ทำหน้าที่ช่วยเหลือตำรวจมลรัฐเกี่ยวกับการสืบสวนคดีอาญาที่มีความสำคัญ การรวบรวมสถิติอาชญากรรม ประวัตินิติอาชญากร และเข้าร่วมสืบสวนสอบสวนคดีอาญาเมื่อได้รับการร้องขอจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยหรือจากหน่วยงานตำรวจมลรัฐ

4.1.1.2 ตำรวจระดับมลรัฐ โดยทั่วไปแล้วจะมีภารกิจ 2 ประการ คือ ทำหน้าที่ทางปกครองในการป้องกันอาชญากรรม การบังคับใช้กฎหมายจราจร และมีหน้าที่สำคัญในการสืบสวนสอบสวนคดีอาญาที่เกิดขึ้นภายในเขตรับผิดชอบ ภารกิจตำรวจมลรัฐจะอยู่ในความควบคุมของกระทรวงมหาดไทยเช่นเดียวกับตำรวจสหพันธรัฐ

4.1.2 อำนาจหน้าที่ของตำรวจ

เจ้าหน้าที่ตำรวจในประเทศเยอรมนีไม่ว่าจะเป็นตำรวจในระดับสหพันธรัฐหรือมลรัฐต่างก็มีอำนาจหน้าที่คล้ายคลึงกัน โดยมีภารกิจที่สำคัญสองประการ คือ ภารกิจในกระบวนการดำเนินคดีอาญา และการรักษาความสงบเรียบร้อย ซึ่งแยกพิจารณาได้ดังนี้

กระบวนการดำเนินคดีอาญาในประเทศเยอรมนีนั้นแบ่งออกได้เป็น 3 ขั้นตอน⁹² คือ ขั้นสืบสวนสอบสวน ขั้นไต่สวนมูลฟ้อง และชั้นพิพากษาคดี เจ้าหน้าที่ตำรวจจะเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีอาญาก็ต่อเมื่อเป็นกระบวนการในชั้นสอบสวนเท่านั้น ผู้มีบทบาทอย่างสูงในการดำเนินคดีอาญาชั้นสอบสวนคือพนักงานอัยการ ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบการสอบสวนและกำหนดทิศทางในการรวบรวมพยานหลักฐาน ส่วนเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ช่วยเหลือพนักงานอัยการในการดำเนินคดีอาญาเท่านั้น⁹³ พนักงานอัยการถือว่าเป็นผู้บังคับบัญชาของเจ้าหน้าที่ตำรวจในกระบวนการสอบสวนคดี โดยปกติ เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น เจ้าหน้าที่ตำรวจจะต้องรายงานให้พนักงานอัยการทราบ พนักงานอัยการจะไปทำการตรวจสอบสถานที่เกิดเหตุด้วยตนเองเพื่อ

⁹² สุรสิทธิ์ แสงวิโรจน์พัฒน์, “ขั้นตอนการดำเนินคดีอาญา ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน,” *ศาลฎีกา*, เล่ม 1, ปีที่ 54, น.190-191 (มกราคม – เมษายน 2551).

⁹³ *อ้างแล้ว* เจริญธรรมที่ 91

รวบรวมพยานหลักฐานที่ใช้พิสูจน์ข้อเท็จจริงเข้าสู่สำนวนการสอบสวน พนักงานอัยการมีอำนาจที่จะเรียกให้บุคคลมาให้ถ้อยคำ ตรวจสอบพยานเอกสาร พยานวัตถุ ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบพยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ กรณีที่พนักงานอัยการไม่สามารถทำได้เองอาจมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นผู้ดำเนินการแทนได้⁹⁴

อำนาจของเจ้าหน้าที่ตำรวจในการจะริเริ่มกระบวนการสอบสวนคดีอาญามีอย่างจำกัด และแทบจะไม่มีดุลพินิจในชั้นสอบสวน เช่น ดุลพินิจในการที่จะไม่ดำเนินคดี เนื่องจากถือว่าเป็นอำนาจในการสอบสวนเป็นของพนักงานอัยการเท่านั้น เว้นแต่ในกรณีที่จำเป็นเร่งด่วนเพื่อไม่ให้พยานหลักฐานถูกทำลายหรือถูกซ่อนเร้น เจ้าหน้าที่ตำรวจอาจเข้ามาทำการสอบสวนคดีอาญาเบื้องต้นได้ แต่จะต้องรีบรายงานให้พนักงานอัยการทราบและต้องส่งมอบเอกสารบันทึกต่างๆ ที่ได้ระหว่างการสอบสวน โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจให้แก่พนักงานอัยการทั้งหมด เพื่อให้พนักงานอัยการเข้ามารับหน้าที่ในการสอบสวนคดีอาญาต่อไป⁹⁵ ในกรณีที่พบการกระทำความผิดซึ่งหน้า เจ้าหน้าที่ตำรวจเยอรมันย่อมมีอำนาจที่จะเข้าทำการจับกุมได้ แต่กระบวนการต่อเนื่องหลังจากจับกุม เช่น การเข้าค้นในเคหสถานเพื่อหาวัตถุพยาน หรือของกลางในคดี ย่อมจะอยู่ภายใต้การควบคุมของพนักงานอัยการ พนักงานอัยการจึงเป็นผู้บังคับบัญชาเจ้าหน้าที่ตำรวจในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอย่างแท้จริง เมื่อพนักงานอัยการเห็นว่าในขั้นตอนในชั้นสืบสวนสอบสวนได้เสร็จสิ้นแล้ว ก็จะวินิจฉัยพยานหลักฐานในสำนวนเพื่อทำความเห็นสั่งฟ้องต่อไปในชั้นไต่สวนมูลฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องหากเห็นว่าพยานหลักฐานรับฟังไม่ได้ว่ามีการกระทำความผิด⁹⁶ แต่ในทางปฏิบัติอัยการมิได้ทำการสอบสวนคดีอาญาทุกเรื่อง บ่อยครั้งตำรวจจะดำเนินการสอบสวนคดีไปโดยลำพัง โดยฝ่าฝืนความมุ่งหมายของกฎหมาย ไม่ได้รายงานสิ่งที่ได้ทำไปให้อัยการทราบในโอกาสแรกเลย และจะส่งผลการสอบสวนมาให้อัยการเมื่อเสร็จสิ้นการสอบสวนแล้ว ซึ่งในทางปฏิบัติเป็นที่ยอมรับกันได้โดยอัยการจะเข้าดำเนินการสอบสวนคดีต่อเมื่อคดีที่เกิดขึ้นนั้นมีความสำคัญหรือยุ่งยากซับซ้อน หรือการสอบสวนของตำรวจที่อาจมีอิทธิพลทางการเมืองเข้ามาครอบงำ ดังนั้นหากอัยการเห็นว่าตำรวจจะละทิ้งคดีหรือไม่ดำเนินคดีด้วยเหตุผลทางการเมือง

⁹⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน มาตรา 161

⁹⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน มาตรา 165

⁹⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน มาตรา 152 และ 170

อัยการจะเป็นผู้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสอบสวนคดีเสียเอง เนื่องจากอัยการมีความเป็นกลาง และมีอิสระมากกว่าตำรวจ⁹⁷

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน สิ่งของที่อาจจะถูกยึดได้ จะต้องเป็นสิ่งของที่ซึ่งอาจจะเป็นพยานหลักฐานสำคัญในการสอบสวนซึ่งจะต้องถูกยึดไว้เป็นของกลางหรือเก็บรักษาเป็นอย่าง โดยสิ่งของดังกล่าวจะต้องถูกยึดหากบุคคลซึ่งควบคุมดูแลสิ่งของนั้นไม่ได้ยินยอมให้โดยสมัครใจ ทั้งนี้ สิ่งของที่อาจถูกยึดดังกล่าวยังนำไปใช้บังคับกับการยึดใบอนุญาตขับขี่ด้วย⁹⁸

การยึดและอายัดสิ่งของดังกล่าวข้างต้น โดยหลักแล้วศาลเท่านั้นจะเป็นผู้มีอำนาจออกคำสั่งให้ยึดและอายัด เว้นแต่จะเป็นกรณีที่มีเหตุจำเป็นเร่งด่วนในสถานการณ์ฉุกเฉิน อัยการจะเป็นผู้มีอำนาจสั่งให้ยึดและอายัดได้ ส่วนเจ้าหน้าที่ผู้สนับสนุนอัยการจะทำได้เฉพาะการยึดสิ่งหาริมทรัพย์ในกรณีที่มีเหตุจำเป็นเร่งด่วนในสถานการณ์ฉุกเฉินเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม กรณีที่อัยการเป็นผู้ออกคำสั่งให้ยึดหรืออายัด จะต้องยื่นเสนอเพื่อให้ศาลรับรองคำสั่งยึดหรืออายัดดังกล่าวภายใน 1 สัปดาห์ แต่ในกรณีนี้ไม่นำไปใช้กับการยึดสิ่งหาริมทรัพย์ตามคำสั่งศาล และไม่ว่าเป็นกรณีใดก็ตาม ผู้ที่มีส่วนได้เสียสามารถยื่นคำร้องขอให้ศาลวินิจฉัยการกระทำดังกล่าวได้ตลอดเวลา

อัยการจะต้องแจ้งให้บุคคลผู้เสียหายทราบถึงการบังคับใช้มาตรการตามคำสั่งยึดหรืออายัดดังกล่าวโดยไม่ชักช้า⁹⁹

ในการควบคุมตรวจสอบเจ้าหน้าที่ตำรวจเกี่ยวกับการดำเนินการในกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้น เนื่องจากระบบการสอบสวนฟ้องร้องคดีอาญาในประเทศเยอรมันมีพนักงานอัยการเป็นผู้รับผิดชอบ โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นผู้มีหน้าที่ช่วยเหลือพนักงานอัยการในการดำเนินคดีอาญา การดำเนินการในทางอาญาของเจ้าหน้าที่ตำรวจจึงถูกควบคุมตรวจสอบโดยพนักงานอัยการอย่างใกล้ชิด การรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานอัยการนั้น กระทำในฐานะที่เป็นผู้พิทักษ์กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศเยอรมนี โดยจะรวบรวมพยานหลักฐานไม่เพียงแต่พิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาเท่านั้น ยังรวมถึงความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาด้วย เจ้าหน้าที่ตำรวจจึงไม่อาจดำเนินการใดๆ ในกระบวนการยุติธรรมได้ตามอำเภอใจ ทั้งนี้ พนักงานอัยการจะ

⁹⁷ คณิต ฒ นคร, “ความสัมพันธ์ระหว่างอัยการและตำรวจ,” วารสารอัยการ, เล่ม 3, ปีที่ 36, น.48-49.

⁹⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน มาตรา 94

⁹⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน มาตรา 111 e

เป็นผู้พิจารณาถึงความเหมาะสมและความชอบด้วยกฎหมายของขั้นตอนและเงื่อนไขตามกฎหมายในการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ตำรวจ¹⁰⁰

4.2 ประเทศฝรั่งเศส

ประเทศฝรั่งเศสในปัจจุบันใช้หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐแบบได้สวนหาความจริง ซึ่งทั้งศาล อัยการและตำรวจต่างมีหน้าที่ต้องกระตือรือร้นร่วมมือกันที่จะค้นหาความจริง มิใช่เป็นคู่ต่อสู้ของผู้ถูกกล่าวหา และอำนาจหน้าที่ต่างๆ ของเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจดำเนินคดีอาญาได้ถูกบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (Code de procédure Pénale) ก่อนมีการนำคดีเข้าสู่กระบวนการพิจารณาในศาลจะต้องมีการสอบสวนคดีอาญานั้นเสียก่อน¹⁰¹

4.2.1 ประเภทของตำรวจ

แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ตำรวจฝ่ายปกครอง (La Police administrative) และตำรวจฝ่ายคดี (La Police judiciaire)¹⁰²

1. ตำรวจฝ่ายปกครอง อยู่ภายใต้อำนาจการบังคับบัญชาของฝ่ายปกครอง มีหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน ป้องกันมิให้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น แบ่งออกเป็นสองประเภท คือ

1.1 ตำรวจฝ่ายปกครองทั่วไป (Police administrative générale) มีอำนาจหน้าที่ในการป้องกันมิให้เกิดการกระทำความผิดกฎหมายทั่วไปด้วยการออกกฎหรือระเบียบ หรือด้วยการปฏิบัติการต่างๆ เช่น การรักษาความสงบเรียบร้อยหรือสุขอนามัยของชุมชน หรือการติดตามการเดินทางของคนเพื่อไม่ให้กีดขวางการจราจร เป็นต้น

1.2 ตำรวจฝ่ายปกครองพิเศษ (Police administrative spéciale) คือ ตำรวจที่มีอำนาจหน้าที่ของฝ่ายปกครองในการป้องกันมิให้มีการละเมิดกฎหมายเป็นเรื่องๆ เฉพาะกรณีๆ ไป เช่น อำนาจในการควบคุมการก่อสร้างอาคาร อำนาจในการควบคุมการรื้อถอนสิ่งปลูกสร้าง เป็นต้น

¹⁰⁰ Leonard H Leigh and Lucia Zender, *The Royal Commission on Criminal Justice : A Report on the Administration of Criminal Justice in the Pre-Trial phase in France and Germany*, (London, 1992), p. 26-30.

¹⁰¹ โทเม็น ภัทธภิรมย์, “การสอบสวนคดีอาญาในประเทศฝรั่งเศส,” *อัยการนิเทศ*, ฉบับที่ 3, เล่มที่ 31, น. 338 (2512).

¹⁰² อุทัย อาทิวา, *รวมบทความกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ วิ. เจ. พรินต์ติ้ง, 2557), น. 79 - 84.

หากเปรียบเทียบกับตำรวจของไทย ตำรวจฝ่ายปกครองทั่วไปจะมีความหมายใกล้เคียงกับความหมายของ “พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ” ของไทย ซึ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (16) หมายความว่า พนักงานซึ่งกฎหมายให้อำนาจหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน ให้รวมทั้งพืศติ เจ้าพนักงานกรมสรรพสามิต กรมศุลกากร กรมเจ้าท่า พนักงานตรวจคนเข้าเมือง และเจ้าพนักงานอื่นๆ ในเมื่อทำการอันเกี่ยวกับการจับกุมปราบปรามผู้กระทำความผิดกฎหมาย ซึ่งตนมีหน้าที่ต้องจับกุมหรือปราบปราม

2. ตำรวจฝ่ายคดี (La Police judiciaire) ถือเป็นกลไกของการอำนวยความยุติธรรมที่อยู่ภายใต้อำนาจตุลาการและจะเข้ามาในคดีต่อเมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นแล้ว เปรียบเทียบได้กับพนักงานสอบสวนของไทย ซึ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (6) หมายความว่า เจ้าพนักงานซึ่งตามกฎหมายให้อำนาจและหน้าที่ทำการสอบสวน และ “การสอบสวน” ตามมาตรา 2 (11) หมายความว่า การรวบรวมพยานหลักฐานและการดำเนินการทั้งหลายอื่นตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ ซึ่งพนักงานสอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหาเพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิดเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ โดยลักษณะการทำงานของพนักงานสอบสวนของไทยจึงเข้ามาในคดีเมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นแล้วเท่านั้น แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ

2.1 เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดี (Le officiers de police judiciaire) ได้แก่ บุคคลตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 16 ดังต่อไปนี้

2.1.1 นายกเทศมนตรี และรองนายกเทศมนตรี

2.1.2 เจ้าพนักงานหรือทหารชั้นสัญญาบัตรของกองบัญชาการรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ทหารฝ่ายตำรวจที่ทำหน้าที่ในกองบัญชาการรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติมาแล้วตั้งแต่สามปีขึ้นไป เว้นแต่ในกรณีที่เขาได้รับการแต่งตั้งหรือมอบหมายโดยคำสั่งของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เมื่อเห็นชอบกับข้อเสนอของคณะกรรมการ

2.1.3 ผู้ตรวจการตำรวจ (จรตำรวจ) รองผู้อำนวยการตำรวจฝ่ายปฏิบัติการ ผู้กำกับดูแลสารวัตรตำรวจ และข้าราชการในตำแหน่งผู้บังคับการหรือตำรวจชั้นสัญญาบัตรของสำนักงานตำรวจแห่งชาติซึ่งได้รับแต่งตั้งหรือมอบหมายโดยคำสั่งของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เมื่อเห็นชอบกับข้อเสนอของคณะกรรมการ

2.1.4 ผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการตำรวจฝ่ายคดีประจำกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงกลาโหม

เมื่อพิจารณาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 14 และ 17 ประกอบกันแล้ว เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีมีอำนาจดังต่อไปนี้

- (1) รับคำร้องทุกข์ และคำกล่าวโทษ
- (2) ทำการสอบสวนเบื้องต้น
- (3) อำนาจการสอบสวนมีขอบเขตที่กว้างขวางในกรณีที่ทำกรสอบสวนความผิด

อุกฤษฏ์โทษ และความผิดมัชฌิมโทษซึ่งหน้า

- (4) ร้องขอความช่วยเหลือจากกองกำลังสาธารณะ
- (5) ปฏิบัติการตามคำร้องขอส่งประเด็นการสอบสวน
- (6) อำนาจควบคุมตัว

2.2 เจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายคดี (Le agents de police judiciaire) เปรียบเสมือนผู้ช่วยของเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดี ได้แก่ บุคคลตามที่ระบุไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 20 ดังต่อไปนี้

2.2.1 ทหารตำรวจซึ่งไม่มีฐานะของเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดี

2.2.2 ข้าราชการซึ่งเป็นผู้บังคับหน่วยงานและสังกัดของสำนักงานตำรวจแห่งชาติซึ่งไม่มีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดี รวมทั้งข้าราชการฝึกงานของหน่วยงานดังกล่าว และนักเรียนนายร้อยตำรวจ

2.2.3 ข้าราชการในหน่วยควบคุมและบังคับใช้กฎหมายของสำนักงานตำรวจแห่งชาติซึ่งไม่มีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดี

2.2.4 เจ้าหน้าที่รักษาความสงบซึ่งมาจากหน่วยทหารชั้นประทวนเก่าและเจ้าหน้าที่ตำรวจของสำนักงานตำรวจแห่งชาติซึ่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ทดลองงานก่อนวันที่ 31 ธันวาคม ค.ศ. 1985 ซึ่งผ่านการปฏิบัติงานในหน้าที่ดังกล่าวมาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี และผ่านการทดสอบทางเทคนิค

2.2.5 เจ้าหน้าที่รักษาความสงบซึ่งมาจากหน่วยงานสอบสวนเก่าของตำรวจ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ทดลองงานก่อนวันที่ 1 มีนาคม ค.ศ. 1979 โดยผ่านการปฏิบัติงานในหน้าที่ดังกล่าวมาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี และผ่านการทดสอบทางเทคนิค

อำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายคดีนี้ มีฐานะเป็นผู้ช่วยเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีในการปฏิบัติการกิจ เจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายคดีมีอำนาจลงบันทึกการกระทำความผิดที่เกิดขึ้นและมี

อำนาจบันทึกคำให้การของพยาน (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 20 และ 22) อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายคดีจะไม่มีอำนาจในการตัดสินใจควบคุมตัวผู้ต้องสงสัย

4.2.2 ความสัมพันธ์ของตำรวจฝรั่งเศสกับองค์กรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา¹⁰³

เมื่อประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส ค.ศ. 1958 แล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างพนักงานอัยการและตำรวจฝ่ายคดีก็ยังคงมีลักษณะของความสัมพันธ์ในแนวดิ่ง กล่าวคือ มีลักษณะการบังคับบัญชาในการปฏิบัติงาน ดังจะเห็นได้จากหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1. ตำรวจฝ่ายคดีปฏิบัติหน้าที่ภายใต้การอำนวยการของอัยการแห่งสาธารณรัฐ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 12(1))

2. ตำรวจฝ่ายคดีอยู่ภายใต้การสอดส่องดูแลของอธิบดีอัยการและภายใต้การควบคุมของศาลไต่สวน (Chambre de l'instruction) สอดคล้องกับที่บัญญัติไว้ในมาตรา 224 (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 13)

3. เมื่อเปิดการไต่สวนคดีขึ้นแล้ว ตำรวจฝ่ายคดีจะปฏิบัติหน้าที่ในฐานะตัวแทนของผู้พิพากษาไต่สวน และส่งข้อมูลและพยานหลักฐานที่แสวงหาและรวบรวมได้ให้กับผู้พิพากษาไต่สวน

ความสัมพันธ์ระหว่างตำรวจฝ่ายคดีกับอัยการหรือศาล ขึ้นอยู่กับประเภทการสอบสวน ได้แก่

4.2.2.1 การสอบสวนความผิดซึ่งหน้า (L'enquête de flagrance หรือ L'enquête de flagrant délit) เป็นการสอบสวนประเภทที่ให้อำนาจเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีในการปฏิบัติหน้าที่และใช้มาตรการบังคับเพื่อการแสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความจริงมากกว่าการสอบสวนประเภทอื่นเนื่องจากเป็นความผิดที่เกิดขึ้นในระยะเวลาที่ใกล้ชิดกับการจับกุมตัวผู้กระทำความผิดได้ และนอกจากนั้นก็ถือว่าเป็นการสอบสวนที่จำกัดประเภทของความผิดอยู่เพียงความผิดที่ร้ายแรง คือ ความผิดอุกฤษฏ์โทษและความผิดมัจฉิมโทษที่มีโทษจำคุกเท่านั้น ดังนั้น ความผิดมัจฉิมโทษที่มีแต่โทษปรับ และความผิดลหุโทษซึ่งไม่มีโทษจำคุกอยู่แล้ว เป็นความผิดเล็กน้อย จึงไม่มีความจำเป็นต้องใช้มาตรการบังคับที่รุนแรงในการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจฝ่ายคดีแต่อย่างใด ในการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีหลังจากที่พบหรือได้รับแจ้งเหตุว่ามีกรกระทำ ความผิดซึ่งหน้าเกิดขึ้น ประการแรก เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีจะต้องรีบแจ้งให้อัยการแห่ง

¹⁰³ เพิ่งอ้าง, น.88-108.

สาธารณรัฐทราบโดยทันที (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 54 และ D.3) และจะต้องรีบเดินทางไปยังสถานที่เกิดเหตุ เมื่อเดินทางไปถึงแล้ว เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีมีอำนาจดำเนินการทั้งหลายที่เป็นประโยชน์ในการสอบสวน หากอัยการแห่งสาธารณรัฐพิจารณาเห็นว่า เป็นประโยชน์ ก็จะเดินทางไปสถานที่เกิดเหตุด้วยตนเองเพื่ออำนวยความสะดวกปฏิบัติงาน

เมื่อเดินทางไปสถานที่เกิดเหตุแล้ว เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีมีอำนาจใช้มาตรการทุกอย่างที่จำเป็นสำหรับการตรวจตรา เก็บรักษาวัตถุหรือสิ่งของทั้งหลายที่สามารถใช้เป็นพยานหลักฐานในการค้นหาความจริงได้ เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีจะต้องใช้ความระมัดระวังอย่างยิ่งในการเก็บรักษาวัตถุและสิ่งของซึ่งเก็บได้ในสถานที่เกิดเหตุซึ่งอาจเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือสูญหายได้ (กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 54 วรรคสอง) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยไม่เจตนาเป็นความผิดลหุโทษ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 55) แต่ถ้าการเปลี่ยนแปลงได้กระทำลงเพื่อขัดขวางความยุติธรรมเป็นความผิดมหัศจรรย์โทษ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 434-4

นอกจากนี้เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีมีอำนาจเก็บของกลาง คือวัตถุที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด อาวุธ หรือเครื่องมือซึ่งใช้ในการกระทำความผิด หรือมุ่งหมายที่จะใช้กระทำ หรือสิ่งของใดๆ ซึ่งปรากฏว่าได้มาจากการกระทำความผิด (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 56 วรรคสอง)

เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีมีอำนาจกันทุกคนให้ออกไปไกลจากที่เกิดเหตุจนกระทั่งเสร็จสิ้นการปฏิบัติงาน (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 61) และมีอำนาจตรวจบัตรประจำตัวประชาชนของบุคคลทุกคนที่อยู่ ณ ที่นั้น (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 78-2)

การดำเนินงานของเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีในกรณีความผิดซึ่งหน้า นี้ ถือเป็นเรื่องพิเศษที่ฝ่ายนิติบัญญัติประสงค์จะให้อำนาจแก่ตำรวจในการเริ่มดำเนินการปฏิบัติหน้าที่ที่มีลักษณะเทียบได้กับการไต่สวนของผู้พิพากษาไต่สวนในระหว่างระยะเวลาซึ่งการสอบสวนความผิดซึ่งหน้าอยู่ภายในอำนาจของตนตามกฎหมาย ทั้งนี้ เนื่องมาจากเหตุผลของความเร่งด่วนในการแสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐานซึ่งเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด ดังนั้น การกระทำทุกอย่างดังกล่าวในชั้นสอบสวนความผิดซึ่งหน้าของเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีจึงมีลักษณะเหมือนกับการดำเนินการไต่สวนของผู้พิพากษาไต่สวนในการสอบสวนเบื้องต้น แต่อย่างไรก็ตาม การสอบสวนความผิดซึ่งหน้าซึ่งกระทำโดยเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีนั้นถือว่าการชั่วคราว และมีขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวก

สะดวกสำหรับการไต่สวนคดีซึ่งจะตามมาในภายหลัง เนื่องจากการสอบสวนความผิดซึ่งหน้าของตำรวจนี้ กฎหมายกำหนดระยะเวลาสำหรับการดำเนินการไว้ไม่เกินแปดวัน (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 53 วรรคสอง)

สำหรับการสืบสวนสอบสวนและการค้น ตำรวจจะเริ่มการสืบสวนสอบสวนเพื่อนำไปสู่การค้นพบพยานหลักฐานที่ยังไม่ปรากฏ ตำรวจจะค้นหาบรรดากระดาด เอกสาร และวัตถุทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดและนำมาซึ่งการค้นพบข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับพฤติการณ์แห่งการกระทำความผิด ตำรวจจะทำการค้นอันเป็นการใช้มาตรการบังคับ ซึ่งบุคคลที่อยู่อาศัยในสถานที่ที่ทำการค้นไม่สามารถจะขัดขวางการดำเนินการของตำรวจได้ ผู้ใดขัดขวางจะถือว่าเป็นความผิดฐานขัดขวางเจ้าพนักงานในการยุติธรรม เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีมีอำนาจเดินทางไปยังที่อยู่อาศัยของบุคคลที่มีข้อมูลบ่งชี้ว่าได้ร่วมกระทำความผิด หรือแม้ปรากฏว่ายึดถือเอกสารหรือวัตถุที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดที่มีการกล่าวหา (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 56) อำนาจดังกล่าวเป็นอำนาจของเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดี ส่วนเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายคดีไม่อำนาจเช่นนั้น

การค้นอาจกระทำได้ในสำนักงานหรือบ้านพักอาศัยของทนายความ แต่การค้นในกรณีเช่นนี้จะต้องกระทำโดยผู้พิพากษา และต้องมีประธานสภาทนายความจังหวัด (Bâtonnier) อยู่ต่อหน้าการปฏิบัติการค้นนั้นด้วย การค้นในคลินิกของแพทย์ โนตารีพลับลิก หรือผู้บังคับคดีก็ต้องปฏิบัติในทำนองเดียวกัน คือ ต้องมีผู้แทนของสภาหรือองค์กรวิชาชีพอยู่ด้วยในการค้น (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 56-1 แก้ไขเพิ่มเติมโดยรัฐบัญญัติลงวันที่ 4 มกราคม ค.ศ. 1993) การค้นที่ฝ่าฝืนหลักเกณฑ์ดังกล่าวจะไม่มีผลใช้บังคับได้ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 59 วรรคสอง แก้ไขเพิ่มเติม โดยรัฐบัญญัติ ลงวันที่ 24 สิงหาคม ค.ศ. 1993)

4.2.2.2 การสอบสวนเบื้องต้น (L'enquête préliminaire)

การสอบสวนเบื้องต้น เป็นการสอบสวนอีกประเภทหนึ่งซึ่งกระทำโดยตำรวจฝ่ายคดี เช่นเดียวกับการกระทำความผิดซึ่งหน้า การสอบสวนเบื้องต้นอาจเริ่มต้นโดยพนักงานอัยการเมื่อได้รับคำร้องทุกข์หรือคำกล่าวโทษแล้วส่งเรื่องให้เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีดำเนินการสอบสวน หรืออาจเป็นกรณีที่เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีได้รับแจ้งเรื่องจากเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายคดีหรือมีคำร้องทุกข์หรือคำกล่าวโทษ แล้วรายงานให้พนักงานอัยการทราบและพนักงานอัยการมีคำสั่งเป็นลายลักษณ์อักษรให้เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีดำเนินการสอบสวนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการสอบสวนเบื้องต้นก็เหมือนกับการสอบสวนความผิดซึ่งหน้า คือ เพื่อค้นหาพยานหลักฐานที่จำเป็นสำหรับการพิสูจน์ความจริง เป็นการสอบสวนที่มีความมุ่งหมาย เพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงซึ่งเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดให้แก่อัยการแห่งสาธารณรัฐ ลักษณะสำคัญของการสอบสวน มีสองประการ คือ

(1) เป็นการสอบสวนที่มีมาตรการบังคับน้อยกว่าการสอบสวนความผิดซึ่งหน้า

โดยหลักการของการสอบสวนเบื้องต้นนั้นจะมีมาตรการบังคับที่กระทบกระเทือนสิทธิของบุคคลผู้ต้องสงสัยหรือผู้ต้องหาน้อยกว่าการสอบสวนความผิดซึ่งหน้า กล่าวคือ การสอบสวนเบื้องต้นไม่อาจกระทำลงต่อบุคคลใดได้ เว้นแต่บุคคลนั้นจะให้ความยินยอมโดยชัดแจ้งหรือโดยพฤตินัย ดังนั้น เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีจะต้องได้รับความยินยอมอนุญาตจากบุคคลผู้มีส่วนได้เสียก่อนที่จะดำเนินการใดๆ อันเป็นส่วนหนึ่งของการสอบสวนเบื้องต้น

ความผิดที่อยู่ในขอบเขตของการสอบสวนเบื้องต้นนั้นมีมากกว่าการสอบสวนความผิดซึ่งหน้า เพราะความผิดทุกประเภทอยู่ในขอบเขตของการสอบสวนเบื้องต้น ดังนั้น ไม่ว่าจะความผิดดังกล่าวจะเป็นความผิดลหุโทษซึ่งมีแต่เพียงโทษปรับ หรือความผิดมหัศจรรย์โทษซึ่งกำหนดไว้เพียงโทษปรับเท่านั้นก็อยู่ในขอบเขตของการสอบสวนเบื้องต้นได้ แตกต่างกับการสอบสวนความผิดซึ่งหน้าซึ่งกระทำได้เฉพาะความผิดอุกฤษฏ์โทษและมหัศจรรย์โทษเท่านั้น ไม่สามารถกระทำได้ในกรณีความผิดลหุโทษ

ผู้ที่มีอำนาจทำการสอบสวนเบื้องต้นได้คือเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดี และเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายคดีภายใต้การควบคุมของเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดี โดยตั้งต้นคดีเองได้ตามที่เห็นสมควร หรือโดยคำสั่งของอัยการแห่งสาธารณรัฐ แต่ผู้ช่วยเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายคดีไม่มีอำนาจทำการสอบสวนเบื้องต้นได้ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 21) การที่ให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีทำการสอบสวนเบื้องต้นได้มากกว่าที่ให้ไว้ใน การสอบสวนความผิดซึ่งหน้านั้นมีเหตุผลเนื่องมาจากการสอบสวนเบื้องต้นเป็นการสอบสวนที่ใช้มาตรการบังคับโดยมีเงื่อนไขต้องอาศัยความยินยอมของบุคคลที่เกี่ยวข้อง บุคคลดังกล่าวจึงมีสิทธิที่จะไม่ให้ใช้มาตรการบังคับเอากับตนได้ ดังนั้นฝ่ายนิติบัญญัติจึงสามารถให้อำนาจการสอบสวนเบื้องต้นกับเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายคดีได้มากขึ้น ในขณะที่การสอบสวนความผิดซึ่งหน้านั้นมีมาตรการบังคับที่เด็ดขาดอยู่มากมายจึงจำเป็นต้องให้อำนาจดังกล่าวแก่เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีซึ่งได้รับการสนับสนุนหรือไว้วางใจว่าจะเป็นหลักประกันให้กับบุคคลได้ดีกว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายคดี

สำหรับพนักงานอัยการนั้น นอกจากอัยการแห่งสาธารณรัฐแล้ว อัยการผู้ช่วยของอัยการสาธารณรัฐมีอำนาจออกคำสั่งให้เปิดการสอบสวนเบื้องต้นได้ เนื่องจากเป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดทิศทางกำกับดูแลการสอบสวน (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 12,14 วรรคสอง และมาตรา 75) พนักงานอัยการอาจกระทำการสอบสวนด้วยตนเอง เนื่องจากมีสถานะพิเศษของเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีอยู่แล้ว ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 41 วรรคสี่

ส่วนระยะเวลาของการสอบสวนเบื้องต้นนั้น รัฐบัญญัติฉบับลงวันที่ 15 มิถุนายน ค.ศ. 2000 ต้องการเพิ่มอำนาจของอัยการแห่งสาธารณรัฐในการควบคุมการสอบสวนเบื้องต้นของตำรวจฝ่ายคดี โดยให้ระยะเวลาการดำเนินการสอบสวนเบื้องต้นอยู่ในกำหนดเวลาที่มีเหตุผลตามสมควร เนื่องจากแต่เดิมนั้นการสอบสวนเบื้องต้นใช้เวลายาวนานเกินไป นับแต่ขึ้นไป ระยะเวลาของการดำเนินการสอบสวนเบื้องต้นจะมีกรอบที่กำหนดชัดเจน ไม่ว่าจะการสอบสวนเบื้องต้นจะเริ่มโดยเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดี หรือโดยคำสั่งของอัยการแห่งสาธารณรัฐ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 75-1 และ 75-2)

ในกรณีที่อัยการแห่งสาธารณรัฐมีคำสั่งให้เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีทำการสอบสวนเบื้องต้น อัยการแห่งสาธารณรัฐจะต้องกำหนดระยะเวลาแล้วเสร็จของการสอบสวนเบื้องต้นไว้ด้วย กำหนดเวลาดังกล่าวอาจขยายออกไปได้ ถ้ามีเหตุผลอันสมควรของพนักงานสอบสวน

ในกรณีที่เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีได้เริ่มทำการสอบสวนเบื้องต้น โดยดุลพินิจของตนเอง เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีมีหน้าที่ต้องรายงานความก้าวหน้าของการสอบสวนเบื้องต้นให้อัยการแห่งสาธารณรัฐทราบภายในหกเดือนนับแต่วันที่เริ่มทำการสอบสวน (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 75-1)

(2) การใช้มาตรการบังคับ

ความจำเป็นในการได้มาซึ่งพยานหลักฐานทำให้ฝ่ายนิติบัญญัติจำเป็นต้องให้อำนาจในการใช้มาตรการบังคับที่จำเป็นในการสอบสวนเบื้องต้น ซึ่งมาตรการบังคับที่จำเป็นดังกล่าวไม่แตกต่างจากมาตรการบังคับที่ใช้ในการสอบสวนความผิดซึ่งหน้า แต่การใช้มาตรการบังคับดังกล่าวมีลักษณะบางประการ กล่าวคือ

(2.1) การค้นและมาตรการที่เกี่ยวข้อง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าการค้นในการสอบสวนความผิดซึ่งหน้าว่า ตำรวจฝ่ายคดีมีอำนาจมากในการค้น แต่สำหรับการค้นในการสอบสวนเบื้องต้นนั้น การค้นไม่อาจกระทำได้ หากไม่ได้รับความยินยอมจากบุคคลเจ้าของเคหสถานที่จะทำการค้น

ความยินยอมดังกล่าวจะต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษร ด้วยการเขียนของผู้มีส่วนได้เสีย หรือถ้าหากบุคคลดังกล่าวไม่อาจทำการเขียนได้ ก็จะต้องมีการบันทึกเหตุดังกล่าวไว้ในบันทึกการค้นถึงความยินยอมดังกล่าว (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 76 วรรคสอง)

แบบฟอร์มของความยินยอมที่เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีใช้บันทึกถ้อยคำของบุคคลที่ให้ความยินยอมในการค้นนั้น เป็นไปตามมาตรา 127 แห่งรัฐกำหนด ฉบับลงวันที่ 20 พฤษภาคม ค.ศ. 1903 และมาตรา C 137 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศสที่บัญญัติไว้ ดังนี้

“ข้าพเจ้าทราบดีว่า ข้าพเจ้าสามารถคัดค้านการค้นในเคหสถานของข้าพเจ้าได้ แต่ข้าพเจ้าให้ความยินยอมอย่างชัดแจ้งสำหรับการค้นและการยึดทรัพย์สินที่ท่านกระทำลง ณ สถานที่นี้ ซึ่งท่านพิจารณาแล้วเห็นว่าจำเป็นสำหรับการสอบสวนในคดีนี้”

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติแล้ว เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีก็มักไม่ค่อยได้ใช้ถ้อยคำของผู้ให้ความยินยอมตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ แต่ใช้ถ้อยคำที่แสดงการให้ความยินยอมอย่างง่าย ๆ ว่า “อ่านและรับรองว่าถูกต้อง” พร้อมทั้งลงลายมือชื่อในบันทึกการตรวจค้น บรรทัดฐานของคำพิพากษาศาลฎีกาฝรั่งเศสก็ยอมรับทางปฏิบัติดังกล่าว ความยินยอมดังกล่าวไม่อาจถอนได้ ในทางปฏิบัติ มักไม่ค่อยมีการปฏิเสธไม่ให้ความยินยอม ผู้ที่ไม่ได้กระทำความผิดจะรีบให้ความยินยอมในการค้นเคหสถานเพื่อแสดงความบริสุทธิ์ของตนเอง แม้แต่ผู้กระทำความผิดเองก็ยากที่จะปฏิเสธการค้นได้ เพราะการค้นสามารถกระทำได้ทุกขณะที่พนักงานอัยการเปิดการไต่สวนข้อเท็จจริงเมื่อทราบรายงานเรื่องการกระทำความผิดที่เกิดขึ้น

(2.2) ข้อยกเว้นในเรื่องการให้ความยินยอมในการค้น

หลักการค้นต้องได้รับความยินยอมจากเจ้าของสถานที่ในการสอบสวนเบื้องต้นนั้น มีข้อยกเว้นอยู่บางประการในความคิดที่เกี่ยวข้องกับองค์กรอาชญากรรม ดังต่อไปนี้

(ก) ความผิดฐานก่อการร้าย (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 704-724)

(ข) ความผิดฐานมีอาวุธและวัตถุระเบิด รวมทั้งความผิดฐานยาเสพติด (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 76-1)

วิธีพิจารณาสำหรับข้อยกเว้นดังกล่าวคือ อัยการแห่งสาธารณรัฐจะยื่นคำร้องต่อผู้พิพากษาแห่งเสรีภาพและการกักขัง และผู้พิพากษาดังกล่าวจะพิจารณามีคำสั่งเห็นชอบหรือปฏิเสธการค้น กล่าวโดยสรุปคือ คำสั่งของผู้พิพากษาแห่งเสรีภาพและการกักขังที่เห็นชอบกับการค้นจะมีผลเข้ามาแทนที่การให้ความยินยอมของบุคคลผู้มีส่วนได้เสียในการค้น

การดำเนินการคั่นก็เป็นไปตามหลักเกณฑ์ทั่วไป การคั่นสามารถกระทำได้ไม่แต่เฉพาะในเคสสถานของผู้ต้องสงสัย แต่รวมถึงเคสสถานของบุคคลที่เก็บรักษาวัตถุหรือสิ่งของที่สามารถแสดงถึงความมีอยู่ของการกระทำความผิดได้ แม้บุคคลที่สามนั้นจะไม่ทราบเรื่องก็ตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 76-1 บัญญัติว่า “การกระทำอันเกิดขึ้นเนื่องจากการปฏิบัติการอันเกี่ยวข้องกับความคิดอื่น นอกเหนือจากที่กล่าวไว้ในคำสั่งของผู้พิพากษานั้น ไม่เป็นสาเหตุแห่งการยกเลิกกระบวนการพิจารณาที่กระทำลง” บรรทัดฐานของคำวินิจฉัยของศาลฎีกาได้ยอมรับผลแห่งการคั่นซึ่งกระทำลงตามคำร้องขอส่งประเด็น อย่างไรก็ตาม การยึดทรัพย์ที่เกี่ยวข้องกับความคิดอื่นที่ปรากฏขึ้นในระหว่างการคั่นนั้นไม่อาจกระทำได้ เว้นแต่จะได้รับความยินยอมจากเจ้าของสถานที่ ยกเว้นในกรณีความเป็นความผิดซึ่งหน้า

4.2.2.3 การสอบสวนโดยผู้พิพากษาไต่สวน (L'instruction préparatoire)

เป็นลักษณะเฉพาะของวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศสที่มีผู้พิพากษาไต่สวนเข้ามาทำการสอบสวนคดีอาญา โดยเรียกชื่อการสอบสวนดังกล่าวว่า “การไต่สวนคดีอาญา” การไต่สวนของผู้พิพากษาไต่สวนจะเป็นการคั่นข้อเท็จจริงที่จะเป็นประโยชน์ต่อศาลที่มีเขตอำนาจในชั้นพิจารณาพิพากษาคดี อย่างไรก็ตาม การไต่สวนมีความแตกต่างจากการสอบสวนสามประการ คือ

- (ก) การไต่สวนกระทำได้โดยไม่จำกัดเวลาในการดำเนินงาน
- (ข) การกระทำของผู้พิพากษาไต่สวนนั้นมีความหลากหลายและมีขอบเขตที่ไม่จำกัดเหมือนการสอบสวนของเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดี
- (ค) การไต่สวนจะกระทำได้ต่อเมื่อได้มีการเริ่มคดีอาญา บุคคลที่อยู่ในกระบวนการไต่สวนจะไม่ใช่ออยู่ในฐานะของผู้ต้องสงสัยหรือผู้เสียหายอีกต่อไป แต่จะมีฐานะเป็นผู้ถูกไต่สวนและคู่ความฝ่ายแพ่ง

จะเห็นได้ว่า ลักษณะอำนาจของพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย มีความแตกต่างจะประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของฝรั่งเศสในหลายประการ กล่าวคือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย ไม่ได้กำหนดให้มีเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายคดีเป็นผู้ช่วยพนักงานสอบสวนเหมือนกับกฎหมายฝรั่งเศส เพียงแต่มีมาตรา 124 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่งบัญญัติให้สิทธิแก่ผู้เสียหายที่จะร้องทุกข์ต่อพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ซึ่งมีตำแหน่งเจ้าหน้าที่รองหรือเหนือพนักงานสอบสวน และเป็นผู้ซึ่งมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยตามกฎหมายเท่านั้น และเมื่อได้รับคำร้องทุกข์แล้ว ให้

พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจเช่นว่านั้นจัดการส่งคำร้องทุกข์ของผู้เสียหายไปยังพนักงานสอบสวน และจะจดหมายเหตุอะไรบ้างเพื่อประโยชน์ของพนักงานสอบสวนก็ได้

อย่างไรก็ตาม พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจของไทยไม่มีฐานะเป็นผู้ช่วยพนักงานสอบสวนอย่างเช่นเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายคดีในกฎหมายฝรั่งเศสแต่อย่างใด โดยหลักการพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจของไทยจึงไม่มีอำนาจสอบคำให้การของพยาน พนักงานสอบสวนไทยมีอำนาจให้เจ้าพนักงานอื่นทำการแทนได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 128 ซึ่งบัญญัติว่า “การใดเป็นสิ่งที่เล็กน้อยในการสอบสวน” นั้น กฎหมายไม่ได้กำหนดกรอบไว้ แต่พอพิจารณาตัวอย่างของการกระทำซึ่งเป็นสิ่งเล็กน้อยในการสอบสวนได้ ตัวอย่างเช่น การกระทำที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (1) (2) และ (4) จะเห็นได้ว่า การยึดไว้ซึ่งสิ่งของที่ค้นพบ.. ดังกล่าวไว้ในอนุมาตรา (4) การเหล่านี้พนักงานสอบสวนอาจสามารถมอบหมายให้ตำรวจผู้อยู่ได้บังคับบัญชาดำเนินการแทนได้ ทั้งนี้โดยเปรียบเทียบกับบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 85 วรรคแรก ซึ่งให้อำนาจเจ้าพนักงานผู้จับหรือรับตัวผู้ถูกจับไว้มีอำนาจค้นตัวผู้ต้องหาและยึดสิ่งของต่างๆ ซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้

เมื่อพิจารณาระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยในชั้นสอบสวนแล้วจะเห็นได้ว่า โดยหลักการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย มาตรา 131 นั้น ได้กำหนดให้พนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานไม่แต่เฉพาะเพื่อที่จะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดเท่านั้น แต่เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาด้วย ดังนั้น ในการทำงาน of พนักงานสอบสวนจึงต้องมีความเป็นกลางและเป็นภาวะวิสัยอยู่ด้วย แต่การตรวจสอบการทำงานของพนักงานสอบสวนของไทย อาจกล่าวได้ว่า มีเฉพาะการตรวจสอบภายในองค์กรโดยผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นเท่านั้น ซึ่งการตรวจสอบตามลำดับชั้นภายในองค์กรนั้นอาจมีข้อสงสัยจากสาธารณชนในบางครั้งหรือบางกรณี ส่วนการตรวจสอบโดยหน่วยงานภายนอกองค์กรนั้นเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา คือ การตรวจสอบสำนวนการสอบสวนโดยพนักงานอัยการซึ่งห่างไกลจากการทำงานของพนักงานสอบสวน จึงเป็นการตรวจสอบที่คาดหวังประสิทธิภาพของความสมบูรณ์และถูกต้องได้ยาก และมักจะมีปัญหาเกิดขึ้นในการสืบพยานของพนักงานอัยการ जोทกในชั้นพิจารณาอยู่บ่อยครั้ง จนเป็นเหตุให้ศาลพิพากษายกฟ้อง ทั้งนี้สาเหตุหลักสำคัญก็เนื่องจากระบบของไทยแยกการสอบสวนออกจากการฟ้องคดี จึงทำให้ขาดการทำงานในลักษณะร่วมกันของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการในการค้นหาความจริง ซึ่งแตกต่างจากการปฏิบัติงานของตำรวจฝ่ายคดีของฝรั่งเศส ที่มีใช้การทำงานที่เป็นอิสระจาก

หน่วยงานอื่นในกระบวนการยุติธรรม แต่เป็นการปฏิบัติงานที่มีดุลยสัมพันธ์ของอำนาจระหว่าง ตำรวจฝ่ายคดีกับตุลาการซึ่งเป็นผู้อำนวยความสะดวกด้วยพนักงานอัยการและผู้พิพากษาได้ส่วน

อาจกล่าวโดยสรุปก็คือ แม้เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีของประเทศฝรั่งเศส จะมีอำนาจในการรวบรวมพยานหลักฐานทั้งปวง เพื่อจะพิสูจน์ทราบถึงตัวผู้กระทำความผิด โดยเจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีของฝรั่งเศสมีอำนาจในการค้นและยึดสิ่งของที่อาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้ เช่นเดียวกับพนักงานสอบสวนของไทยก็ตาม แต่จะเห็นได้ว่า การใช้อำนาจค้นและยึดสิ่งของของพนักงานตำรวจฝ่ายคดีของฝรั่งเศส ก็มีขอบเขตที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะในกรณีที่ไม่ใช่ความผิดซึ่งหน้า ที่การเริ่มคดีจะเริ่มขึ้นได้โดยพนักงานอัยการและมีคำสั่งให้เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีดำเนินการสอบสวนเสียก่อนเท่านั้น พนักงานสอบสวนจึงจะสามารถดำเนินการรวบรวมพยานหลักฐานในการสอบสวนต่อไปได้ และจะต้องดำเนินการภายในกรอบเวลาที่อัยการกำหนด และจะต้องรายงานความก้าวหน้าของการสอบสวนให้อัยการทราบเป็นระยะ นอกจากนี้ อำนาจในการค้นและการยึดสิ่งของที่ค้นพบเพื่อนำมาเป็นพยานหลักฐานในกรณีที่ไม่ใช่ความผิดซึ่งหน้าก็จะทำโดยพลการไม่ได้ เพราะกฎหมายฝรั่งเศสกำหนดให้จะต้องได้รับความยินยอมจากเจ้าของสถานที่เสียก่อนอีกด้วย จะเห็นได้ว่า การดำเนินการของพนักงานตำรวจฝ่ายคดีจะมีความสัมพันธ์โดยอยู่ภายใต้การกำกับควบคุมโดยอัยการและศาลเสมอตั้งแต่เริ่มต้นการสอบสวน

4.3 ประเทศสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกาได้กำหนดการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพไว้ในรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 4 บัญญัติไว้ว่า สิทธิของบุคคลที่จะมีความปลอดภัยมั่นคงในร่างกาย เคหสถาน เอกสาร และวัตถุสิ่งของ ต่อการค้น การยึด และการจับ ที่ไม่มีเหตุอันควรจะถูกล่วงละเมิดมิได้ และห้ามมิให้การออกหมาย เว้นแต่ จะ โดยมีเหตุอันควรซึ่งได้มาโดยการสาบานหรือปฏิญาณ และหมายนั้น จะต้องระบุเฉพาะเจาะจงถึงสถานที่ซึ่งจะถูกค้น ตัวบุคคลที่จะถูกจับ และสิ่งของที่จะถูกยึด

หลักการดังกล่าวเป็นหลักประกันการยืนยันการค้นในเคหสถานและการยึดสิ่งของจะกระทำได้อต่อเมื่อมีเหตุอันสมควร และมีคำสั่งหรือหมายของศาล นอกจากนี้ประเทศสหรัฐอเมริกา ยังมีกฎหมายที่ให้อำนาจศาลในการริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดดังจะกล่าวต่อไปนี้

หลักการริบทรัพย์ในประเทศสหรัฐอเมริกามีรากฐานมาตั้งแตยุคอาณานิคม โดยกฎหมายให้อำนาจรัฐบาลในการยึดเรือและสินค้าบนเรือที่ฝ่าฝืนกฎหมายศุลกากรและกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง แม้ว่าในกรณีที่เจ้าของเรือที่ถูกริบนั้นจะไม่ได้รู้เห็นกับการกระทำความผิดก็ตาม หลักการดังกล่าวแสดงให้เห็นชัดว่ารัฐบาลมุ่งเน้นวัตถุที่เป็นเรือที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดมากกว่าที่จะมุ่งเน้นลูกเรือหรือกัปตันเรือ

ในปี ค.ศ. 1969 สภาองเกรสได้นำหลักการริบทรัพย์ดั้งเดิมนี้มาใช้เป็นเครื่องมือต่อสู้กับองค์กรอาชญากรรมและปราบปรามขบวนการค้ายาเสพติด โดยสภาองเกรสมีความมุ่งประสงค์ที่จะใช้กฎหมายดังกล่าวเพื่อเป็นเครื่องมือในการตัดทอนอำนาจทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ กำไรทรัพย์สินที่ใช้ในขบวนการอาชญากรรมดังกล่าว ต่อมาช่วงประมาณปี ค.ศ. 1970 สภาองเกรสได้ผ่านกฎหมาย 3 ฉบับ ซึ่งเน้นให้เห็นถึงการออกกฎหมายของสหพันธรัฐในการริบทรัพย์ทางอาญา และการริบทรัพย์ทางแพ่ง กล่าวคือ กฎหมาย “Racketeer Influenced and Corrupt Organization Act” หรือที่เรียกกันว่า “Rico”, กฎหมาย “Continuing Criminal Enterprise Act” หรือที่เรียกกันว่า “CCE” โดยกฎหมาย RICO มุ่งเน้นการปราบปรามและริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับองค์กรอาชญากรรม กฎหมาย CCE มุ่งเน้นการริบทรัพย์ที่เกี่ยวข้องกับการค้ายาเสพติด

ทรัพย์สินที่เข้าข่ายที่จะถูกริบได้ตามกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา มีดังนี้

1. ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับขบวนการค้ายาเสพติด (Property Related to Drug Crimes)
2. ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการฟอกเงิน (Property Related to Money-Laundering Crimes)
3. ทรัพย์สินที่อาจถูกริบได้ตามกฎหมายอื่น

ทรัพย์สินที่ใช้ มีไว้ หรือได้มาในการกระทำความผิดบางอย่างก็อาจเข้าข่ายที่จะถูกริบได้ อย่างไรก็ตามจะต้องปรากฏหลักฐานว่าทรัพย์สินนั้นจะต้อง “เกี่ยวข้อง” หรือ “มีส่วนร่วม” ในอาชญากรรมที่ฝ่าฝืนกฎหมายสหพันธรัฐ ยกตัวอย่าง การที่รัฐบาลจะริบเรือของผู้ค้ายาเสพติดได้นั้น รัฐจะต้องพิสูจน์ให้เห็นได้ว่าเรือลำดังกล่าวถูกใช้ในการกระทำความผิดครั้งใด หรือถูกมุ่งประสงค์ที่จะใช้ในการกระทำความผิดครั้งใดหรือทำให้การสืบสวนขยายผลยับยั้งการกระทำความผิดได้

ในปี ค.ศ. 1970¹⁰⁴ ที่สภาองเกรสได้ผ่านกฎหมาย “Racketeer Influenced and Corrupt Organization Act” หรือเรียกกันว่า “Rico” ถือเป็นกฎหมายฉบับแรกของประเทศสหรัฐอเมริกาที่ให้

¹⁰⁴ นับแต่ได้มีการบังคับใช้รัฐธรรมนูญของประเทศสหรัฐอเมริกา ผู้ก่อตั้งรัฐธรรมนูญฯ ได้ยกเลิกแนวความคิดในการริบทรัพย์สินซึ่งเคยนำมาใช้กว้างขวางในประเทศอังกฤษดังปรากฏใน Amendment IV

อำนาจสหพันธรัฐในการริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดในคดีอาญาได้ กฎหมาย RICO ให้อำนาจสหพันธรัฐที่จะยึดทรัพย์สิน โดยเฉพาะเงิน ได้อันเนื่องมาจากกิจกรรมขององค์กรอาชญากรรม (“pattern of racketeering activity”) ซึ่งสภาองเกรสมุ่งหวังที่จะให้กฎหมาย RICO เป็นเครื่องมือทางกฎหมายสำคัญที่จะทำลายอำนาจการเงินทางเศรษฐกิจ (Economic power) ขององค์กรอาชญากรรมและมีเป้าหมายที่สำคัญในการบั่นทอนแรงจูงใจในทรัพย์สินอันเกี่ยวพันกับขบวนการค้ายาเสพติดโดยใช้มาตรการริบทรัพย์เป็นเครื่องมือทางกฎหมาย¹⁰⁵

ในปี ค.ศ. 1984 สภาองเกรสได้ผ่านกฎหมายอีกฉบับที่มีชื่อว่า “Continuing Criminal Enterprise Act” หรือที่เรียกกันว่า CCE โดยมุ่งหวังให้เป็นเครื่องมือในการทำสงครามกับขบวนการอาชญากรรมค้ายาเสพติดเป็นสำคัญ และต่อมาในปี 1986 สภาองเกรสได้พิจารณาแก้ไขกฎหมายที่มีชื่อว่า “Comprehensive Drug Abuse Prevention and Control Act” หรือที่เรียกกันว่า CDAPCA โดยมีบทบัญญัติเพิ่มเติมให้รัฐมีอำนาจยึดและริบผลกำไรที่ได้มาจากการค้ายาเสพติด รวมไปถึงเครื่องมือที่ถูกใช้ในกระบวนการค้ายาเสพติดด้วย หลังจากนั้นกฎหมาย CDAPA ก็ได้ถูกใช้เป็นเครื่องมืออย่างมีประสิทธิภาพในการปราบปรามขบวนการค้ายาเสพติดทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ โดยบทแก้ไขในกฎหมายฉบับนี้ได้บัญญัติให้อำนาจอัยการแห่งสหพันธรัฐ (federal prosecutors) ในการดำเนินคดีเพียงคดีเดียวอันเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงที่สำคัญในการขอให้มีการริบทรัพย์ของผู้กระทำความผิดในคดียาเสพติด ภายใต้กฎหมาย RICO เมื่อรัฐบาลจะเริ่มกระบวนการริบทรัพย์อันเกี่ยวเนื่องกับคดียาเสพติดนั้น มีข้อสังเกตที่สำคัญสองประการที่ต้องพึงพิจารณาก็คือ ต้องมีการกระทำความผิดตามที่กฎหมาย RICO กำหนดไว้โดยเฉพาะก่อน ดังนั้นหากรัฐไม่สามารถดำเนินการกับผู้กระทำความผิดได้ รัฐก็ไม่อาจที่จะยึดหรือริบทรัพย์สินและกำไรอันเกี่ยวเนื่องกับยาเสพติดนั้นได้ ดังที่ระบุไว้ในรายงานประจำปีของกระทรวงยุติธรรมของประเทศสหรัฐอเมริกา (Attorney General’s 1991 Annual report) ว่าเนื่องจากการริบทรัพย์ทางอาญานั้นถูกกำหนดให้เป็นโทษทางอาญา ดังนั้นจึงตั้งอยู่บนเงื่อนไขว่า รัฐบาลจะต้องดำเนินคดีกับจำเลยให้ได้ก่อนจึงจะสามารถใช้มาตรการลงโทษเช่นนี้ได้ คำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่าหลักการเรื่องการริบทรัพย์ตามกฎหมาย RICO นี้ไม่อาจจะนำมาใช้ปฏิบัติได้หากรัฐยังไม่สามารถพิสูจน์ความผิดของ

บทท้ายรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา จนกระทั่งมีการตื่นตัวในเรื่องปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติที่จัดตั้งขึ้นในรูปแบบขององค์กร สภาองเกรสจึงผ่านร่างกฎหมาย RICO นี้เพื่อป้องกันและปราบปรามปัญหาอาชญากรรมดังกล่าว

¹⁰⁵ Pino Arlacchi, “Nation Build Alliances to Stop Organized Crime,” date 12/10/2008,

จำเลยได้ แม้ว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐจะมีหลักฐานพิสูจน์ได้ว่าทรัพย์สินที่ขอให้ริบเกี่ยวเนื่องกับการกระทำผิดก็ตาม

การริบทรัพย์สินทางแพ่ง (Civil Forfeiture Proceedings) ในสหรัฐอเมริกา¹⁰⁶ การริบทรัพย์สินทางแพ่ง คือ กระบวนการทางกฎหมายมุ่งที่กระทำต่อตัวทรัพย์สิน มิใช่ต่อบุคคลที่เป็นอาชญากรรม โดยทฤษฎีแล้วถือว่าตัวทรัพย์สินเองที่กระทำการฝ่าฝืนกฎหมาย เพราะสนับสนุนให้เกิดอาชญากรรมขึ้น การริบทรัพย์สินทางแพ่งนี้กำหนดให้รัฐเป็นผู้มีภาระการพิสูจน์ “เหตุอันควรสงสัย” (Probable Cause) ว่าทรัพย์สินนั้นฝ่าฝืนกฎหมายสหพันธรัฐ จากนั้นภาระการพิสูจน์ก็จะตกเป็นของผู้อ้างข้อกั้นทรัพย์สินที่ถูกริบ โดยจะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าทรัพย์สินดังกล่าวไม่เข้าข่ายที่จะถูกริบตามกฎหมาย อย่างไรก็ตามการริบทรัพย์สินทางแพ่งนี้แบ่งได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. การริบทรัพย์สินชั้นศาล (Judicial Civil Forfeiture Actions) การริบทรัพย์สินชั้นศาลนี้จะใช้ระยะเวลาอันนานและมีขั้นตอนยุ่งยากกว่าการริบทรัพย์สินของฝ่ายบริหาร โดยมีขั้นตอนโดยสรุป ดังนี้ เริ่มด้วยการยึดทรัพย์สินก่อนการสอบสวน (pre-seizure) และการยึดทรัพย์สินโดยการออกหมายยึดทรัพย์สิน (seizure warrant US District Court Magistrate หรือ US Marshals Service) และต่อมากจะมีการเก็บรักษาและประเมินราคาทรัพย์สินที่ยึดไว้โดย US Marshals Service รัฐมีหน้าที่ต้องประกาศการยึดทรัพย์สินดังกล่าวกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้นเป็นเวลา 3 อาทิตย์ต่อเนื่องกันในหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นเพื่อแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลมีความมุ่งหมายในการยึดและริบทรัพย์สินดังกล่าว และหากมีผู้มีส่วนได้เสียในคดี ผู้มีส่วนได้เสียก็สามารถยื่นคำร้องขอคัดค้านตามกระบวนการที่กำหนดไว้ได้ หากมีผู้คัดค้านยื่นคำร้องเพื่อขอคืนทรัพย์สิน (expedited release) อัยการสหพันธรัฐจะมีหน้าที่ที่จะต้องตอบกลับผู้คัดค้านดังกล่าวภายใน 20 วัน ตั้งแต่วันได้รับคำร้อง

2. การริบทรัพย์สินของฝ่ายบริหาร (Civil Forfeiture Administrative Proceedings)¹⁰⁷ ระบบกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาเปิดช่องให้หน่วยงานฝ่ายบริหารของรัฐบาลกลางมีอำนาจยึดทรัพย์สินที่ฝ่าฝืนกฎหมายของสหพันธรัฐโดยวิธีการริบทรัพย์สินของฝ่ายบริหาร อย่างไรก็ตามทรัพย์สินที่จะถูกริบตามวิธีนี้ได้ต้องมีมูลค่าไม่เกิน 500,000 เหรียญ แต่หากเป็นทรัพย์สินประเภทยานพาหนะที่ใช้ในการเคลื่อนย้ายสิ่งผิดกฎหมายและตัวเงินหรือตราสารทางการเงินอาจถูกริบได้โดยไม่คำนึงถึง

¹⁰⁶ Jame R. Richards, Transnation Criminal Organization, Cybercrime, and Money Laundering: A Handbook for Law Enforcement Officers, Auditors, and Financial Investigator, (Florida : CRC Press LLC., 1999), pp 194-195.

¹⁰⁷ *Ibid.*

มูลค่าของทรัพย์สินนั้น และหลังจากที่หน่วยงานของสหพันธรัฐยึดทรัพย์สินดังกล่าวแล้ว หน่วยงานนั้นจะต้องแจ้งความประสงค์ในการริบทรัพย์สินนั้น (notice of intent to forfeit) ไปยังบุคคลหรือหน่วยงานทั้งหมดที่อาจมีผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้อง (potential claimants) ในทรัพย์สินที่ถูกยึด ให้ทราบเพื่อโต้แย้งกรรมสิทธิ์ภายในระยะเวลาที่กำหนด เมื่อผู้ใดต้องการจะโต้แย้งกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ถูกยึด บุคคลนั้นจะต้องยื่นคำร้องต่อศาลที่เรียกว่า “in forma pauperis petition” ซึ่งเมื่อมีการยื่นคำร้องโต้แย้งกรรมสิทธิ์ดังกล่าวต่อศาล หน่วยงานของสหพันธรัฐนั้นจะต้องยื่นเรื่องไปยังอัยการของสหพันธรัฐ (US Attorney) เพื่อต่อสู้คดีในกระบวนการริบทรัพย์สินในชั้นศาล

กระบวนการริบทรัพย์สินของฝ่ายบริหารนี้ใช้ระยะเวลาประมาณ 3 ถึง 5 เดือน จึงจะเสร็จสิ้น โดยมีกระบวนการตามลำดับ ดังนี้

1. กระบวนการก่อนยึดทรัพย์สิน (Pre-seizure investigation) โดยจะต้องพิจารณาเรื่องเหตุอันควรสงสัยก่อนจะเข้ายึดทรัพย์สินและการประเมินราคาและการตรวจสอบความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ถูกยึด
2. การเข้ายึดโดยมีและไม่มีหมายของหน่วยงานของรัฐ หรือการออกหมายของหน่วยงานรัฐเพื่อยึดทรัพย์สิน
3. การเข้ายึดทรัพย์สินและประเมินราคาในทรัพย์สินที่ถูกยึด
4. การแจ้งการยึดทรัพย์สินแก่บุคคลที่อาจเกี่ยวข้อง (Notice of seizure to all potential claimants) ภายในกำหนด 3 สัปดาห์ติดต่อกันในหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นเจตจำนงของรัฐบาลในการริบทรัพย์สินเพื่อให้บุคคลดังกล่าวแสดงว่าจะโต้แย้งกรรมสิทธิ์และยื่นคำร้องขอให้ปล่อยหรือคืนทรัพย์สิน (expedited release)
5. เมื่อมีผู้โต้แย้งกรรมสิทธิ์โดยยื่นคำร้องขอให้ปล่อยทรัพย์สิน (expedited release) ผู้อำนวยการของหน่วยงานของสหพันธรัฐจะต้องตอบผลดังกล่าวกลับภายใน 20 วัน นับแต่วันได้รับคำร้อง
6. การประกาศแจ้งการริบทรัพย์สิน (decree of forfeiture) ในกรณีที่ไม่มีผู้ใดโต้แย้งกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ถูกยึดภายในกำหนด 20 วันนับแต่วันที่มีประกาศหนังสือพิมพ์วันสุดท้าย ผู้อำนวยการของหน่วยงานสหพันธรัฐมีอำนาจออกประกาศแจ้งการริบทรัพย์สินได้
7. การร้องขอให้ยกเลิกการริบทรัพย์สิน (remission or mitigation) ในกรณีที่มีการร้องขอให้มีการยกเลิกการริบทรัพย์สิน เมื่อผู้อำนวยการหน่วยงานตรวจสอบหลักฐานแล้วเห็นว่าผู้ร้องขอนั้นไม่รู้เห็นกับการกระทำผิดก็มีอำนาจคืนทรัพย์สินดังกล่าวได้

8. การจัดการกับทรัพย์สินที่ถูกริบ (disposition) โดยใช้วิธีการโอนเงินจากบัญชีของหน่วยงานดังกล่าวไปยังกองทุนริบทรัพย์สินหรือโดยการใช้ทรัพย์สินที่มีเงินสดในการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่หรือโดยการขายทรัพย์สินดังกล่าว

กระบวนการริบทรัพย์สินทางอาญา (Criminal Forfeiture Proceeding) ในประเทศสหรัฐอเมริกา¹⁰⁸ การริบทรัพย์สินทางอาญามุ่งเน้นถึงตัวบุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญาโดยทรัพย์สินที่ถูกริบนั้นถูกนำมาใช้หรือถูกตั้งใจให้นำไปใช้หรืออำนวยความสะดวกในการกระทำความผิดของผู้ต้องหา ในขณะที่การริบทรัพย์สินทางแพ่งมุ่งเน้นตัวทรัพย์สินเป็นประธานของความผิด (property in rem) โดยการริบทรัพย์สินทางอาญานั้น จะกระทำการฟ้องเจ้าของทรัพย์สินเป็นจำเลยในคดี โดยมีวัตถุประสงค์เป็นการลงโทษจำเลย และจะบังคับเอาเฉพาะทรัพย์สินของจำเลยในคดีเท่านั้น การริบทรัพย์สินทางอาญาจึงเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการฟ้องคดีอาญาต่อบุคคลและหากมีทรัพย์สินใดที่ต้องการริบ พนักงานอัยการจะต้องระบุไว้ในคำฟ้องให้ชัดเจนเนื่องจากการริบทรัพย์สินเป็นการดำเนินการต่อบุคคล จึงต้องยึดถือคำพิพากษาว่าจำเลยกระทำความผิดเป็นหลัก การวินิจฉัยการกระทำความผิดทางอาญา รัฐมีภาระการพิสูจน์ความผิดของจำเลย โดยใช้หลักการพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัย การวินิจฉัยความผิดของจำเลยและการลงโทษริบทรัพย์สิน บางศาลพิจารณาในกระบวนการเดียวกัน บางศาลใช้หลัก Bifurcated proceeding โดยแยกวินิจฉัยความผิดของจำเลยและการลงโทษริบทรัพย์สิน¹⁰⁹ ขั้นตอนการริบทรัพย์สิน ศาลใช้ระดับภาระการพิสูจน์ต่างกัน บางศาลใช้หลักการพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัย¹¹⁰ และบางศาลใช้หลักการซึ่งน้ำหนักพยานหลักฐาน¹¹¹ โดยคำพิพากษาริบทรัพย์สินเป็นส่วนหนึ่งของการลงโทษจำเลยในคดีอาญา เมื่อศาลพิพากษาริบทรัพย์สิน กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินจะตกเป็นของรัฐทันที แต่ไม่เป็นการเด็ดขาด บุคคลที่สามซึ่งเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่ศาลสั่งริบมีสิทธิยื่นคำร้องเข้ามาในคดีได้ภายใน 30 วัน นับจากวันสิ้นประกาศหรือวันที่ตนได้รับการแจ้งว่าทรัพย์สินถูกศาลสั่งให้ริบ

¹⁰⁸ เพิ่งอ้าง.

¹⁰⁹ Sonia C. Jaipaul, *Asset Forfeiture : A Feaeral prosecutor's view taking the profit out of White Collar Crime*, (Feaeral Bar Association), March/April 1993 (Mimeographed).

¹¹⁰ นิรันดร์ ภู่วลัย, “มาตรการทางกฎหมายในการดำเนินการกับทรัพย์สินของผู้กระทำความผิด : ศึกษาความผิดฐาน ทุ้มเงิน ที่เป็นการฉ้อ โกงประชาชน”, (วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัย คณະนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552), น.67.

¹¹¹ เพิ่งอ้าง.

ข้อแตกต่างที่สำคัญของการริบทรัพย์ทางแพ่งและทางอาญาตามกฎหมายของประเทศอเมริกา มีดังนี้

1. การริบทรัพย์ในทางแพ่งไม่ขึ้นกับผลของการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหา ดังนั้นไม่ว่าผลการที่รัฐดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาจะเป็นอย่างไร การริบทรัพย์ในทางแพ่งยังคงดำเนินกระบวนการไปได้ตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ ในทางตรงกันข้ามการริบทรัพย์ทางอาญาถือเป็นโทษอย่างหนึ่งทางอาญา ดังนั้นผลของคดีอาญาจะมีความสำคัญที่จะกำหนดว่ารัฐจะริบทรัพย์ของผู้ต้องหาได้หรือไม่ หากผู้ต้องหาหรือจำเลยถึงแก่ความตาย โทษย่อมระงับไปตามกฎหมาย การริบทรัพย์จึงไม่สามารถทำได้โดยปริยาย

2. มาตรฐานในการพิสูจน์การริบทรัพย์คดีอาญาจะมีภาระการพิสูจน์ที่สูงกว่าคดีแพ่ง โดยโจทก์จะต้องพิสูจน์ให้ปราศจากข้อสงสัย

3. ห้ามมิให้นำสืบพยานบอกเล่าในการต่อสู้ในคดีริบทรัพย์ทางอาญา

4. กฎหมายที่เกี่ยวกับการริบทรัพย์ทางอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกาส่วนใหญ่จะอนุญาตให้มีการสับเปลี่ยนหรือแทนที่ทรัพย์สินที่ชอบด้วยกฎหมายของผู้กระทำผิดได้ในกรณีที่มีการปะปนกันของทรัพย์สินที่มีชอบด้วยกฎหมายกับทรัพย์สินที่ชอบด้วยกฎหมาย กล่าวคือ สามารถยึดทรัพย์สินตามมูลค่าได้

กระบวนการริบทรัพย์ทางอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกาอยู่ภายใต้การบังคับใช้ของกฎหมาย Speedy Trial Act ซึ่งบังคับให้ต้องมีการพิจารณาคดีภายใน 70 วัน นับแต่วันที่จำเลยปรากฏตัวโดยมีขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอนก่อนการแจ้งข้อกล่าวหาในชั้นสอบสวน ซึ่งรวมไปถึงการพิจารณาเหตุอันควรสงสัย การประเมินราคาทรัพย์สินและตรวจสอบเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน

2. ขั้นตอนการออกหมายเพื่อใช้ในการส่งนรักษาทรัพย์สินบางประเภทก่อนจะมีการแจ้งข้อกล่าวหา

3. การแจ้งข้อกล่าวหาในความผิดต่อสหพันธรัฐโดยคณะลูกขุนใหญ่ต่อผู้ต้องหา รวมถึงทรัพย์สินที่เข้าข่ายจะถูกริบ

4. ขั้นตอนการออกหมายเพื่อใช้ในการส่งนรักษาทรัพย์สินบางประเภทหลังที่มีการแจ้งข้อกล่าวหา

5. ขั้นตอนที่ย้ายยื่นคำร้องขอให้ศาลยกข้อกล่าวหาที่สหพันธรัฐมีต่อจำเลย

6. ขั้นตอนการพิจารณาชั้นศาลและมีคำสั่งให้ริบทรัพย์

7. ออกคำสั่งเบื้องต้นให้ริบทรัพย์โดยศาล ซึ่งมีผลโดยตรงให้เจ้าหน้าที่ US Marshall มีอำนาจเข้ายึดทรัพย์ดังกล่าว

8. ขั้นตอนการเข้ายึดทรัพย์ในเมืองต้น , เก็บรักษาหรือประเมินราคาทรัพย์ที่ริบ

9. ขั้นตอนที่เจ้าหน้าที่ US Marshall แจกคำสั่งเบื้องต้นในการริบทรัพย์ไปยังผู้เกี่ยวข้องกับทรัพย์และเปิดเผยต่อสาธารณะชนซึ่งใช้ระยะเวลาประมาณ 30 วัน ยกเว้น กรณีที่มีการกล่าวอ้างโต้แย้งกรรมสิทธิ์

10. ขั้นตอนการพิจารณาคำร้องของผู้โต้แย้งกรรมสิทธิ์ โดยผู้พิพากษา

11. ออกคำสั่งถึงที่สุดให้ริบทรัพย์ในกรณีที่ศาลยกคำร้องของผู้โต้แย้งกรรมสิทธิ์คำสั่งดังกล่าว จะมีผลรวม ไปถึงการจำหน่ายหรือขายทอดตลาดทรัพย์ที่ถูกริบ

12. การขอให้ศาลยกเลิกการริบทรัพย์ หากมีการยื่นคำร้องของผู้โต้แย้งกรรมสิทธิ์ในทรัพย์ที่ถูกยึด สำนักงานอัยการสูงสุดมีอำนาจในการปล่อยทรัพย์ให้กับเจ้าของทรัพย์ที่ไม่รู้เห็นกับการกระทำผิดได้

13. การจัดการหรือจำหน่ายทรัพย์โดยวิธีการ โอนเงินสดจากหน่วยงานของสหพันธรัฐ ไปยังกองทุนการริบทรัพย์ หรือโดยการนำทรัพย์ที่มีเงินสดมาใช้ในราชการ หรือขายทรัพย์ดังกล่าวไป

หลักการผลการบังคับริบทรัพย์ย้อนหลัง ในประเทศสหรัฐอเมริกา ตามหลัก relation back doctrine ถือว่าการริบทรัพย์มีผลย้อนหลังไปยังเวลาที่ทรัพย์ที่ถูกริบนั้น ถูกใช้โดยผิดกฎหมายหรือย้อนหลังไปถึงเวลาที่มีการกระทำให้เกิดการริบทรัพย์ได้ หลักดังกล่าวนี้ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อป้องกันกรณีที่อาชญากรเคลื่อนย้ายหรือซ่อนทรัพย์เพื่อมิให้ถูกยึดโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยผลของหลัก relation back doctrine นี้ กรรมสิทธิ์ของทรัพย์ที่ถูกริบจะตกเป็นของรัฐบาลตั้งแต่วันที่ที่มีการกระทำให้เกิดการริบทรัพย์นั้น และส่งผลให้ผู้กระทำความผิดไม่อาจซ่อนหรือซ่อนทรัพย์ดังกล่าวให้พ้นจากการริบทรัพย์ได้ ข้อยกเว้นประการเดียวจากหลักนี้คือกรณีที่เจ้าของกรรมสิทธิ์อ้างในกรรมสิทธิ์ของทรัพย์ว่าไม่รู้เห็นหรือเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดที่ก่อให้เกิดการริบทรัพย์นั้น ที่เรียกว่า “innocent owner”

Innocent owner โดยหลักแล้วจะต้องเป็นบุคคลที่ไม่รู้เห็นหรือไม่ได้ยินยอมกับการกระทำความผิดและรวมไปถึงจะต้องไม่สามารถที่จะรู้ถึงการกระทำความผิดนั้นได้ ทั้งนี้ Innocent owner จะต้องพิสูจน์ความเป็นเจ้าของผู้บริสุทธิ์ในทรัพย์ที่ถูกริบในชั้นศาลโดยมาตรฐานการนำสืบ

ประเภท preponderance of the evidence ซึ่งเป็นมาตรฐานการนำสืบที่ต่ำกว่า beyond reasonable doubt แต่สูงกว่า probable cause

4.4 ประทศอังกฤษ

ในประเทศอังกฤษมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องที่ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ตำรวจในการเข้าทำการตรวจค้นคือ The Police and Criminal Evidence Act 1984 หรือที่เรียกกันว่า PACE นั้น จะให้เฉพาะเจ้าหน้าที่ตำรวจเท่านั้นที่จะมีอำนาจในการค้น โดยอำนาจในการตรวจค้นในมาตรา 1 (2) และ (3) ของ PACE ได้กำหนดให้เจ้าหน้าที่ตำรวจมีอำนาจในการตรวจค้นบุคคลหรือยานพาหนะได้ หากมีเหตุอันสมควรที่จะสงสัยว่า หากตรวจค้นแล้วจะพบสิ่งของที่ถูกลักขโมยหรือสิ่งของต้องห้าม ซึ่งสิ่งของต้องห้ามภายใต้มาตรานี้ได้มีการให้คำจำกัดความว่าเป็นสิ่งของที่รวมถึงอาวุธ , สิ่งของที่ใช้เป็นอาวุธ และสิ่งของที่ใช้เพื่อการกระทำความผิดต่างๆซึ่งเมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจได้ตรวจพบสิ่งของดังกล่าวแล้ว ตามมาตรา 1(6) ของ PACE ได้ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ตำรวจยึดสิ่งของเหล่านั้นได้ทันที

การค้นสถานที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจภายใต้กฎหมายอังกฤษจะสามารถทำได้ 4 กรณี คือ

1. การตรวจค้นโดยอาศัยอำนาจตามหมายค้น ซึ่งหลักเกณฑ์ในการขอหมายค้นในประเทศอังกฤษ เจ้าหน้าที่ตำรวจจะต้องยื่นคำร้องต่อผู้พิพากษา โดยผู้พิพากษาจะพิจารณาว่ามีเหตุอันสมควรในการออกหมายหรือไม่ และในทางปฏิบัติความเห็นของผู้พิพากษาจะเป็นไปตามความเห็นของเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นส่วนใหญ่ เพราะข้อมูลมาจากเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายเดียว

2. การเข้าไปตรวจค้นเนื่องจาก มีเหตุฉุกเฉิน โดยไม่มีหมายค้น โดยอาศัยอำนาจที่ให้ไว้ภายใต้กฎหมาย Common law เพื่อจะช่วยชีวิต หรือเพื่อทำให้บุคคลอื่นรอดพ้นจากภัยอันตราย หรือเพื่อป้องกันการกระทำที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน

3. การเข้าไปตรวจค้นโดยได้รับความยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษร จากเจ้าของสถานที่ก่อนเข้าทำการตรวจค้น แม้จะ ไม่มีหมายค้น หรือมีเหตุฉุกเฉิน เจ้าหน้าที่ตำรวจก็มีอำนาจชอบธรรมเข้าตรวจค้นได้

4. การเข้าไปและตรวจค้นสถานที่เพื่อทำการจับกุมบุคคล ซึ่งได้กระทำความผิดอาญาสามารถจับกุมได้โดยไม่มีหมาย หรือเป็นการจับกุมตามหมายจับ แต่ทั้งนี้การเข้าไปและตรวจค้นของเจ้าหน้าที่ตำรวจดังกล่าว จะต้องมิเหตุอันสมควรอันเชื่อได้ว่าบุคคลที่จะทำการจับกุมอยู่ในสถานที่นั้นๆด้วย¹¹²

¹¹² Section 17, The Police and Criminal Evidence Act 1984

ในมาตรา 8 ของ PACE ได้วางหลักในการออกหมายค้น¹¹³ ของศาลไว้ว่า การออกหมายค้นจะกระทำได้อีกต่อเมื่อมีการร้องขอเป็นหนังสือจากเจ้าหน้าที่ตำรวจเสียก่อน และดุลพินิจในการออกหมายค้นได้นั้น ผู้พิพากษาจะต้องมีเหตุผลอันเชื่อได้ว่าการกระทำความผิดอาญาร้ายแรงซึ่งสามารถทำการจับกุมได้ทันทีที่เกิดขึ้น และต้องประกอบด้วยข้อเท็จจริงดังนี้

- 1) มีหลักฐานเชื่อว่ามีสิ่งของในสถานที่ดังกล่าว ที่เป็นประโยชน์ต่อการสอบสวน
- 2) มีแนวโน้มที่จะเป็นพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้อง
- 3) มีเหตุผลที่เชื่อได้ว่า หากไม่มีหมายค้นแล้ว จะไม่สามารถเข้าไปในสถานที่ดังกล่าวได้ และหมายค้นแต่ละฉบับนั้น จะใช้ได้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น ตามมาตรา 15(5) ของ PACE

การค้นเพื่อยึดสิ่งของตามมาตรา 19 ของ PACE ได้ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ตำรวจในการตรวจค้นเพื่อแสวงหาและยึดสิ่งของ ทั้งที่ไม่ว่ากรณีจะได้มีการจับกุมผู้กระทำความผิดเกิดขึ้นแล้วหรือไม่ก็ตาม แต่ทั้งนี้การตรวจค้นดังกล่าวนี้ จะต้องอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์ที่ว่า เจ้าหน้าที่ตำรวจจะต้องมีเหตุผลอันสมควรที่เชื่อได้ว่าสิ่งของที่จะแสวงหาโดยการตรวจค้นดังกล่าว จะเป็นพยานหลักฐานที่มีความเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดอาญา โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าจะเป็นความผิดอาญาที่เจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ตรวจค้นผู้นั้นกำลังสอบสวนอยู่หรือไม่ก็ตาม และอีกทั้งยังจะต้องปรากฏเหตุหรือข้อเท็จจริงอันจำเป็นที่จะต้องยึดสิ่งของดังกล่าวเพื่อป้องกันการถูกชุกซ่อนปกปิดสูญหายหรือถูกทำลาย

นอกจาก PACE แล้ว ประเทศอังกฤษยังมีกฎหมายเกี่ยวกับการริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดอีกซึ่งการศึกษาเกี่ยวกับอำนาจของศาลในการริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดนี้ จะทำให้ทราบว่าศาลอังกฤษจะทำการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่ได้แปรสภาพไปแล้วได้หรือไม่ โดยจะขอกล่าวต่อไปนี้

แนวคิดในเรื่องการริบทรัพย์สินในประเทศอังกฤษนี้ มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งจะเป็นการริบทรัพย์สินให้กับพระผู้เป็นเจ้าของ โดยจะเห็นได้จากคัมภีร์ไบเบิลที่มีเนื้อความตอนหนึ่งว่า “ถ้าว่าทำร้ายผู้ใดถึงตาย วันนั้นจะต้องถูกขว้างปาด้วยหินและห้ามบริโภคน้ำเนื้อวัวแต่เจ้าของวัวไม่ต้องรับโทษ” เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่า เมื่อวัวของเจ้าของได้ไปทำร้ายผู้อื่น เจ้าของวัวจะสูญเสียสิทธิในทรัพย์สิน โดยไม่พิจารณาความบริสุทธิ์หรือความผิดของเจ้าของวัว¹¹⁴ และนอกจากนี้ ยังมีการริบ

¹¹³ Gary Slapper, *The English Legal System*, (Cavendish Publishing Limited, 2000), p.380.

¹¹⁴ Michael F. Zeldin and Roger G. Weiner, *Innocent third parties and their rights in forfeiture proceeding*, (American Criminal Law Review, No.28, 1991), p.843.

ทรัพย์สินที่เรียกว่า “การริบทรัพย์สินที่เป็นสาเหตุแห่งการตาย” ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อการแก้แค้นทดแทนให้กับญาติพี่น้องของผู้ตาย โดยเชื่อว่าจะทำให้ผู้ตายนอนตายตาหลับ

แต่เดิมกฎหมายอังกฤษมีการริบทรัพย์สิน 2 ประเภท คือ การริบทรัพย์สินตามกฎหมายลายลักษณ์อักษร ระบุให้ริบทรัพย์สินเฉพาะสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด และอีกประเภทหนึ่งคือ การริบทรัพย์สินตามกฎหมายคอมมอนลอว์ ซึ่งเป็นการริบทรัพย์สินของผู้ต้องคำพิพากษาลงโทษประหารชีวิต เพราะถือว่าเป็นผู้กระทำความผิดอาญาร้ายแรงและทรยศกับประเทศชาติ ทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดจะถูกริบให้ตกเป็นของพระราชารหรือขุนนางผู้ครองนคร โดยผู้กระทำความผิดนี้จะถูกถือว่า เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องไม่มีสิทธิครอบครองทรัพย์สิน ตลอดจนไม่มีสิทธิในการโอนทรัพย์สิน ไปยังทายาท¹¹⁵ การริบทรัพย์สินประเภทนี้มีผลร้ายตกแก่ครอบครัวของผู้ต้องโทษมากเกินไป กฎหมายจึงได้ถูกยกเลิกเมื่อปี ค.ศ. 1870 ในปัจจุบันนี้ คงมีเพียงการริบทรัพย์สินตามกฎหมายลายลักษณ์อักษรเท่านั้น แต่ไม่ว่าจะเป็นประการใด การริบทรัพย์สินทั้งสองประเภทที่กล่าวมานี้ เป็นการลงโทษบุคคลต่อเมื่อศาลมีคำพิพากษาลงโทษแล้ว เนื่องจากการกระทำความผิดอาญา

เมื่อได้กล่าวถึงความเป็นมาเกี่ยวกับการริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดมาแล้ว ต่อไปจะขอกล่าวถึงกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับการริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดซึ่งสามารถแยกได้เป็น 2 ประเภท คือ กระบวนการพิจารณาคดีต่อทรัพย์สิน กระบวนการพิจารณาการริบทรัพย์สิน จะเป็นการพิจารณากับตัวทรัพย์สิน และมีผลต่อกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้กระทำความผิด โดยจะไม่พิจารณาถึงความผิดของเจ้าของทรัพย์สิน¹¹⁶ กล่าวคือ ไม่ว่าเจ้าของทรัพย์สินจะได้กระทำความผิดอาญาหรือไม่ก็ตาม ศาลก็มีอำนาจในการพิจารณาคดีเกี่ยวกับทรัพย์สินของผู้กระทำความผิด เนื่องจากเป็นการพิจารณาคดีเกี่ยวกับตัวทรัพย์สิน ส่วนอีกประเภทหนึ่งคือ กระบวนการพิจารณาคดีต่อบุคคล การริบทรัพย์สินตามกฎหมายลายลักษณ์อักษร และการริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดอาญาร้ายแรงและผู้ทรยศต่อชาติ เป็นการริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการลงโทษบุคคลโดยการริบทรัพย์สินทั้งสองประเภทนี้ จะต้องฟ้องผู้กระทำความผิดเป็นคดีอาญาต่อศาลก่อน และเมื่อศาลพิพากษาว่า ผู้กระทำความผิดได้กระทำความผิดจริง

¹¹⁵ James R. Maxeiner, *Bane of American forfeiture law banished at last*, (Cornell Law Review 62, August. 1997), p.770-775.

¹¹⁶ John Brew, *State and Federal forfeiture of property involed in drug transaction*, (Dickinson Law Review 92 Winter, 1988), p.463.

จึงจะลงโทษริบทรัพย์สิน โดยไม่พิจารณาว่า ตัวทรัพย์สินมีความผิดหรือไม่อย่างไร แต่ต้องเป็นทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด กระบวนการพิจารณาการริบทรัพย์สินดังกล่าวมานี้ เป็นส่วนหนึ่งของการฟ้องร้องคดีอาญาต่อบุคคล ซึ่งมีผลต่อพันธะ สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของผู้นั้น¹¹⁷

¹¹⁷ Elizabeth M. jarrell, Drug agents' guide to forfeiture to assets (1987 Revision) with supplement, (United States: U.S. Government Printing office, 1990), p.43.

บทที่ 5

แนวทางแก้ไขปัญหาการตีความอำนาจของพนักงานสอบสวน ในการยึดและอายัดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

จากการที่ได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎี รวมถึงอำนาจของพนักงานสอบสวนในกฎหมายต่างประเทศ ในบทที่ 3 และ 4 ในบทนี้ จะได้กล่าวถึงแนวทางแก้ไขปัญหาการใช้อำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในการยึดและอายัดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่กล่าวไว้ในบทที่ 2

จากการศึกษาการใช้มาตรการบังคับในการดำเนินคดีอาญา ได้แก่ การเรียก การจับ การขัง การค้น การยึด การอายัด เป็นเครื่องมือในการค้นหาความจริง เพื่อให้ได้ตัวผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ดังนั้น การดำเนินการดังกล่าวจึงอาจมีการกระทบหรือล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคล รวมถึงหลักสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมด้วย เจ้าพนักงานจึงจำเป็นต้องตระหนักถึงการเคารพในหลักดังกล่าวในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งการยึดและอายัดสิ่งของเป็นการละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ดังที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้รับรองสิทธิในทรัพย์สินของปวงชนชาวไทยไว้ตามมาตรา 37 และตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1336 บัญญัติถึงสิทธิของผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สิน ซึ่งเจ้าของทรัพย์สินโดยอ้อมมีสิทธิในทรัพย์สินนั้นว่าจะเลือกใช้เวลาใด นำออกหาประโยชน์อย่างไร หรือเก็บรักษาวิธีใด รวมถึงโอนให้ผู้ใดก็ได้ตามความต้องการทุกประการแต่ที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย และผู้ใดที่ก้าวล่วงเข้าไปยุ่งเกี่ยวโดยปราศจากอำนาจตามกฎหมาย นอกจากอาจถูกขัดขวางโดยเจ้าของแล้วยังอาจต้องรับผิดชอบไม่ว่าทางแพ่งหรือทางอาญาอีกต่างหาก โดยไม่มีข้อยกเว้นแม้ว่าจะเป็นการกระทำของรัฐก็ตาม เพื่อเป็นการคุ้มครองเสรีภาพของประชาชนและหลักความได้สัดส่วน กฎหมายจึงบัญญัติว่าการออกและการดำเนินการตามมาตรการบังคับทางอาญาจะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง 3 ประการ ได้แก่ เงื่อนไขเกี่ยวกับความสงสัยว่ามีการกระทำความผิดอาญา เงื่อนไขเกี่ยวกับองค์กรผู้มีความอำนาจออกหมาย และเงื่อนไขเกี่ยวกับความร้ายแรงของข้อกล่าวหา

สำหรับการใช้มาตรการบังคับในคดีอาญาเพื่อวัตถุประสงค์ในรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนนั้น มีบัญญัติไว้อย่างชัดเจน ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

มาตรา 132 เมื่อพิจารณาอำนาจของพนักงานสอบสวนตามบทบัญญัติมาตรา 132 (4) แล้วพบว่า บทบัญญัติดังกล่าวกำหนดให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการ “ยึด” วัตถุสิ่งของที่ค้นพบหรือส่งมา อันเป็นสิ่งที่ของซึ่งมีไว้เป็นความผิด หรือได้มาโดยการกระทำผิด หรือได้ใช้หรือสงสัยว่าได้ใช้ในการกระทำผิด หรือซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้เท่านั้น ไม่ได้กำหนดให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจ “อายัด” แต่อย่างใด นอกจากนี้ บทบัญญัติดังกล่าวยังจำกัดไว้เฉพาะการยึด “สิ่งของ” ซึ่งตามนิยามในมาตรา 2 (18) สิ่งของหมายถึง “สังหาริมทรัพย์” ใด ซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในคดีอาญาได้ ให้รวมทั้งจดหมาย โทรเลขและเอกสารอื่นๆ เท่านั้น

เมื่อพิจารณาการยึดสิ่งของตามเจตนารมณ์ของ มาตรา 132 (4) ประกอบ มาตรา 2 (18) จะเห็นได้ว่าการยึดสิ่งของของพนักงานสอบสวนจะต้องยึดเอาไว้เพื่อวัตถุประสงค์หลักคือ “ใช้เป็นพยานหลักฐาน” เพื่อประโยชน์ต่อการสอบสวนตามมาตรา 131 นั้นเอง และเมื่อเป็นเช่นนี้ “อสังหาริมทรัพย์” จึงไม่ได้อยู่ในความหมายของคำว่า “สิ่งของ” เพราะอสังหาริมทรัพย์เป็นทรัพย์ที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายหนีหายไปไหน พนักงานสอบสวนจึงไม่จำเป็นต้องยึดเอาไว้ให้อยู่ในความครอบครองดูแลของพนักงานสอบสวน เพราะเมื่ออสังหาริมทรัพย์จะอยู่ในความครอบครองของผู้ใด หากมีความจำเป็นต้องใช้เป็นพยานหลักฐานในคดี พนักงานสอบสวนสามารถขอหมายค้นเพื่อเข้าไปตรวจสอบอสังหาริมทรัพย์ได้ การยึดอสังหาริมทรัพย์เอาไว้ให้อยู่ในความครอบครองของพนักงานสอบสวนจึงไม่มีความจำเป็น เมื่อเทียบกับการกระทำความผิดของเจ้าของหรือผู้ครอบครองที่อยู่อาศัยในอสังหาริมทรัพย์นั้นเสียมากกว่า แต่สำหรับอสังหาริมทรัพย์เนื่องจากเป็นทรัพย์ที่สามารถเคลื่อนย้ายได้อยู่ตลอดเวลา พนักงานสอบสวนมีความจำเป็นต้องยึดเอาไว้ในความครอบครองหรือดูแล เพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานและเพื่อประโยชน์สำหรับการสอบสวน มิเช่นนั้นพยานหลักฐานที่เป็นอสังหาริมทรัพย์อาจถูกเคลื่อนย้ายหายไป หรือถูกทำลาย ทำให้เกิดความเสียหายแก่คดีได้ ดังนั้น อสังหาริมทรัพย์ที่อาจเป็นพยานหลักฐาน ที่จะทำให้พนักงานสอบสวนทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา จึงมีความจำเป็นที่พนักงานสอบสวนจะต้องยึดเอาไว้ในระหว่างการสอบสวนนั่นเอง

อย่างไรก็ตามได้เคยมีคำพิพากษาศาลฎีกา และความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกาตีความให้คำว่า “ยึด” รวมถึง “อายัด” ด้วย ซึ่งในความเป็นจริงแล้วเป็นเพียงการให้ความเห็นตอบข้อหารือกรณีที่มีผู้ถามเกี่ยวกับว่าสามารถอายัดเครื่องจักรไว้เป็นพยานหลักฐานในคดีได้หรือไม่ ซึ่งคณะกรรมการกฤษฎีกาได้ให้ความเห็นตอบข้อหารือดังกล่าวไว้ว่า แม้ว่ามาตรา 132 (4) แห่ง

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะกำหนดให้อำนาจพนักงานสอบสวนยึดไว้ซึ่งสิ่งของที่ค้นพบหรือส่งมาเท่านั้น โดยมีได้กำหนดถึงกรณีอายัดไว้ด้วยก็ตาม แต่ก็ต้องตีความในความหมายอย่างกว้างให้ คำว่า “ยึด” ตามมาตรา 132 (4) มีความหมายรวมถึง “อายัด” ด้วย มิฉะนั้นทรัพย์สินของกลางที่มีขนาดใหญ่ซึ่งไม่สะดวกแก่การเคลื่อนย้ายเพื่อนำมาเก็บรักษาไว้ที่พนักงานสอบสวน จะไม่สามารถดำเนินการใดๆ ได้

จะเห็นได้ว่าการให้ความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกาดังกล่าวข้างต้น เป็นการตอบข้อหารือกับการอายัดเครื่องจักรเท่านั้น มิได้ตีความให้การยึดรวมถึงการอายัดสิทธิเรียกร้องในกรณีอื่นๆด้วยแต่อย่างใด หากแต่การตีความดังกล่าวกลับทำให้เข้าใจไปว่า พนักงานสอบสวนมีอำนาจยึดและอายัดได้ทุกกรณี จึงก่อให้เกิดปัญหาในปัจจุบันคือ พนักงานสอบสวนมักจะมีหมายเรียกหรือหนังสือไปยังบุคคลภายนอก เพื่อมีคำสั่งให้อายัดสิทธิเรียกร้องของผู้ถูกกล่าวหาที่มีอยู่กับบุคคลภายนอกเช่น การอายัดสิทธิเบิกถอนเงินในบัญชีเงินฝากในธนาคาร กล่าวคือ พนักงานสอบสวนมักจะมีคำสั่งให้ธนาคารอายัดเงินในบัญชีเงินฝาก มิให้มีการเบิกถอนเงินออกจากบัญชีของผู้ถูกกล่าวหา หรือในบางกรณีเกินเลยไปถึงการสั่งให้ธนาคารระงับการทำธุรกรรมต่างๆ กับผู้ถูกกล่าวหา โดยกล่าวอ้างว่าได้รับแจ้งความจากผู้เสียหายว่าผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดฐานฉ้อโกง ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 341 จึงขอใช้อำนาจอายัดเงินฝาก ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4)

จากการวิเคราะห์ถึงการใช้อำนาจของพนักงานสอบสวนในการรวบรวมพยานหลักฐานในกรณีทั่วไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เปรียบเทียบกับการใช้อำนาจของพนักงานสอบสวนตามกฎหมายพิเศษฉบับอื่นๆ เพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างของวัตถุประสงค์ของการใช้อำนาจตามกฎหมายแต่ละฉบับ รวมถึงการวิเคราะห์คำวินิจฉัยของคณะกรรมการกฤษฎีกาและคำพิพากษาที่เกี่ยวข้องแล้วจะเห็นได้ว่าปัญหาการใช้อำนาจของพนักงานสอบสวนในการยึดและอายัดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 132 นั้นเกิดจากปัญหาการตีความตัวบทกฎหมายที่เกินกว่าเจตนารมณ์ของกฎหมายที่บัญญัติไว้ เนื่องจาก คำว่า “ยึด” และ “อายัด” มีความหมายใกล้เคียงกัน การนำคำดังกล่าวมาใช้มักใช้รวมๆกันอยู่เสมอ

สาเหตุสำคัญของปัญหาการตีความในกรณีนี้ เนื่องจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ไม่ได้กำหนดนิยามของคำว่า “ยึด” ไว้อย่างชัดเจน จึงเป็นเหตุให้ผู้ใช้กฎหมายต้องตีความคำว่ายึดให้ครอบคลุมถึงการอายัดด้วย เพราะผู้ใช้กฎหมายมีความเข้าใจไปในทางที่ว่าลักษณะของการยึดและอายัด มีความแตกต่างกันในลักษณะของการเอาไปไว้ในความครอบครอง

ของเจ้าพนักงานตามความเป็นจริง กล่าวคือ การยึด จะต้องเป็นลักษณะของการถือเอาไว้ซึ่งทรัพย์สินจากเจ้าของหรือผู้มีสิทธิครอบครอง ซึ่งทรัพย์สินที่ประสงค์จะยึดมาอยู่ในความดูแลของผู้ยึด ส่วนการอายัด เป็นการสั่งให้ผู้ครอบครองห้ามเคลื่อนย้ายทรัพย์สินไปยังที่อื่นใด หรือห้ามจำหน่ายจ่ายโอนไปยังผู้ใด ดังนั้น เมื่อเกิดกรณีที่ว่า สหกริมทรัพย์ที่มีขนาดใหญ่ที่พนักงานสอบสวนไม่สามารถยึดเอามาไว้ในครอบครองได้ แต่จำเป็นจะต้องยึดไว้เป็นพยานหลักฐาน จึงจำเป็นต้องตีความให้อายัดสังหาริมทรัพย์ดังกล่าวไว้แทนการยึดนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม การตีความของคณะกรรมการกฤษฎีกาเพื่อตอบข้อหารือของสำนักงานตำรวจแห่งชาติในกรณีการอายัดเครื่องจักรขนาดใหญ่เพื่อเป็นของกลางในคดี ส่งผลให้เกิดปัญหาตามมา คือ พนักงานสอบสวนใช้ความเห็นดังกล่าวกล่าวอ้างว่าตนมีอำนาจในการอายัดทรัพย์สินอื่นๆ ร่วมด้วย ไม่ได้จำกัดเฉพาะสังหาริมทรัพย์ตามที่กฎหมายให้อำนาจไว้เท่านั้น ประกอบกับต่อมาก็ได้มีคำพิพากษาฎีกาที่ 7528/2552 ที่มีกรกล่าวถึงว่า พนักงานสอบสวนมีอำนาจในการอายัดการทำธุรกรรมในบัญชีเงินฝากของธนาคารด้วยได้ ยิ่งทำให้พนักงานสอบสวนใช้อำนาจอายัดเงินในบัญชีเงินฝากตลอดมา แม้จะยังไม่มีความชัดเจนว่าเงินในบัญชีเกี่ยวข้องกับประการใดกับการกระทำความผิด แต่กล่าวอ้างลอยๆว่าเพื่อใช้ในการสอบสวนอยู่เสมอ ซึ่งการอายัดเงินฝากมักจะไม่มีกำหนดเวลาที่แน่ชัดกว่าจะอายัดจนถึงเมื่อใด ทำให้เกิดความเสียหายเป็นอย่างมาก

การใช้อำนาจของพนักงานสอบสวนนอกขอบเขตของกฎหมายที่ให้อำนาจไว้ ทำให้กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคล จึงเห็นว่าควรแก้ไขปัญหาดังกล่าว ด้วยการนิยามความหมายของคำว่า “ยึด” ไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไว้ให้ชัดเจน ให้การ “ยึด” หมายถึง การเอามาไว้ในความครอบครองหรือการดูแลของเจ้าพนักงาน หรือของผู้ใดที่เจ้าพนักงานมีคำสั่งหรือมอบหมาย

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

6.1 บทสรุป

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พนักงานสอบสวนมีอำนาจหน้าที่หลายประการ โดยหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ หน้าที่ในการรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นสอบสวนตามที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 131 หัวใจสำคัญของบทบัญญัติในมาตรานี้คือบทบาทของพนักงานสอบสวนในการทำหน้าที่ “รวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิด เท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกร้องหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา” และในขณะเดียวกันกฎหมายก็ได้กำหนดเครื่องมือเพื่อให้พนักงานสอบสวนสามารถกระทำตามหน้าที่ มาตรา 131 ดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือกฎหมายได้บัญญัติรับรองให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนเพื่อให้สามารถใช้มาตรการต่างๆ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 132 เพื่อให้การทำหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานทั้งปวงได้โดยสะดวกนั่นเอง

กรณีข้อเท็จจริงที่เป็นปัญหาและพบบ่อยครั้งในปัจจุบันคือ เมื่อพนักงานสอบสวนได้รับแจ้งความจากผู้เสียหายว่าถูกฉ้อโกง ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 341 พนักงานสอบสวนมักจะมีหมายเรียกหรือหนังสือ ไปยังบุคคลภายนอก เพื่อมีคำสั่งให้อายัดสิทธิเรียกร้องของผู้ถูกร้องหาที่มีอยู่กับบุคคลภายนอกเสมอ โดยเฉพาะกรณีที่ได้เห็นได้ชัดคือ พนักงานสอบสวนมักจะมีคำสั่งให้ธนาคารอายัดเงินในบัญชีเงินฝาก มิให้มีการเบิกถอนเงินออกจากบัญชีของผู้ถูกร้องหา หรือในบางครั้งได้มีคำสั่งให้ธนาคารระงับการทำธุรกรรมต่างๆ กับผู้ถูกร้องหา โดยพนักงานสอบสวนจะระบุข้อความในหมายเรียกหรือหนังสือของพนักงานสอบสวนว่าเป็นการใช้อำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) ด้วยเสมอ

ประเด็นพิจารณาที่สำคัญคือ อำนาจของพนักงานสอบสวนในการ “ยึดสิ่งของ” ตามเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) หมายความว่ารวมถึงการ “อายัดสิทธิเรียกร้อง” ด้วยหรือไม่ “สิทธิเรียกร้อง” ถือเป็นสังหาริมทรัพย์ที่อาจใช้เป็นพยานหลักฐานที่จะทำให้พนักงานสอบสวนสามารถทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกร้องหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์

ของผู้ต้องหาได้หรือไม่ และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 และมาตรา 132 ประกอบ มาตรา 2 (18) หรือไม่

จากการศึกษา ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าตีความบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเพื่อค้นหาคำตอบในประเด็นดังกล่าวข้างต้น โดยการพิจารณาจากกรณีต่างๆ ดังนี้

1. การพิจารณาจากบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (2) และ (4) มีความเห็นว่าบทบัญญัติดังกล่าวกำหนดให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการ “ยึด” ไว้ซึ่ง “สิ่งของ” ที่ค้นพบหรือส่งมา อันเป็นสิ่งของซึ่งมีไว้เป็นความผิด หรือได้มาโดยการกระทำความผิด หรือได้ใช้หรือสงสัยว่าได้ใช้ในการกระทำความผิด หรือซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้เท่านั้น ไม่ได้บัญญัติให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจ “อายัด” แต่อย่างใด

จากการศึกษาแล้วพบว่า คำว่าความหมายของคำว่า “ยึด” และ “อายัด” มีความหมายโดยทั่วไปที่แตกต่างกันที่ชัดเจน กล่าวคือ

คำว่า “ยึด” หมายถึง การถือเอาไว้ซึ่งทรัพย์สินจากเจ้าของหรือผู้มีสิทธิครอบครอง ซึ่งทรัพย์สินที่ประสงค์จะยึดมาอยู่ในความครอบครองหรืออยู่ในความดูแลของผู้ยึด ดังนั้น คำว่ายึดจึงมักใช้กับสิ่งหรือทรัพย์สินที่สามารถเคลื่อนย้ายมาอยู่ในความครอบครองหรือดูแลของผู้ยึดได้

ส่วนคำว่า “อายัด” หมายถึง คำสั่งห้ามจำหน่าย จ่าย โอน ทรัพย์สินหรือสิทธิเรียกร้องของผู้ถูกอายัด ดังนั้นคำว่าอายัด จึงมักใช้กับทรัพย์สินที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ หรือเป็นทรัพย์สินที่มีทะเบียน และมักจะเป็นคำสั่งที่สั่งไปยังบุคคลภายนอก เช่น การสั่งอายัดทางทะเบียนมิให้จำหน่ายจ่ายโอนไปยังผู้ใด หรือสั่งอายัดสิทธิเรียกร้องไปยังบุคคลภายนอก เป็นต้น

จากการศึกษาวิจัย พบว่าการยึดนอกจากจะเป็นมาตรการที่ใช้กับการบังคับคดีในทางแพ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งแล้ว ยังเป็นมาตรการในทางอาญา ใช้ในกรณีการยึดไว้เพื่อสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานและใช้ในกรณียึดไว้เพื่อบังคับโทษทางอาญากล่าวคือการริบทรัพย์สินในกรณีที่ทรัพย์สินนั้น ได้ทำหรือมีไว้เป็นความผิด ได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด หรือได้มาโดยการกระทำความผิด โดยจะต้องมีการยึดเอามาไว้ในความดูแลของพนักงานสอบสวน และเมื่อศาลมีคำพิพากษาให้ริบ ทรัพย์สินนั้นจะตกเป็นของแผ่นดินในที่สุด

ส่วนการอายัดเป็นมาตรการทางทรัพย์สินซึ่งมักใช้ในวิธีการคุ้มครองชั่วคราวหรือการบังคับคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง นอกจากนี้ยังเป็นมาตรการดำเนินการกับทรัพย์สินเพื่อวัตถุประสงค์พิเศษบางประการ ตามที่บัญญัติไว้เป็นการเฉพาะตามกฎหมายพิเศษบางฉบับ เช่น พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 , พระราชบัญญัติการ

สอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 เป็นต้น

2. การพิจารณาจากวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของกฎหมาย เพื่อค้นหาเจตนารมณ์ของกฎหมาย กล่าวคือ

เมื่อพิจารณาการยึดสิ่งของตามเจตนารมณ์ของ มาตรา 132 (4) ประกอบ มาตรา 2 (18) มีความเห็นว่า การยึดสิ่งของของพนักงานสอบสวนจะต้องยึดเอาไว้เพื่อวัตถุประสงค์หลักคือ “ใช้เป็นพยานหลักฐาน” เพื่อประโยชน์ต่อการสอบสวนตามมาตรา 131

จากการศึกษาวิจัย พบว่าอำนาจของพนักงานสอบสวนในการ “ยึดสิ่งของ” ตามเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) ไม่ได้หมายความรวมถึงการ “อายัดสิทธิเรียกร้อง” แต่อย่างใด ทั้งนี้เนื่องจาก “สิทธิเรียกร้อง” ไม่อาจนำมาเพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานได้จริง และไม่อาจทำให้พนักงานสอบสวนสามารถทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกล่ามำหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาได้ การอายัดสิทธิเรียกร้องจึงไม่ได้ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่แท้จริงตามเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 และมาตรา 132 ประกอบ มาตรา 2 (18)

เช่นเดียวกันกับการที่เหตุใด “อสังหาริมทรัพย์” จึงไม่ได้อยู่ในความหมายของคำว่า “สิ่งของ” ทั้งนี้เป็นเพราะอสังหาริมทรัพย์เป็นทรัพย์ที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายหนีหายไปไหน พนักงานสอบสวนจึงไม่จำเป็นต้องยึดเอาไว้ให้อยู่ในความครอบครองดูแลของพนักงานสอบสวน เพราะเมื่ออสังหาริมทรัพย์จะอยู่ในความครอบครองของผู้ใด หากมีความจำเป็นต้องใช้เป็นพยานหลักฐานในคดี พนักงานสอบสวนสามารถขอหมายค้นเพื่อเข้าไปตรวจสอบอสังหาริมทรัพย์ได้ การยึดอสังหาริมทรัพย์เอาไว้ให้อยู่ในความครอบครองของพนักงานสอบสวนจึงไม่มีความจำเป็น เมื่อเทียบกับการกระทบสิทธิของผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองที่อยู่อาศัยในอสังหาริมทรัพย์นั้นเสียมากกว่า

ซึ่งอสังหาริมทรัพย์เนื่องจากเป็นทรัพย์ที่สามารถเคลื่อนย้ายได้อยู่ตลอดเวลา พนักงานสอบสวนมีความจำเป็นต้องยึดเอาไว้ในความครอบครองหรือดูแล เพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานและเพื่อประโยชน์สำหรับการสอบสวน มิเช่นนั้น พยานหลักฐานที่เป็นอสังหาริมทรัพย์อาจถูกเคลื่อนย้ายหายไป หรือถูกทำลาย ทำให้เกิดความเสียหายแก่คดีได้ ดังนั้น อสังหาริมทรัพย์ที่อาจเป็นพยานหลักฐาน ที่จะทำให้พนักงานสอบสวนทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับ

ความคิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา จึงมีความจำเป็นที่พนักงานสอบสวนจะต้องใช้ยึดเอาไว้ในระหว่างการสอบสวนนั่นเอง

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงอาจสรุปได้ว่า การ “อายัด” จึงไม่มีความจำเป็นเพราะไม่อาจนำมาเพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานได้จริง และไม่อาจทำให้พนักงานสอบสวนสามารถทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความคิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาได้ การอายัดสิทธิเรียกร้องจึงไม่ได้ทำให้บรรล่วัตถุประสงค์ที่แท้จริงตามเจตนารมณ์ของของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 และมาตรา 132 ประกอบ มาตรา 2 (18) นั่นเอง

3. การพิจารณาเปรียบเทียบเจตนารมณ์ของกฎหมายพิเศษฉบับอื่นๆ

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับอำนาจของเจ้าพนักงานตามกฎหมายพิเศษ ฉบับต่างๆ ที่ให้อำนาจเจ้าพนักงานเป็นกรณีพิเศษเป็นการเฉพาะต่างจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กล่าวคือ

3.1 พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 มีการบัญญัติให้อำนาจเจ้าพนักงานเป็นกรณีพิเศษไว้หลายประการที่เป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน ยกตัวอย่าง เช่น การให้อำนาจพนักงานสอบสวนคดีพิเศษเข้าค้นได้โดยไม่ต้องมีหมาย รวมถึงบัญญัติให้อำนาจในการยึด และอายัดทรัพย์สินไว้อย่างชัดเจนในกฎหมาย ตามมาตรา 24 มีอำนาจในการเข้าถึงเอกสารหรือข้อมูลข่าวสารที่ส่งทางไปรษณีย์ โทรเลข โทรศัพท์ โทรสาร คอมพิวเตอร์ เครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ หรือสื่อทางเทคโนโลยีสารสนเทศใด ตามมาตรา 25 และมีอำนาจในการจัดทำเอกสารหรือหลักฐานใดขึ้นหรือเข้าไปแฝงตัวในองค์กรหรือกลุ่มคนใดเพื่อประโยชน์ในการสืบสวนสอบสวน ตามมาตรา 27 ซึ่งการที่พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 ให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนคดีพิเศษเป็นพิเศษต่างจากพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เนื่องจากพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติว่าด้วยขั้นตอนและกระบวนการในการดำเนินคดีอาญาเป็นกรณีพิเศษเฉพาะกับคดีพิเศษบางประเภท โดยเพิ่มเติมเครื่องมือในการสืบสวนสอบสวนคดีอาญาจากที่มีอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหลายประการ โดยมีมิติในลักษณะเป็นกฎหมายในเชิงของการบริหารงานคดี กล่าวคือ เป็นกฎหมายกลางที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการสนธิกำลังและบูรณาการทั้งภายในและภายนอกของกรมสอบสวนคดีพิเศษตลอดจนหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายอื่นของรัฐ เพื่อทำให้เกิดการปฏิบัติการเชิงรุกต่ออาชญากรรมที่เป็นคดีพิเศษ เพื่อป้องกันการเกิดขึ้นของคดีและ

ลดความเสียหายทางเศรษฐกิจ¹¹⁸

นอกจากนี้ จากการศึกษาวิจัย ยังพบว่า การที่พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 ได้บัญญัติเพิ่มอำนาจในการ “อายัด” ทรัพย์สิน เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน เป็นเพราะว่าผู้กร่างต้องการให้การปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวนคดีพิเศษมีความสะดวกมากขึ้นเป็นกรณีพิเศษ โดยผู้กร่างเล็งเห็นว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 กำหนดไว้เพียงให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจ ตรวจ ค้น หมายเรียก และยึด เท่านั้น ไม่มีการบัญญัติเรื่องการอายัดไว้เลย ดังนั้น เพื่อป้องกันปัญหาในข้อกฎหมายและเพื่อให้การปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวนคดีพิเศษมีความสะดวก ในการร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ คณะทำงานกร่างกฎหมายของกรมสอบสวนคดีพิเศษในขณะนั้นจึงระบุคำว่า “อายัด” ไว้ในมาตรา 24 แห่งพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 นั้นเอง¹¹⁹

3.2 พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 มีการบัญญัติให้อำนาจกับคณะกรรมการธุรกรรม เลขาธิการ และพนักงานเจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเป็นหนังสือจากเลขาธิการ มีอำนาจในการเข้าตรวจค้นได้โดยไม่ต้องมีหมายค้นของศาล และยังมีอำนาจในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่มีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าจะถูกขักย้าย ซุกซ่อน ทำลาย หรือทำให้เปลี่ยนสภาพไปจากเดิม ตามมาตรา 38 (3) และ มาตรา 48 ให้สามารถยึดและอายัดทรัพย์สินได้ ทั้งนี้เนื่องจากพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน มีหลักการสำคัญ 2 ส่วนคือ มาตรการดำเนินการกับตัวผู้กระทำความผิด เน้นให้เจ้าพนักงานใช้มาตรการทางอาญาอย่างเข้มข้นเพื่อป้องกันและปราบปรามอาชญากรในความผิดที่กระทบต่อสังคมส่วนรวมในวงกว้าง (Crime Control) นอกจากนี้ ยังมี “มาตรการดำเนินการทางทรัพย์สิน” โดยการยึดหรืออายัดไว้และให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน ซึ่งเป็นการดำเนินการที่เป็นคนละส่วนกับการดำเนินคดีทางอาญาต่อบุคคล โดยมาตรการนี้จะเป็นมาตรการพิเศษที่มีลักษณะเฉพาะที่รัฐกำหนดให้ใช้การดำเนินการทางแพ่งในการดำเนินการต่อทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด โดยมีเหตุผลจากหลักของการคุ้มครองประโยชน์ของสังคมหรือประโยชน์สาธารณะ หลักการติดตามและเรียกคืนทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดของรัฐ เป็นต้น ทำให้มาตรการนี้สามารถดำเนินคดีทางแพ่งต่อ

¹¹⁸ ปิณฑพิสิษฐ์ วิศาลเสสท์, “บทบาทและอำนาจหน้าที่ของอัยการและพนักงานสอบสวนคดีพิเศษตามกฎหมายว่าด้วยการสอบสวนคดีพิเศษ,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2551), น.15-16.

¹¹⁹ อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 12, น.51-52.

ทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำที่กฎหมายกำหนดให้เป็นความผิดได้ โดยให้ทรัพย์สินดังกล่าวตกเป็นของแผ่นดิน นอกจากนี้มาตรการนี้ยังใช้การกำหนดภาระในการพิสูจน์ให้เจ้าของทรัพย์สินมาแสดงตัวและพิสูจน์ว่า ทรัพย์สินของตนมิได้เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด โดยมีบทสันนิษฐานเกี่ยวกับการได้ทรัพย์สินจากการกระทำความผิดในระดับ “เหตุอันควรสงสัย” เท่านั้น จึงสามารถดำเนินคดีจากทรัพย์สินที่สงสัยได้โดยไม่ต้องจับตัวคนร้ายเพื่อมาฟ้องร้องคดีเสียก่อน¹²⁰

จะเห็นได้ว่า มาตรการดำเนินการทางทรัพย์สิน ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน มีเจตนารมณ์เป็นพิเศษ ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับมาตรการในทางทรัพย์สินในลักษณะเช่นนี้ ไม่มีในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เนื่องจากพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน จำเป็นต้องมีมาตรการดำเนินการบังคับกับทรัพย์สินเพื่อตัดวงจรทางการเงินสำหรับการฟอกเงิน และภาระการพิสูจน์ตกเป็นของผู้อ้างว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สินซึ่งต่างจากการรับทรัพย์สินซึ่งเป็นโทษทางอาญาโดยสิ้นเชิง ที่ศาลจะลงโทษรับทรัพย์สินได้ก็ต่อเมื่อต้องมีการพิสูจน์การกระทำความผิดของจำเลยในคดีจนปราศจากข้อสงสัยเป็นข้อยุติแล้วเสียก่อน

จะเห็นได้ว่า กฎหมายพิเศษดังกล่าวข้างต้นล้วนแล้วแต่มีความจำเป็นเฉพาะกรณีและมีเหตุผลเป็นพิเศษที่อยู่เบื้องหลังกฎหมายพิเศษแต่ละฉบับ กฎหมายจึงให้บัญญัติให้อำนาจไว้เป็นพิเศษมากกว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ใช้กับกรณีความผิดอาญาทั่วไป เพราะการใช้มาตรการบังคับทางอาญามากเท่าใดยิ่งทำให้เกิดการกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลมากเท่านั้น ดังนั้น มาตรการบังคับจึงต้องใช้เท่าที่จำเป็นและไม่เกินกว่าขอบเขตที่กฎหมายให้อำนาจ จึงจะสามารถรักษาความยุติธรรมไว้ได้อย่างแท้จริง

นอกจากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเด็นปัญหาว่า พนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ตามมาตรา 132 (4) มีอำนาจในการอายัดด้วยหรือไม่ โดยวิธีการตีความกฎหมายดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยยังได้ศึกษาจากความเห็นทางวิชาการของนักกฎหมาย ความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกา และตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกา ที่เคยให้ความเห็นในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งพบว่ามีการอธิบายให้ความเห็นที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

จากการศึกษาพบว่า มีนักกฎหมายให้ความเห็นต่างกันออกเป็น 2 ฝ่าย ดังนี้

นักกฎหมายฝ่ายแรก มีความเห็นว่า ในชั้นสอบสวน พนักงานสอบสวนมีอำนาจในการอายัดทรัพย์สินต่างๆ รวมถึงสิทธิเรียกร้องของผู้ถูกกล่าวหาได้ด้วย เพราะหน้าที่ของพนักงานสอบสวนมิได้มีหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานแต่เพียงประการเดียว แต่มีหน้าที่จะต้องคุ้มครอง

¹²⁰ อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 42, น.163-164.

ผู้เสียหายด้วย หากพนักงานสอบสวนไม่สามารถอายัดสิทธิเรียกร้องในบัญชีเงินฝากธนาคารได้อาจถูกจำหน่ายจ่ายโอนออกไปก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้กระทำความผิดจริง

นักกฎหมายฝ่ายที่สอง มีความเห็นว่า ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) ให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนในการยึดไว้ซึ่งสิ่งของที่ส่งมาหรือค้นพบเท่านั้น ไม่ได้ให้อำนาจถึงขนาดที่จะมีคำสั่งให้อายัดสิทธิเรียกร้องของผู้ต้องหา การยึดตามมาตรา 132 (4) เพื่อประโยชน์ในการสอบสวน ใช้ในการทำสำนวนและเป็นพยานหลักฐาน การอายัดจึงไม่สมประโยชน์¹²¹

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังศึกษาค้นคว้าจากหลักฐานทางวิชาการ ได้แก่ คำวินิจฉัยของคณะกรรมการกฤษฎีกา คำพิพากษาศาลฎีกา ที่เคยวินิจฉัยให้ความเห็นเกี่ยวกับกรณีอำนาจในการยึดและอายัดของพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ดังนี้

คำวินิจฉัยของคณะกรรมการกฤษฎีกา เรื่องเสร็จที่ 529/2547 ที่ต้องตีความในความหมายอย่างกว้างให้ คำว่า “ยึด” ตามมาตรา 132 (4) มีความหมายรวมถึง “อายัด” ด้วย มิฉะนั้นทรัพย์สินของกลางที่มีขนาดใหญ่ซึ่งไม่สะดวกแก่การเคลื่อนย้ายเพื่อนำมาเก็บรักษาไว้ที่พนักงานสอบสวน จะไม่สามารถดำเนินการใดๆ ได้

มีความเห็นว่ากรณีนี้เป็นการตีความให้ยึดรวมถึงอายัดเพื่อที่จะสามารถดำเนินกับสิ่งของที่มีขนาดใหญ่ ที่ไม่สะดวกในการเคลื่อนย้ายมาอยู่ในความครอบครองของพนักงานสอบสวน ไม่ได้กล่าวถึงว่าให้หมายความรวมถึงการอายัดสิทธิเรียกร้องหรืออสังหาริมทรัพย์แต่อย่างใด

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7528/2552 ที่ให้ความเห็นว่า พนักงานสอบสวนอายัดเงินฝากในบัญชีธนาคารของผู้ถูกกล่าวหาได้ เนื่องจากกฎหมายให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนที่จะทำการรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา ซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งของการสอบสวน เป็นการกล่าวถึงพนักงานสอบสวนมีอำนาจอายัดเพื่อรวบรวมพยานหลักฐาน

สำหรับผู้วิจัย หลังจากการศึกษาเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 ประกอบ มาตรา 132 และ มาตรา 2 (18) เปรียบเทียบกับเจตนารมณ์ของกฎหมายพิเศษฉบับต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น ผู้วิจัยมีความเห็นพ้องต้องด้วยกับนักกฎหมายฝ่ายที่

¹²¹ อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2

สอง ที่ว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) มิได้ให้อำนาจพนักงานสอบสวน ในการอายัด

ทั้งนี้เนื่องจาก การอายัดมีความแตกต่างจากกรณีของยึดซึ่งที่มีลักษณะเป็นการยึดทรัพย์ มาอยู่ในความดูแลของผู้ยึด ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 ดังนั้น การอายัด จึงไม่ได้มีความจำเป็น และไม่ตอบสนองวัตถุประสงค์ในการสอบสวนเพื่อค้นหาความจริงและรวบรวมพยานหลักฐานแต่อย่างใด นอกจากนี้ กรณีการยึดหรืออายัดทรัพย์สินอื่นๆ เช่น อสังหาริมทรัพย์ก็ไม่ได้มีความจำเป็น เนื่องจากอสังหาริมทรัพย์ไม่สามารถเคลื่อนที่หนีหายไปได้ พนักงานสอบสวนสามารถไปตรวจสอบได้ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอายัดเงินในบัญชีเงินฝาก ซึ่งเป็นการอายัดสิทธิเรียกร้องที่บุคคลภายนอกมีหน้าที่ต้องส่งมอบหรือโอนกรรมสิทธิ์ในภายหลังก็ไม่ได้มีความจำเป็นต่อทำหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานเช่นกัน เนื่องจากการอายัดสิทธิเรียกร้องในกรณีนี้ก็ไม่ได้ทำให้พนักงานสอบสวนได้พยานหลักฐานใดมาไว้ในความดูแลของพนักงานสอบสวน พนักงานสอบสวนย่อมไม่สามารถทำหน้าที่ในการสอบสวนหรือค้นหาความจริงจากทรัพย์สินที่อายัดไว้ได้นั่นเอง ดังนั้น การทำหน้าที่ของพนักงานสอบสวนเพื่อสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐาน และการค้นหาความจริงจากพยานหลักฐานทั้งปวง “การยึด” จึงเป็นเครื่องมือที่ตอบสนองวัตถุประสงค์ของการทำหน้าที่ดังกล่าวแล้วนั่นเอง ประกอบกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็ไม่ได้มีเจตนาพิเศษและไม่ได้ให้อำนาจพิเศษกับเจ้าพนักงานในการใช้มาตรการดำเนินทางทรัพย์สินดังกล่าวตามกฎหมายพิเศษฉบับอื่นๆ ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแต่อย่างใด ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า พนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ไม่มีอำนาจอายัด

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังมีความเห็นว่า การที่ไม่มีกรบัญญัติเรื่องการอายัดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นข้อสังเกตได้ว่า เจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มิได้ต้องการให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการใช้มาตรการอายัดซึ่งเป็นมาตรการในทางแพ่งดำเนินการกับทรัพย์สินของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาได้อย่างเป็นการทั่วไปเพราะจะเป็นการให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานที่กว้างขวางเกินกว่าความจำเป็นสำหรับการรวบรวมพยานหลักฐาน อันจะเป็นอันตรายต่อการใช้อำนาจที่เป็นการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนตามรัฐธรรมนูญได้ ซึ่งหากเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาต้องการให้มีมาตรการอายัดไว้ในกระบวนการพิจารณาความอาญาก็คงบัญญัติไว้ตั้งแต่แรกแล้วเพราะประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีการประกาศบังคับใช้มาในช่วงเวลาเดียวกันคือตั้งแต่ พ.ศ. 2477

สำหรับกรณีความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกาที่เคยให้ความเห็นดังกล่าวข้างต้นไว้ นั้น ผู้วิจัยเห็นด้วยกับกฤษฎีกาว่า เครื่องจักรในกรณีดังกล่าว เป็นสังหาริมทรัพย์ อันเป็นสิ่งของ ซึ่งพนักงานสอบสวนมีอำนาจยึดไว้ได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) ประกอบมาตรา 2 (11) อย่างชัดเจน เพียงแต่เนื่องจากคณะกรรมการกฤษฎีกาพิจารณาไปที่ลักษณะของการยึดและอายัด จึงทำให้จำต้องวินิจฉัยไปในทางที่ว่า เพราะเครื่องจักรมีขนาดใหญ่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายเพื่อนำมาเก็บรักษาไว้ที่พนักงานสอบสวนได้ จึงทำให้ใช้คำว่ายึดไม่ได้ จึงต้องตีความให้การยึดรวมถึงการอายัด เพราะจะได้ใช้อายัดเครื่องจักรแทนการยึดนั่นเอง ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นต่างจากกฤษฎีกาตรงที่ เครื่องจักรในกรณีดังกล่าว สามารถใช้การยึดได้เช่นเดียวกัน เพราะเครื่องจักรถือเป็นสิ่งของซึ่งเป็นสังหาริมทรัพย์อย่างหนึ่งนั่นเอง นอกจากนี้จะเห็นได้ว่า คณะกรรมการกฤษฎีกาตีความการยึดให้รวมถึงการอายัด เพื่อใช้กับกรณีเครื่องจักรในคดีดังกล่าวเท่านั้น มิได้ตีความว่าอำนาจของพนักงานสอบสวนตามวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) การยึดรวมถึงการอายัดทรัพย์สินต่างๆ รวมถึงสิทธิเรียกร้องได้ด้วยแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีคำพิพากษากฎีกาที่ 7528/2552 พิพากษาไว้ว่า การที่พนักงานสอบสวนอายัดเงินฝากในบัญชีธนาคารของผู้ถูกกล่าวหา เป็นการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะพนักงานสอบสวนซึ่งกฎหมายให้อำนาจแก่จำเลยที่จะทำการรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหาซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งของการสอบสวน ด้วยความเคารพผู้วิจัยก็ยังคงมีความเห็นแตกต่างจากคำพิพากษากฎีกาดังกล่าวเช่นกัน เนื่องจากผู้วิจัยยังคงมีความเห็นว่า การอายัดสิทธิเรียกร้องมิได้ตอบสนองเจตนารมณ์ในการรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั่นเอง

การใช้อำนาจของพนักงานสอบสวนในการรวบรวมพยานหลักฐานตามกฎหมายนั้น ก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นการกระทำทางปกครอง ในการรวบรวมพยานหลักฐานได้อันเป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล หลักการการกระทำทางปกครองจึงเป็นแนวคิดที่จะสามารถหยิบยกขึ้นมาเพื่อพิจารณาประกอบด้วย หลักการอันเป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการกระทำทางปกครองที่สำคัญที่เกี่ยวข้องนำมาพิจารณาได้แก่ หลักการใช้อำนาจตามสมควรแก่เหตุ

ในเมื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐจะทำการก้าวล่วงสิทธิของปัจเจกชน ก็จะต้องไม่สร้างภาระให้ปัจเจกชนเกินสมควร แม้จะมีกฎหมายให้อำนาจกระทำการเช่นนั้น ได้ก็ตาม การตรวจ การค้น ก็ต้องใช้หลักการนี้ ถึงแม้ว่ากฎหมายจะไม่ได้บัญญัติในเรื่องการกระทำต้องสมควรแก่เหตุก็ตาม ก็เชื่อว่าเจ้าพนักงานจะทำได้โดยไม่ต้องใช้หลักตามสมควรแก่เหตุดังกล่าว หลักการตามสมควรแก่

เหตุนี้พิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างเครื่องมือทางกฎหมายที่องค์กรเจ้าหน้าที่เลือกใช้ กับ วัตถุประสงค์ของการกระทำทางปกครองนั้น สำหรับวัตถุประสงค์ของการกระทำนั้นต้องพิจารณา จากบริบทของข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น¹²² ขั้นตอนการพิจารณาเพื่อปรับเข้ากับการรวบรวมพยานวัตถุ ของพนักงานสอบสวน มี 4 ขั้นตอน คือ

1. การค้นหาวัตถุประสงค์ของการแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐาน เพื่อพิสูจน์ ความผิดหรือบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา

2. การพิจารณาว่ามาตรการที่พนักงานสอบสวนเลือกเป็นมาตรการที่บรรลุ วัตถุประสงค์ที่ต้องการหรือไม่

3. การพิจารณาว่ามาตรการที่อาจบรรลุวัตถุประสงค์ที่พนักงานสอบสวนต้องการนั้น เป็นมาตรการที่จำเป็นหรือไม่ กล่าวคืออาจเลือกทางอื่นได้

4. การพิจารณาว่ามาตรการที่อาจบรรลุวัตถุประสงค์ที่พนักงานสอบสวนต้องการและ เป็นมาตรการที่จำเป็นนั้นเป็นมาตรการที่พอสมควรแก่เหตุหรือไม่

ดังนั้น ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า พนักงานสอบสวนไม่สามารถอ้าง ว่าตนมีอำนาจยึดรวมถึงอายัดได้เพื่อประโยชน์ในการรวบรวมพยานหลักฐานทั้งปวง ตามประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (4) ประกอบมาตรา 131 และไม่สามารถตีความคำว่า “ยึด” ให้มีความหมายรวมถึงการ “อายัด” ได้ เพราะจะเป็นการขัดต่อเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ บัญญัติไว้แล้วอย่างชัดเจนและเป็นการใช้อำนาจของพนักงานเจ้าหน้าที่เกินขอบเขตกว่าที่ กฎหมายให้อำนาจไว้ อันเป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญอีกด้วย

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขออัญเชิญพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา- ภูมิพลอดุลยเดช ในวโรกาสที่ทรงพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้ที่สอบไล่ได้ตามหลักสูตรของ สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา วันที่ 19 กรกฎาคม 2520 ตอนหนึ่งว่า “...กฎหมาย ทั้งปวงจะธำรงความยุติธรรมและถูกต้องเที่ยงตรง หรือจะธำรงความศักดิ์สิทธิ์และประสิทธิภาพ เต็มเปี่ยมอยู่หรือไม่เพียงไรขึ้นอยู่กับการใช้ คือ ถ้าให้ถูกวัตถุประสงค์หรือเจตนารมณ์ของกฎหมาย นั้นๆ จริงแล้ว ก็จะทรงความศักดิ์สิทธิ์และประสิทธิภาพอันสมบูรณ์ไว้ได้ แต่ถ้าหากนำไปใช้ผิด วัตถุประสงค์และเจตนารมณ์ โดยการพลิกแพลงบิดพลิ้วให้ผันผวนไปด้วยความหลงผิด ด้วยอคติ หรือด้วยเจตนาอันไม่สุจริตต่างๆ กฎหมายก็เสื่อมความศักดิ์สิทธิ์และประสิทธิภาพลงทันทีและกลับ กลายเป็นพิษเป็นภัยแก่ประชาชนอย่างใหญ่หลวง ผู้ที่ต้องการจะใช้กฎหมายสร้างสรรค์ความผาสุก

¹²² อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 85, น.33-37.

สงบ และความเป็นปึกแผ่น ก้าวหน้า ของประชาชนและบ้านเมือง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรักษา วัตถุประสงค์อันแท้จริงของกฎหมายแต่ละฉบับไว้ให้แน่นเหนียวไปอย่างไม่มีข้อแม้ประการใดๆ พร้อมทั้งต้องรักษาอุดมคติ จรรยา ความสุจริต และมโนธรรมของนักกฎหมายไว้ โดยรอบคอบ เกร็งครัดเสมอรักษาชีวิตของตนเอง...”

พระบรมราโชวาทนี้ นับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง สมควรที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ใช้กฎหมายจะต้องยึดถือและปฏิบัติให้จงได้ เพื่อรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรม ของกฎหมายอันจะส่งผลให้ประชาชนอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสงบเรียบร้อยมีความผาสุก ตลอดไป

6.2 ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากในปัจจุบัน ยังมีความสับสนและเข้าใจผิดในทางปฏิบัติ ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีการ บัญญัติคำนิยามความหมายของคำว่า “ยึด” และ “อายัด” ไว้ให้ชัดเจน จึงเป็นปัญหาในการตีความไป ในลักษณะต่างๆ ว่า การยึดและการอายัดมีความหมายเดียวกัน และก็ใช้อย่างสับสนปนเปกันอยู่ เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งมีแต่คำว่า “ยึด” เท่านั้น ไม่ มีคำว่า “อายัด” ซึ่งต่างจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและกฎหมายพิเศษฉบับอื่นๆ ที่ มักจะมีการบัญญัติทั้งสองคำดังกล่าวไว้อย่างชัดเจน จึงยังปัญหาในทางปฏิบัติของของพนักงาน สอบสวนมากขึ้นที่เข้าใจผิดว่าตนมีอำนาจในการยึดและอายัดด้วยทั้งที่ความเป็นจริงแล้วกฎหมาย แต่ละฉบับมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน ดังนั้น เพื่อมิให้เกิดความสับสนและข้อผิดพลาดในทาง ปฏิบัติ และเพื่อป้องกันมิให้พนักงานสอบสวนใช้อำนาจเกินขอบเขต เพื่อป้องกันการแอบอ้าง อำนาจโดยมิชอบเพื่อการทุจริตหรือแสวงหาประโยชน์สำหรับตนเอง หรือการใช้ความสับสน ในทางกฎหมายเป็นช่องทางในการเอื้อประโยชน์ให้กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือเพื่อกลั่นแกล้งฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่ง

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรบัญญัตินิยามความหมายของคำว่า “ยึด” ไว้ในบทนิยามของ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยนิยามคำว่า “ยึด” ให้หมายถึง “การเอาไว้ซึ่งสิ่งของ เพื่อให้อยู่ในความครอบครองหรือการดูแลรักษา ของเจ้าพนักงานหรือของผู้ใดที่เจ้าพนักงานมี คำสั่งหรือมอบหมาย”

ทั้งนี้ เพื่อเป็นการอุดช่องว่างกรณีการยึดสิ่งของขนาดใหญ่ที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ เช่น เครื่องจักร เรือ เป็นต้น เพื่อให้สามารถใช้คำว่ายึดกับสิ่งของขนาดใหญ่เหล่านี้ได้ โดยไม่

จำเป็นต้องหลีกเลี่ยงไปใช้คำว่าอัยคแทน เพราะคำว่าอัยคมีความหมายกว้างขวาง ทำให้พนักงานสอบสวนเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนว่าสามารถอัยคกับทรัพย์สินได้ทุกประเภท

อัยค

กรม
ประมง
กรม

กรมประมง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. กระบวนการยุติธรรมบนเส้นทางของการเปลี่ยนแปลง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543.
- กิตติศักดิ์ ปรกติ. “หลักทั่วไปเกี่ยวกับการใช้การตีความกฎหมาย.” ใน หนังสือการใช้การตีความกฎหมาย. พิมพ์ครั้งที่ 3. จัดพิมพ์โดยกองทุนศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภัทย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 48. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2552.
- กุลพล พลวัน. “สิทธิมนุษยชนกับสหประชาชาติ.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.
- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. คำอธิบายหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยการดำเนินคดีในขั้นตอนก่อนการพิจารณา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : หจก.จิรัชการพิมพ์, 2547.
- โกเมน ภัทรภิรมย์. “การสอบสวนคดีอาญาในประเทศฝรั่งเศส.” อัยการนิเทศ. ฉบับที่ 3. เล่มที่ 31. (2512) : 338.
- คณิต ณ นคร. กฎหมายอาญาภาคทั่วไป. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2551.
- คณิต ณ นคร. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2555.
- คณิต ณ นคร. “ความสัมพันธ์ระหว่างอัยการและตำรวจ.” วารสารอัยการ. เล่ม 3. ปีที่ 36. 48-49.
- คณิต ณ นคร. อัยการกับการสอบสวนคดีอาญา : รวมบทความเกี่ยวกับการสอบสวนคดีอาญานานาชาติ. กรุงเทพมหานคร : ชุดิมาการพิมพ์, 2533.
- ชูเชิต รัตตะบุตร. “การอายัดอสังหาริมทรัพย์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง.” จาก http://elib.coj.go.th/Article/d27_4_4.pdf, 13 กุมภาพันธ์ 2560.
- ธานีต วงศาโรจน์. “กฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ.” วารสารศาลรัฐธรรมนูญ. เล่มที่ 21. ปีที่ 7. (2557) : 161-162.

ชานินทร์ กรัยวิเชียร. “ความสำคัญของการตีความในวิชาชีพกฎหมาย.” ใน หนังสือการใช้การตีความกฎหมาย. พิมพ์ครั้งที่ 3. จัดพิมพ์โดยกองทุนศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภัทย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2552.

ชานินทร์ กรัยวิเชียร วิชา มหาคุณ. การตีความกฎหมาย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

นิรันดร์ ภู่วลัฒ. “มาตรการทางกฎหมายในการดำเนินการกับทรัพย์สินของผู้กระทำผิด : ศึกษาความผิดฐานกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552.

บรรเจิด สิงคะเนติ. หลักพื้นฐานของสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญใหม่. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543.

ประธาน วัฒนวานิช. “ระบบความยุติธรรมทางอาญา : แนวคิดเกี่ยวกับการควบคุมอาชญากรรมและกระบวนการนิติธรรม.” วารสารนิติศาสตร์. เล่มที่ 2, ปีที่ 9, (2520, กันยายน – พฤศจิกายน) : 151.

ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมาย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.

พิพัฒน์ จักรางกูล และภัทรพร จักรางกูล. คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง วิธีการชั่วคราวก่อนพิพากษาและการบังคับตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์อักษร, 2539.

มัทธีร กลั่นนุรักษ์. “พนักงานสอบสวนคดีพิเศษกับการใช้อำนาจมาตรา 24 แห่งพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ.” DSI ไตรสาร. ฉบับที่ 1. ปีที่ 6. (2557) : 52.

มีชัย ฤชุพันธุ์. “ถาม-ตอบกับมีชัย.” จาก

<http://www.meechai-thailand.com/ver1/?module=4&cateid=02&action=view&id=012874#q>, 8 พฤษภาคม 2560.

รองพล เจริญพันธุ์. นิติปรัชญา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป.สัมพันธ์ การพิมพ์, 2525.

ราชบัณฑิตยสถาน. “พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.” จาก

<http://www.royin.go.th/dictionary/>, 9 กรกฎาคม 2560.

- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายปกครอง: หลักการพื้นฐานในกฎหมายปกครอง และการกระทำทางปกครอง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546.
- วรพจน์ วิศรุตพิชญ์. สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543.
- แหวว ยอดพยุง. กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน. กรุงเทพมหานคร : สุทธิการพิมพ์, 2529.
- สมยศ เชื้อไทย. คำอธิบายวิชากฎหมายแพ่ง : หลักทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2551.
- สุนัย หาเรือนพีชน์. “ข้อคิดเห็นบางประการเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินในประเด็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ.” วารสารศาลยุติธรรมปริทัศน์. ฉบับที่ 5. ปีที่ 3. (2552) : 141.
- สุพิศ ประณีตพลกรัง. “การค้นหาคำความจริงในกฎหมายลักษณะพยานและการคุ้มครองพยานในคดีอาญา.” จาก <http://www.stou.ac.th/schools/slw/upload/41717-unit-10.pdf>, 6 พฤษภาคม 256.
- สุพิศ ประณีตพลกรัง. “การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพผู้ต้องหาโดยองค์กรตุลาการในชั้นก่อนพิจารณา : ศึกษาเปรียบเทียบกรณีไทยและสหรัฐอเมริกา.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับอ้างอิง ฉบับทวิ คำอธิบายย่อและเอกสารอ้างอิงเรียงมาตรา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2553.
- สุรสิทธิ์ แสงวิโรจน์พัฒน์. “ขั้นตอนการดำเนินคดีอาญา ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน.” อุลพาห. เล่ม 1. ปีที่ 54. (มกราคม – เมษายน 2551) : 190-191.
- โสภณ รัตนกร. คำอธิบาย กฎหมายลักษณะพยาน. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2549.
- สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. รวมคำบรรยายภาคสอง สมัยที่ 69 ปีการศึกษา 2559 เล่มที่ 8-9. กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2559.
- หยุด แสงอุทัย. ความรู้เบื้องต้นกฎหมายไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.

อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ. สิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทย ในชุดการศึกษาวิจัยพัฒนาสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย.
กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2529.

อุดม รัฐอมฤต. คำอธิบาย กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน : โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2551.

อุทัย อาทิวา. รวมบทความกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ วี. เจ. พรินติ้ง, 2557.

Droit Administratif 17 edition, Dalloz, 1988, Jean Rivero et Jean Waline. หลักกฎหมายปกครองฝรั่งเศส. แปลและเรียบเรียงโดย สุรพล นิติไกรพจน์ และคณะ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานศาลปกครอง, 2545.

ภาษาต่างประเทศ

Elizabeth M. jarrell. Drug agents' guide to forfeiture to assets (1987 Revision) with supplement
United States: U.S. Government Printing office, 1990.

Gary Slapper. The English Legal System. Cavendish Publishing Limited, 2000.

James R. Maxeiner. Bane of American forfeiture law banished at last. Cornell Law Review 62,
August. 1997.

Jame R. Richards. Transnation Criminal Organization, Cybercrime, and Money Laundering: A Handbook for Law Enforcement Officers, Auditors, and Financial Investigator.
Florida : CRC Press LLC., 1999.

John Brew. State and Federal forfeiture of property involed in drug transaction. Dickinson Law
Review 92 Winter, 1988.

Langbein, John H. Comparative Criminal Procedure : Germany. St.Paul : West Publishing
Company, 1977.

Leon Radzinowiez. The Liberal Position.” Ideology and Crime. New York : Columbia University
Press, 1966.

Leonard H Leigh and Lucia Zender. The Royal Commission on Criminal Justice : A Report on the Administration of Criminal Justice in the Pre-Trial phase in France and Germany. London, 1992.

Michael F. Zeldin and Roger G. Weiner. Innocent third parties and their rights in forfeiture proceeding. American Criminal Law Review, No.28, 1991.

Pino Arlacchi. "Nation Build Alliances to Stop Organized Crime."

<http://usinfo.state.gov/journals/0801/ijge/gj08.htm>, date 12/10/2008.

Roxin, Claus/ Schünemann, Bernd. Strafverfahrensrecht, 27th ed. München: C.H.Beck, 2012.

Sonia C. Jaipaul. Asset Forfeiture : A Feaeral prosecutor's view taking the profit out of White Collar Crime. Feaeral Bar Association, March/April 1993.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-นามสกุล

อนุชิต องค์กรบิลย์

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2551 นิติศาสตรบัณฑิต

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

พ.ศ.2552 ประกาศนียบัตรวิชาว่าความรุ่นที่ 31

สำนักฝึกอบรมวิชาว่าความแห่งสภานายความ

ตำแหน่งและสถานที่ทำงานปัจจุบัน

นักวิชาการจัดหาที่ดินปฏิบัติการ กองจัดกรรมสิทธิ์

สำนักงาน โยธา กรุงเทพมหานคร